

**Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond**

Eesti tuleviku heaks

ENERGIAÜHISUSED EESTI ÕIGUSKORRAS

**25.07.2013. a
TALLINN**

SISSEJUHATUS	3
1. ENERGIAÜHISTU KONTSEPTSIOON.....	6
1.1. Kiirpilk teiste riikide energiaühisuste mudelitele.....	6
1.1.1. Taani.....	7
1.1.2. Rootsi	7
1.1.3. Saksamaa.....	8
1.1.4. Suurbritannia.....	10
1.1.5. Holland.....	11
1.1.6. USA.....	11
1.1.7. Iirimaa	12
1.2. Energiaühisuse mõiste.....	13
1.2.1. Kogukond.....	13
1.2.2. Tegevusulatus.....	14
1.2.3. Virtuaalne energiaühistu	16
1.3. Energiaühisuse kontseptsiooni kokkuvõte	18
2. ENERGIAÜHISUSE ÕIGUSLIK VORM	21
2.1. Aktsiaselts	21
2.2. Osühing	22
2.3. Tulundusühistu	23
2.4. Energiaühisus investeerimisfondina.....	25
2.5. Energiaühisuse õigusliku vormi kokkuvõte	28
3. ENERGIAÜHISUSE ORGANISATSIOON.....	29
3.1. Energiaühisuse organisatsiooni kokkuvõte	32
4. ENERGIAÜHISUSE LIIKMETELE ELEKTRIVARUSTUSE TAGAMINE.....	44
4.1. Energiaühisuse moodustamise ja tegevuse alustamise faasid	44
4.2. Keskkonnasõbralik elektrivarustus	46
4.2.1. Keskkonnamõju hindamine.....	47
4.3. Elektrienergia tarned	48
4.4. Energiaühisuse kolm põhilist tegevusmudelit.....	51
4.5. Elektrivarustuse kvaliteet	56
4.6. Energiaühisuse poolt liikmetele elektrivarustuse tagamise kokkuvõte	58
5. ENERGIAÜHISUSE TULUD JA KULUD	60
5.1. Energiaühisuse põhilised rahastamise allikad	60
5.1.1. Osanike investeringud energiaühisuse omakapitali.....	60
5.1.2. Laenud.....	60
5.1.3. Hübriidsed instrumendid.....	60

5.1.4.	Finantsinvestorite kaasamine	60
5.1.5.	Keskkonnasõbraliku elektritootmise tegevustoetused	61
5.1.6.	Keskkonnasõbraliku elektritootmise investeeringutoetused	62
5.1.7.	Müügitulu.....	64
5.2.	Energiaühistu teenitud tulu jagamine liikmete vahel	64
5.3.	Energiaühistu kahjumi katmine ja jaotamine liikmete vahel	65
5.4.	Energiaühisuse tulud ja kulud kokkuvõte	65
6.	ENERGIAÜHISUS JA TARISTU	67
6.1.	Eestis kehtiv regulatsioon	67
6.2.	Mikrovõrgud	68
6.3.	Toetused ja soodustused.....	70
6.4.	Energiaühisus ja taristu kokkuvõte	72
7.	ENERGIAÜHISUSE TUGISÜSTEEM	74
8.	KOKKUVÕTE	77
9.	LISAD	80

SISSEJUHATUS

Advokaadibüroo GLIMSTEDT (GLIMSTEDT) viis MTÜ Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liidu (ITL) tellimusel läbi õigusliku analüüsi energiaühistute kohta.

ITL seadis tervikliku ja efektiivselt toimiva energiaühistu mudeli kontseptsiooni põhilisteks eeldusteks, millele energiaühistu loodav mudel peab vastama, alljärgneva:

- energiaühistu eesmärk on tagada oma liikmetele kvaliteedinõuetele (varustuskindlus, pingekvaliteet) vastav ja keskkonnasõbralik (taastuvate energiaallikate kasutamine, tõhus koostootmine) elektrivarustus;
- energiaühistu on valdavalt jaotusvõrguga liituv nn „prosumer“ (tootja-tarbija) tüüpi ühistu, mis toodab energiat enda liikmete tarbeks. Kui jaotusvõrku ei ole võimalik kasutada, peab olema tagatud otseliinide ja tarbijapaigaldiste kaudu energiaühistu toimimine;
- liikmete energiatarbe vajadust ületav energiakogus ostetakse avatud tarnijalt juurde (võrgu või otseliini vahendusel) ja ülejääk müüakse avatud tarnijale (võrgu või otseliini vahendusel);
- energiaühistu eesmärk on majandusliku kasu teenimine oma liikmetele (kulude kokkuhoid elektrienergia tarbimisel, toodangu ülejäägi puhul tulu teenimine müügist, sh riiklike investeeringu- ja tegevustoetuste saamine). Energiaühistu põhieesmärgiks ei ole mitteliikmetele energiamüük;
- energiaühistu liikmelisus on vabatahtlik;
- energiaühistu loomine ja tegevus ei tohi olla takistatud territoriaalsete piirangutega (nt ühe kinnistu piirang).

Eestis taolisi klassikalisi energiaühistuid, mis oleks moodustatud ning toimiks samade või sarnaste põhimõtete alusel, kui ITL eeldustena on sätestanud, täna ei ole.

Kuivõrd Eestis ei ole riik energiaühistute temaatikat ise seni aktiivselt tõstatanud ega käsitlenud (näiteks energiavaldkonna arengukavades jne), siis hetkel puudub Eestis õigusaktide tasandil ka ühene ja selge spetsiifiline regulatsioon just klassikaliste energiaühistute tarbeks.

Energiaühistute temaatika käsitlemist on seni eest vedanud Eesti Tuuleenergia Assotsiatsioon, kes 2013. aasta aprillis koos Eesti Arengufondiga viis läbi ka tuuleenergiaühistuid tutvustava seminari, et teema laiemal avalikkuse ees tõstatada.¹

Eesti Maaülikooli juures kaitses 2012. aastal T. Tasuja magistritöö „Ühistulise ettevõtluse võimalused ja ohud väiketarbijale avaneval elektriturul Eestis,“² mille kokkuvõttes on tõdetud, et ühistegevuseks on vajalik kriitiline mass ühistegevusse uskuvaid inimesi, ausaid ja ettevõtlikke juhte ning ühistegevust soodustavat keskkonda. T. Tasuja märgib, et suurimat kasu energiaühistutest saavad kohalik kogukond ja ühistuliikmed, sest ühistud aitavad osaleda ettevõtluses ja investeerida ka väikese kapitaliga inimestel.

Energiaühistute temaatika käsitlemiseks on praegu väga sobiv aeg ja seda nii Eesti kui ka Euroopa Liidu energiapoliitika ja –majanduse arengusuundade valguses.

¹Seminarimaterjalid leitavad Eesti Tuuleenergia Assotsiatsiooni veebilehel: <http://www.tuuleenergia.ee/2013/04/otsulekanne-seminarist-energiauhingud-ued-voimalused-investeermisel-energiamaajandusesse/#more-11704>

² Tasuja, T. (2012). Ühistulise ettevõtluse võimalused ja ohud väiketarbijale avaneval elektriturul Eestis. Magistritöö. Eesti Maaülikool, <https://dspace.emu.ee/handle/10492/253?show=full>

Euroopa Liidus on alustatud arutelusid **2030. aastaks uute siduvate energia- ja kliimaeesmärkide** üle,³ mis vaataks kaugemale 2009. aastal Euroopa Liidu kliima- ja energiapaketi 20-20-20 püstitatud kolmest eesmärgist:

- taastuvenergia laialdasemast kasutamisest nii, et see moodustaks 20% kogu energiavajadusest;
- energiatarbimise vähendamisest energiatõhususe abil 20% võrra 2020. aasta kavandatud tasemest;
- kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamine 20% võrra võrreldes baasaastaga 1990.⁴

Euroopa Komisjon on märkinud 2030. aasta kliima- ja energiapoliitika raamistiku rohelises raamatus, et suurendada tuleks sünergiaid ja leida kompromisse konkurentsivõimet, energiavarustuse kindlust ja säästvust käsitlevate eesmärkide vahel.

Paralleelselt uutele keskkonnameetmetele revideeritakse Euroopa Liidus ka 2009. aastal vastu võetud **elektri- ja gaasi siseturu loomise kolmanda paketi** elluviimise õnnestumist. Euroopa Komisjoni 15.11.2012. aasta teatises toimiva energiaturu kohta on tõdetud, et aastaks 2014 energia siseturu lõplik väljakujundamine pole tähtaegselt reaalne. Euroopa Komisjon märgib, et tarbijatele saab luua paremaid võimalusi energiakulude kontrollimisel nutitehnoloogia kasutuselevõtuga ning võrkude tõhusama kasutamise ja arendamisega. Teenused muutuvad mitmekesisemaks üksnes siis, kui tarbijatel on huvi turul osaleda.

Komisjon rõhutab teatises, et kuna vajadus paindliku ja tõhusa energiavarustuse järele üha kasvab ning hajatootmist ja sellele vastavat nõudlust tuleb kohandada, on vaja kooskõlastatud meetmeid, et võtta kasutusele nutivõrgud Euroopa, piirkonna ja kohalikul tasandil. Nutivõrkude kasutuselevõtt eeldab digitaaltaristut. Komisjon on teinud üleeuroopalisi telekommunikatsioonivõrke hõlmavate suuniste kohta omalt poolt ka määruse kehtestamise ettepaneku⁵, milles käsitletakse prioriteetse valdkonnana muu hulgas digitaalteenuste taristu väljaarendamist. Euroopa Komisjon märgib, et selleks, et nutivõrkude kasutuselevõtt oleks tulemuslik, tuleks nii taristu kui teenuste poolel kasutada ära sünergiaid telekommunikatsiooni- ja energiaettevõtjate vahel, kes peavad tegema koostööd konkurentsi toetaval viisil.

Perioodil 2013-2014 peaks Euroopas loodama turg nutiseadmete ulatuslikuks kasutuselevõtuks (näiteks teadus- ja arendustegevuse, standardimise, ökodisaini ja energiamärgistuse kaudu). Liikmesriikidel tuleks aga välja töötada nutivõrkude kiireks kasutuselevõtuks vajalikud riiklikud tegevuskavad. Samuti vajavad kokkuleppimist jaotusvõrguettevõtjate tulevased ülesanded ja vastutusala, nõudlusele reageerimise, nutiseadmete ja koduautomaatika, hajatootmise ning energiasäästukohustuste süsteemi käsitlemise põhimõtted.⁶

³ Rohkem infot rohelise raamatu kohta: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0169:FIN:ET:PDF> ja Euroopa Komisjoni Energia peadirektoraadi veebilehelt: http://ec.europa.eu/energy/green_paper_2030_en.htm

⁴ Kliima- ja energiapaketi moodustavad direktiiv 2009/29/EÜ, otsus nr 406/2009/EÜ, direktiiv 2009/28/EÜ, direktiiv 2009/31/EÜ, määrus 443/2009 ja direktiiv 2009/30/EÜ

⁵ Euroopa Komisjoni ettepanek KOM (2011) 657 (lõplik) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0657:FIN:ET:PDF>

⁶ Euroopa Komisjoni teatis 15.11.2012 toimiva energiaturu kohta: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2012\)0663_/com_com\(2012\)0663_et.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2012)0663_/com_com(2012)0663_et.pdf)

Energiaühistute moodustumisele võib soodsat mõju avaldada ka see, et liikmesriikidel tuleb 2014. aasta 5. juuniks üle võtta **uus energiasäästudirektiiv 2012/27/EL**, mis näeb ette riikide kohustused energiatõhususe parendamisel, mille tulemusena tõuseb tarbijate, mikrotootjate, võrguettevõtjate, tarnijate vastastikuse integreerituse ning energiasäästualase teadlikkuse tähtsus.⁷ Euroopa Komisjon on palunud liikmesriikidel koostada energiatõhususe direktiivi kohased tegevuskavad, millest selguks, kuidas liikmesriik kavatseb oma võrke moderniseerida, ning milles käsitletakse jaotusvõrguettevõtjale ettenähtud eeskirju ja kohustusi, sünergiat info- ja telekommunikatsioonisektoriga ning nõudlusreageeringu ja dünaamilise hinnakujunduse edendamist.

Eelnev lühikokkuvõte Euroopa energiapoliitika tulevikutrendidest on selge märk, et energia- ja IT-sektori sünergia ning koostöö on nutivõrkudele ning konkurentsivõimelisemale, varustuskindlamale ning kuluefektiivsemale ning keskkonnasõbralikumale energia tootmisele ja tarbimisele üleminekul väga vajalikud. Samuti oodatakse liikmesriikidelt konkreetseid tegevuskavu eelkäsitletud teemadega toimetulekuks.

Ka Eestis on väljatöötamisel **uus energiamajanduse arengukava**, mis kirjeldab Eesti energiapoliitika võimalikud arengusuunad aastani 2030 koos perspektiiviga kuni aastani 2050. Uus energiamajanduse arengukava hakkab asendama Eesti elektrimajanduse arengukava aastani 2018, biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukava aastateks 2007-2013 ja Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008-2013 ning määratleb lähtekohad taastuvenergia direktiivi 2009/28/EÜ alusel Euroopa Komisjonile esitatavale taastuvenergia tegevuskavale ning tulevikus ka energiasäästudirektiivi 2012/27/EL alusel esitatavale hoonete renoveerimise kavale.

Uue energiamajanduse arengukava elluviimist on kavas rahastada peamiselt riigieelarvest, Euroopa Liidu struktuurivahenditest, kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguste ühikutega kauplemise vahenditest, ettevõtjate omavahenditest ning Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogrammi vahenditest.⁸

Riigikogu võttis äsja vastu välisõhukaitse seaduse muutmise seaduse, mis loob alused CO₂ oksjonitulude suunamiseks kliimamuutuste vastasesse võitlusesse ja ka väikeenergeetika edendamisse, et saavutada Eesti eesmärk suurendada taastuvenergia osatähtsust 2020. aastaks 25 protsendini, ning teiste tehnoloogiate väljaarendamiseks, **sealhulgas taastuvenergia väikelahenduste edendamisse**, mis aitavad kaasa üleminekule ohutule ja säästvale ning vähem süsihappegaasi heitmeid tekitavale majandusele. Taastuvenergia väikelahenduse edendamise puhul ei ole piiravaks Eesti 25% taastuvenergia eesmärgi saavutamine aastaks 2020.

Eestile sobiv(ad) energiaühistu mudel(id) tuleks uue energiamajanduse arengukava koostamisel ühe olulise teemana kindlasti läbi arutada ja arengukava vajadusel vastavalt täiendada.

⁷ Direktiiv 2012/27/EL avaldatud: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:ET:PDF>

⁸ Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi 03.06.2013 eelnõude infosüsteemis avaldatud „Energiamajanduse arengukava aastani 2030“ koostamise ettepanek, <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3ca5cc95-3722-4d2c-bf3c-e4266dd2b84f>

1. ENERGIAÜHISTU KONTSEPTSIOON

Sissejuhatavalt tuleb märkida, et mõiste „energiaühistu“ ei pruugi olla piisavalt paindlik, et sobida käesolevas õiguslikus analüüsis käsitlemist leidvate energiaprojektide realiseerimise erinevate kogukondlike ühistegevuse vormide tähistamiseks. Eesti õiguses mõistetakse ühistuna tavapäraselt teatud kindlat liiki juriidilisi isikuid (näiteks korteriühistud, tulundusühistud, põllumajandusühistud jne). Õiguslikus analüüsis käsitlemist leidvate teiste riikide puhul ilmneb aga, et mõiste „energiaühistu,“ millele vastab näidetena kasutatavate riikide puhul enim ingliskeelne termin *energy cooperative*, võib jääda liiga kitsaks uurimisskoobiks. Teistes riikides kasutatakse mitmeid termineid tähistamiseks ühistegevuse erinevaid vorme energiavaldkonnas, enamlevinud neist lisaks nimetatud *energy cooperative*’ile on veel *energy community*, *community-owned energy projects*, *community wind farms*, *local energy systems*, *local energy companies* jne.

Selleks, et koguda kokku analüüsitava mudeli jaoks võimalikult palju kogukonnale sobilike energiaprojektide ideid, teeme ettepaneku laiendada analüüsivat teemat ja lähtuda uuest mõistest, milleks pakume välja „ENERGIAÜHISUS,“ mis on oma sisult laiem, võimaldades hõlmata kogukondlike energiaprojektide erinevaid realiseerimisviise ja katta nii mittetulunduslikke kui ärilisi koostegutsemisvorme.

1.1. Kiirpilk teiste riikide energiaühisuste mudelitele

Toetus kogukonnapõhiste energiaprojektidele on leidnud kajastamist paljudes uuringutes, millest suur osa ulatub tagasi 1970-ndatesse ja on seotud sõltumatuse, kohalikul tasandil otsustamise ja ühise tegutsemise, aga paralleelselt ka laiemalt kogukonna kaasamise sooviga. Taastuenergia energiaühisusi on peetud siiski rohujuure tasandi nišiks, mis ei avalda erilist mõju energiapoliitika põhisuundade arengule, millele on avalikest allikatest vähene toetus ning millel on väike mõju kogu energiasüsteemile.⁹ Siiski saab välja tuua riike, kus teisejärgulisest teemast on saanud tähtis osa energiamajandusest.

Kiirpilk erinevate riikide energiaühisuste mudelitele näitab, et neis on nii ühiseid kui erinevaid jooni. Tavapäraselt luuakse energiaühisus selleks, et võtta kasutusele üks või mitu taastuenergia tehnoloogia eesmärgiga saavutada kas kohapealne kohalike kaasav sõltumatu ja odavam energiavarustus ja/või saavutada energiasäästu ja/või elavdada kohalikku majandust. Energiaühisusi võib moodustada aga ka muul eesmärgil, näiteks tarbijateühistud ühiseks energiaostuks, energiasäästumeetmete kasutuselevõtu ühisprojektid, kohalikuks investeerimiseks mõeldud ühistegevused jne.

Riikide energiaühisuste mudelite erinevuste taga peitub sageli ajalooline, kultuuriline, sotsiaalne ja poliitiline taustsüsteem, mis omab tugevat mõju ka selles riigis loodavatele ja toimivatele energiaühisuste mudelitele. Erinevate mudelite pinnalt saab tuua välja ühiseid tunnuseid, mis on abiks energiaühisuse mõiste määratlemisel.

⁹ Walker, G. (2007). *Community Energy Initiatives: Embedding Sustainable Technology at a Local Level: Full Research Report. ESRC End of Award Report, RES-338-25-0010-A*. Swindon: ESRC

1.1.1. Taani

Kõige eeskujulikum riik, kus juba 2001. aastal osales ca 150 000 majapidamist tuuleparkide omanikeringis, on **Taani**. Taanis¹⁰ kasutataksegi tuuleenergiaühisuste moodustamiseks peamiselt ainult ühte kogukonna keskset mudelit - tuulepartnerlus (*wind partnership*). Kehtiva õigusliku regulatsiooni kohaselt peab seal maismaa tuulepargi arendaja pakkuma vähemalt 20% osalusest tuulepargi 4,5 km raadiusesse jäävatele kohalikele investoritele. Kui 20% osalusest ei õnnestu sellele isikute grupile müüa, siis tuleb osalemisvõimalust pakkuda teistele isikutele projekti asukoha kohaliku omavalitsusest. Siiski on sellel reeglil ka oma varjuküljed ning praegu soovitakse pakkumismenetluse protsess viia sõltumatu audiitori kontrolli alla. Kohalikud investorid ei ole ka rahul sellega, et nad saavad arendusprojektides omandada üksnes vähemusosaluse ja seega ei oma praktiliselt mingit kontrolli projekti juhtimise üle. Seetõttu on Taanis arutelu all kohalike investorite osalusprotsendimäära oluline tõstmine ja seda 20%-lt kuni 60%-ni. Audiitori poolt kontrollitav pakkumismenetlus, kõrgem osalusprotsent, kohalike omavalitsuste, eraisikute ja ettevõtjate suurem kaasatus, ühe elektritarbija osaku piiramine 15 000 euroga (et osalejate ring saaks olla laiem), peaksid olema edasiseks arenguks vajalikud muudatused.¹¹

Taani näite baasil võib märkida, et huvilisi, kes soovivad investeerida taolistesse energiaühisustesse, on palju. Kindlasti on seda soosinud riiklik poliitika, soodsad laenud, maksusoodustused jms. Taanis on energiaühisuste levimisel oma rolli mänginud ka see, et elektri jaotussüsteem on detsentraliseeritud (seal on üle 100 kohaliku võrguettevõtja, mis on samuti kooperatiivid või kohaliku omavalitsuse omandis), demokraatlik ja kooperatiivi tunnustega, mis on tugevas kontrastis mitmete teiste riikidega.¹² Taani eripärana võib välja tuua ka selle, et enamused energiaühisusi on äriühingu vormilt täisühingud, mis tähendab, et osanikud vastutavad ühisuse kohustuste eest ka isiklikult ja käituvad seetõttu ka vastutustundlikumalt. Hiljuti muudeti õiguslikku regulatsiooni ka selliselt, et osalust saavad lisaks taanlastele osta ka välismaalased.¹³

1.1.2. Rootsi

Rootsi energiaühisuste iseloomustamiseks on hea näide tuuleenergiaühisused,¹⁴ mis jagunevad kinnisvarakommuunideks ja energiatootmisühisusteks. Kinnisvarakommuunides on energiaühisuse liikmeteks kohalikud maaomanikud, kes koondavad maavaldused ning olemasolevad finantsvahendid ja soetavad elektrienergia tootmiseks elektri tuulikud. Maaomanikud müüvad kogu toodetud elektrienergia kohalikele elektrienergia jaotusvõrguettevõtjale.

¹⁰ *Community Wind Power Ownership Schemes in Europe and their Relevance to the United States* - <http://eetd.lbl.gov/ea/emp/reports/48357.pdf>

¹¹ Hvelplund, F., Möller, B., Sperling K. (2013). *Energy Strategy Reviews 1* (2013) 164-170

¹² Cumbers, A. (2013). *Making space for economic democracy: The Danish Wind Power Revolution* - <http://www.unrisd.org/80256B3C005BE6B5/search/FFACF446C9CEE717C1257B2800527248?OpenDocument>

¹³ Taani tuuleenergiaühisused mõjutasid ka Jaapanis kodanike kaasamist, kus aastal 2001 võttis Bizen eeskujuks kodanike investeeringud tuuleenergiasse (*Danish Citizen Investment*) ja aastal 2010 olid Jaapani kodanikud investeerinud 13 tuulikusse. Jaapanis on investorid väljaspool projekti piirkonda olles huvitatud pikaajalisest hea tasuvusega investeeringust. Vt Izutsu, K., Takano, M., Furuya, S., Iida, T. (2012). *Driving actors to promote sustainable energy policies and businesses in local communities: A case study in Bizen city, Japan. Renewable Energy* 39 (2012) 107-113

¹⁴ *Community Wind Power Ownership Schemes in Europe and their Relevance to the United States* - <http://eetd.lbl.gov/ea/emp/reports/48357.pdf>

Ülejäänud energiatootmisühisustes moodustavad liikmeskonna isikud, kellel on ühine huvi tuuleenergiast elektritoomise vastu. Ühisuse liikmed maksavad oma igakuiseid elektriarveid kohalikule jaotusvõrguettevõtjale tavapäraselt edasi, kuid aasta lõpus (kui tegelik ühisuse tuulepargi kogutoodang on teada) selgitab ühisus bilansi kogu tuulepargi toodangu ning energiaühisuse iga liikme elektrienergia aastatarbimise vahede kohta. Bilansi selgitamisel saadakse reaalselt teada nn iga energiaühisuse liikme aastane elektrienergia kogutoodang, mis on antud võrku ja mille eest energiaühisuse liikmel on õigus saada energiaühisuselt tulu. Energiaühisuse liikme poolt teenitud tulu makstakse välja dividendidena, mis sisaldab jaotusvõrguettevõtjalt saadavat *feed-in* tariifi ja millele lisatakse riigipoolsed boonused.

Rootsis on moodustatud ka energiaühistu, kes ei müü kogu toodetud elektrienergiat jaotusvõrguettevõtjatele, vaid müüb selle kohe otse oma liikmetele. Jaotusvõrguettevõtja Falkenberg Energia pakub Rootsi Tuuleenergia Ühistule (*Sweden Wind Cooperative*) üleriigilist nn tagamise teenust, lubades energiaühistul toodetud ja võrku antud elektrienergiat müüa otse energiaühistu liikmetele üle Rootsi (jaotusvõrguettevõtja võtab taolise teenuse eest oma ärimarginaali). Iga isik, kes soovib saada energiaühistu liikmeks, saab soetada 1000 kWh/aastase tootmiskogusega elektrienergia osakuid. Energiaühistu investeerib liikmetelt kogutud raha hea asukohaga ning paljulubavatesse tuuleenergia tootmise projektidesse üle Rootsi ning müüb toodetud elektrienergia otse energiaühistu liikmetele odavama hinnaga (elektrienergia jaotamiseks kasutatakse jaotusvõrguettevõtja võrku). Kuna tegemist on üleriigilise energiaühistuga (väljutud kohaliku kogukonna tasandist, üleriigiline tasand), siis liikmekssaamisel piiranguid ei ole.

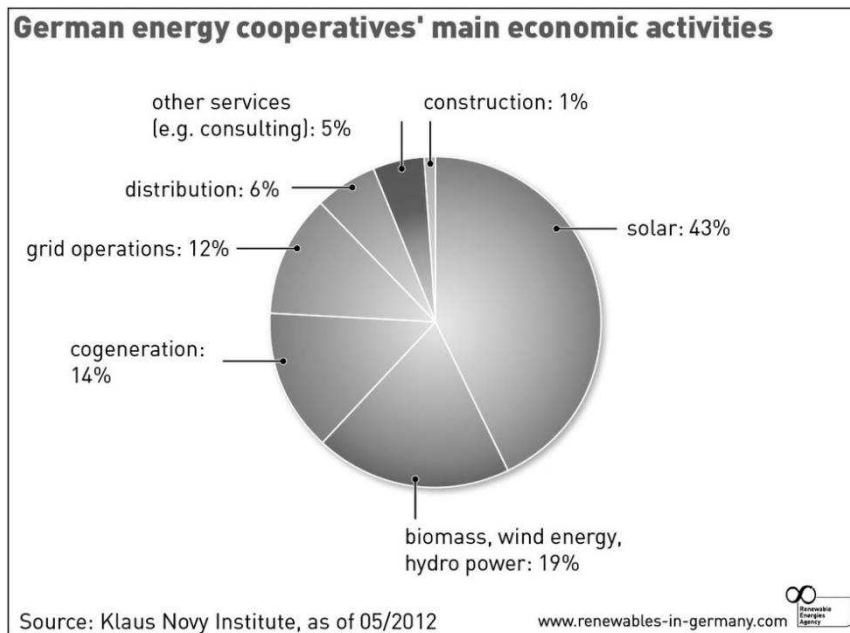
Rootsi mudelite puhul on energiaühisuse liikme vastutus piiratud investeeritud summaga, samas energiaühisus vastutab oma kohustuste eest kogu oma varaga.

1.1.3. Saksamaa

Saksamaal on energiaühisuste arv kasvanud hüppeliselt, tõustes 2001. aastal tegutsenud 66-lt energiaühisuselt 2011. aastaks juba 586-le. Energiaühisused ei tegele mitte ainult energia tootmisega, vaid ka võrkude opereerimisega, energia jaotamisega, nõustamisega ja ehitamisega.¹⁵

¹⁵ Agentur der Erneuerbaren Energie veebilehe statistika: <http://www.unendlich-viel-energie.de/en/homepage/details/article/19/energy-cooperatives.html>

Joonis 1 Energiaühisuste põhilised tegevusvaldkonnad ja energiaallikad Saksamaal.¹⁶

Tuuleenergiaühisusi on Saksamaal peamiselt kahte liiki: kogukondlikud tuuleenergiaühistud (kooperatiivid) ja äriühingu vormilt usaldusühingutena tegutsevad energiaühisused, kus vähemalt üks osanik on täisosanik ja vastutab ühisuse kohustuste eest ka isiklikult. Tuuleenergiakooperatiividesse kaasatakse eelkõige kohalikud elanikud, omavalitsused, energiatootjad, põllumehed, maaomanikud ning finantseerijad. Õigusaktid näevad ette, et energiaühistu kapital peab moodustuma vähemalt 20% osas kohaliku kogukonna omakapitalist, ülejäänud osas lubatakse kasutada võõrkapitali, eelkõige pankade poolset finantseerimist. Energiaühistu liikmete leidmiseks müüakse osalusi ringidena (üks osak ühe isiku kohta igas ringis), sest eesmärk on anda osalus võimalikult paljudele kohalikele. Igal energiaühistu liikmel on üks hääle otsuste vastuvõtmisel, mis teeb neist võrdsed partnerid. Energiaühistu osanikud ei ole isiklikult vastutavad energiaühistu kohustuste eest. Energiaühistud moodustatakse tavaliselt projektipõhiselt. Kõik energiakooperatiivid peavad olema katusorganisatsiooni liikmed. Katusorganisatsioonil on kohustus viia läbi energiaühistu iga-aastane auditeerimine. Samuti on katusorganisatsioonil energiaühistuid nõustav funktsioon.

Usaldusühingust tuuleenergiaühisuse osanikeks on partnerid, kellel on ühine huvi investeerida tuuleparkidesse. Energiaühisuse liikmeks saamisele ei ole seatud riigi poolt piiranguid, mis tähendab, et ettevõtmine ei pea olema tingimata kohaliku kogukonna baasil. Riik on seadnud taolisele energiaühisusele omakapitali miinimumnõudeks 25 000 EUR. Energiaühisuse liikmete hääleõigus jaguneb vastavalt iga osaniku osa suurusele, kusjuures energiaühisuse põhikirjaga võib olla ette nähtud, et osanikele on kehtestatud miinimum- ning maksimumosaluste suuruste osas piirangud.¹⁷

¹⁶ Agentur der Erneuerbaren Energie veebileht: <http://www.unendlich-viel-energie.de/en/homepage/details/article/19/energy-cooperatives.html>

¹⁷ Vt German Wind Energy Association. *Community Wind Power 2012*

1.1.4. Suurbritannia

Suurbritannias on 2000. aastast samuti püütud arendada kogukondlikku taastuenergiakasutust läbi erinevate toetuskeemide ja rahastamisprogrammide, et panustada kogukonnapõhisesse energia jaotamisse ja kohaliku majanduse elavdamisse, sotsiaalsesse ühtekuuluvusse ning tõsta avalikkuse mõistmist ja toetust taastuenergiatele.

Inglismaal on nii klassikalise ühistu toimimise printsiipidele vastavaid ühistuid kui ka investeerimisühinguid. Klassikalises ühistus on igal liikmel üks hää (tegemist on energiaühistu liikmete võrdse partnerlusega), liikmeskonna piirangud puuduvad jne. Samas on võimalik ühistu põhikirjaga klassikalise ühistu toimimise printsiipidest kõrvale kalduda – näiteks sätestada liikmelisuse piirang teatud geograafilise asukoha järgi, sätestada osakute koguse (väärtuse) miinimumtasemed jne. Suurbritannia teise energiaühisuse mudeli puhul on tegemist avaliku piiratud vastutusega äriühinguga, mida võib tinglikult võrrelda ka investeerimisühinguga. Üldjuhul investeerib taoline energiaühisus väikestesse projektidesse (peamiselt tuule- ja hüdroenergeetikaprojektid).¹⁸

Suurbritannias on loodud perioodil 2000-2004 teostatud mitmesaja taastuenergia projekti kohta eraldi andmebaas.¹⁹ Projektide analüüsist joonistusid välja enimlevinud energiaühisuste koostöövormid, mille kaudu kogukondlikult energiaprojekte realiseeriti, näiteks:

- **kooperatiivid** – Skandinaaviast pärit mudel, milles kohalikud inimesed omandasid osaluse kooperatiivis, finantseerides nii taastuenergia projekti elluviimist;
- **kohalikud heategevusasutused**, mille kaudu rajati või juhiti kohalike jaoks vajalikke energiatootmisüksusi;
- **arengufondid**, mida kasutati valdavalt Šotimaal kohalikele ettevõtlusega tulu teenimise võimaluse loomiseks;
- **kohaliku omavalitsuse osalusega projektid**, kus arendaja poolt kohalikule omavalitsusele energiaäriprojektides osaluse (või ka näiteks tuuliku) kinkimine oli moodus pakkuda kohalikele konkreetne hüve projekti arendamise lubamise eest.²⁰

Põhjused, miks üks või teine isik (eelkõige kohalik omavalitsus) osaleb või kaasatakse osalema asukohaga seotud kogukondlikus energiaprojektis, on mitmeid. Stimulid on muuhulgas järgmised:

- **sissetulek kohalikele** – energiaühisuse tegevus võib tuua investeringuid ja sissetulekuid kohalikele;
- **kohalike heakskiit ja lihtsam planeerimisfaas** – on tõendatud, et projektid, mida kogukond omab, on kohalikul tasandil rohkem aktsepteeritud ja esineb vähem probleeme planeerimislubade saamisel kui teiste projektide puhul;
- **kohalik kontroll** – kui kohalik kogukond juhib või kontrollib projekte, on võimalik ohjata projekti ulatust, asukoha valikut, turbiinide suunda;

¹⁸ *Community Wind Power Ownership Schemes in Europe and their Relevance to the United States* - <http://eetd.lbl.gov/ea/emp/reports/48357.pdf>

¹⁹ Suurbritannia taastuenergia projektide andmebaas on leitav aadressil: <http://geography.lancs.ac.uk/cei/communityEnergyUKProjects.htm>

²⁰ Walker, G. (2008). *Energy Policy* 36(2008) 4401-4405

- **madalamad energiakulud ja varustuskindlus** – kuluefektiivsus on sageli olulisim põhjus kaasalöömiseks, kuid selle eesmärgi saavutamine võib olla problemaatiline, eriti kui kaasnevad infrastruktuuri rajamisega seotud kulud;
- **väärtused** – isikud, kes on projektidega seotud, on seda sageli eetilistel ja keskkonnateadlikkuse kaalutlustel.²¹

1.1.5. Holland

Hollandis on mitmed kohalikud omavalitsused seadnud eesmärgiks võtta kasutusele taastuvenergia (päike, tuul, biogaas), mis on viinud kohalike energiaettevõtete moodustamiseni (*Local Energy Company* - LEC). Hollandi LEC mudel näeb ette sõltumatu, autonoomse ja tugeva kohaliku fookusega ettevõtte loomise, mis tegeleb kindlas geograafilises piirkonnas energia tootmisega, tarbijate energiaga varustamisega ja energiasäästu saavutamisega. LEC on kohaliku omavalitsuse jaoks oluline ettevõtlusvorm, sest esiteks kaasatakse nii kohalikke ja saavutatakse taastuvenergia rajatiste parem aktsepteerimine, teiseks tähendab LEC investeringuid piirkonda. Selleks, et kohalikud lööksid LEC-ides kaasa, annavad LEC-id sageli sotsiaaleesmärkidel kogukonnale omalt poolt midagi tagasi, näiteks investeeritakse teenitud tulu avalike hoonete renoveerimisse.²²

Hollandi puhul tasub eraldi välja tuua teisigi nn *bottom-up* algatusi ja seda päikeseenergia laialdasemaks kasutuselevõtuks. Kasutusel on kolm levinumat ärimudelit:

- tarbijate omandi ärimudel;
- kogukondliku osaluse ärimudel;
- kolmanda osapoole ärimudel.

Tarbijate omandi ärimudelit kasutavad kodumajapidamised ja SME-d, kes maksavad kõige kallimat energiahinda ja energiamakse. Ühine tegutsemine seisneb ühises päikeseenergiasüsteemide ostmises, paigaldamises ja hooldamises, mis tagab mastaabiefekti ning teadmiste ja kogemuste jagamise. Kogukondliku osalusega päikeseenergia ühistegevuse ärimudeli puhul paigaldatakse päikeseenergia süsteemid avalikele hoonetele, kortermajade kompleksidele ja põllumajanduslikele hoonetele. Selliste projektide levimist takistab Hollandi puhul virtuaalset netomõõtmist lubava regulatsiooni puudumine, mistõttu peavad tarbijad maksma makse nii võrgust võetud kui ka võrku antud energiakoguste pealt. Virtuaalse netomõõtmise korral maksaks tarbija üksnes võrgust võetud ja võrku antud energiakoguste vahe eest.²³ Kolmanda osapoole ärimudel on energiateenusettevõtja põhine, kus energiateenuseid osutav ettevõtja teeb tarbijale vajaliku investeeringu ja projektijuhtimise ning tarbija maksab teenuse eest.

1.1.6. USA

USA-s on installeeritud tuuleenergiavõimsused samuti oluliselt kasvanud ja maaomanikud, kelle maale tuulikud paigutatakse, teenivad iga-aastast tulu (renti) ühe tuuliku oma maal talumise eest vahemikus 2000-10'000 USD, kuid USA-s on kasvav huvi pelgalt maa rentimise asemel tuulisemates piirkondades ka ise omada omal maal tuulikut. Huvi põhjuseks on kaks faktorit, esiteks Euroopa riikide – Saksamaa, Rootsi ja Taani edukad energiaühisused, teiseks riiklikud toetused, mis tagavad projektide kasumlikkuse.

²¹ Walker, G. (2008). *Energy Policy* 36 (2008) 4401- 4405

²² Blokhuis, E., Advokaat, B., Schaefer, W. (2012). *Energy Policy* 45 (2012) 680-690

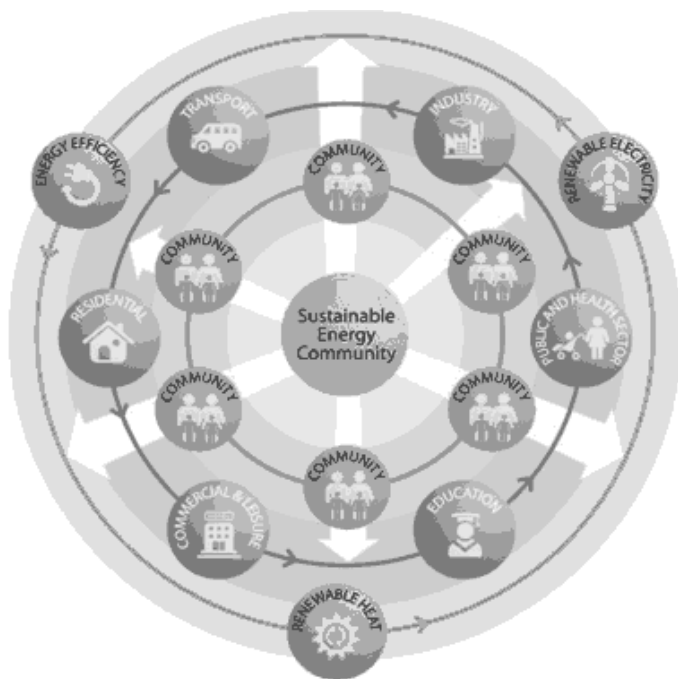
²³ Huijben, J.C.C.M., Verbong, G.P.J (2013). *Energy Policy* 56 (2013) 362-370

1.1.7. Iirimaa

Veel ühe võimaliku mudelina tasub vaadelda **Iirimaa** väljapakutud säästva energiaühisuse (*Sustainable Energy Community (SEC)*) mudelit. SEC-ina määratletakse energiaühisust, kus igapäevselt tegutseb eesmärgiga arendada välja energiasäästlik süsteem. Selleks seatakse eesmärk olla võimalikult energiatõhus, kasutada taastuvenergiat ja arendada välja deentraliseeritud energiaravustus. Selline integreeritud lähenemine tagab nõudluse ja pakkumise tasakaalu, mis annab kogukonnale suurema energiasõltumatuse.

SEC mudel saab alguse sellest, et määratletakse konkreetne geograafiline ala - energiasäästupiirkond (*Sustainable Energy Zone*), kus seatakse energiasäästu eesmärgid, mida mõõdetakse ja jälgitakse. Samuti luuakse partnerite, projektide ja ettepanekute kohta teabekeskus, mis võimaldab uusi tehnoloogiaid ja tehnikaid testida. Säästev energiaühisus on koostöö integratsioon laiemas kogukonnas (näiteks linnas või regioonis), et levitada ja imiteerida energiasäästupiirkonnas testitud ideid.²⁴

Joonis 2 Säästva energiaühisuse mudel²⁵

Konkreetses säästva energiaühisuse ellurakendamise projektina on iirlased ellu viimas Dundalk 2020 projekti, kus 4 km² suurusel elu-, vabaaja ja ärikeskkonna alal on energiasäästu eesmärkideks aastaks 2020 toota soojust taastuvenergia allikatest 20%, elektrit samuti 20% ja saavutada valitud hoonetes 40%-line energiasääst.²⁶

²⁴ Iiri säästva energiaühisuse mudel: http://www.seai.ie/SEC/SEC_Programme/

²⁵ Samas

²⁶ Dundalk 2020 säästev energiaühisust: http://www.seai.ie/SEC/The-Communities/Dundalk_2020/

1.2. Energiaühisuse mõiste

Energiaühisusi võib grupeerida:

- **asukohaga seotud ühisustena**, kus määrav tähendus on energiaühisuse liikmete geograafilise paiknemisega seotuses, või
- **eesmärkidega seotud ühisustena**, mis viitab energiaühisuse liikmete seotusele läbi ühiste eesmärkide (näiteks kasumi teenimine) ja kohaga seotust ei esine või see on teisejärguline.

Tavapärane on ka see, et energiaühisused koondavad kokku nii asukohaga seotud kui ka muude huvidega haakuvaid isikuid või luuakse energiaühisusele selline omandi- ja/või organisatsiooni struktuur, et oleks võimalik kaasata nii kohalikke elanikke ja ettevõtjaid kui ka muid investoreid, nii era- kui avalikku sektorit (nn **hübriidmudel**). Hübriidmudelite loomise põhjused on tingitud sageli sellest, et omandi (osanike arv, omakapitali jagunemine, muutused ajas) ja organisatsiooni (partnerlus, piiratud vastutus) struktuurid määravad ligipääsu kapitalile, kapitalikulu suuruse, riskide jaotuse, maksusoodustuste kasutamise võimaluse, kohaliku investeringumahu ja projekti keerukuse.

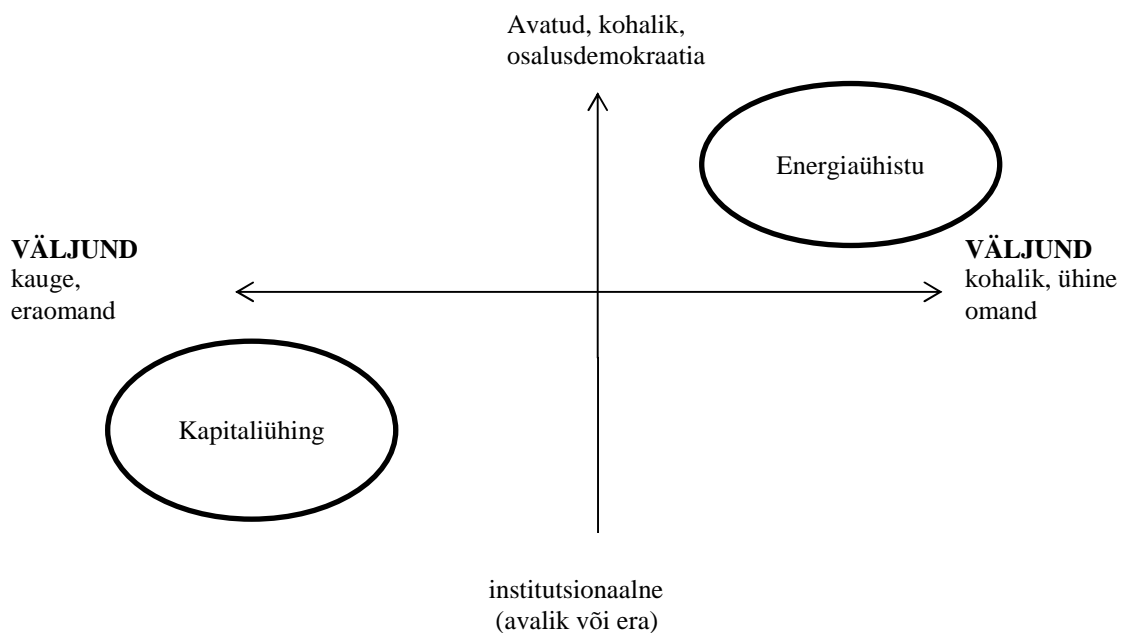
1.2.1. Kogukond

Nagu öeldud, siis energiaühisuse mõiste hõlmab tavapäraselt **kogukonda**, mida määratletakse seejuures **kahedimensiooniliselt**: ühelt poolt loetakse kogukondlikuks seda, kui kohalikud inimesed, ettevõtjad ja kohalikud omavalitsused **ühiselt panustavad** lõppeesmärgi saavutamisse, teiselt poolt on kogukondlikkusega seotud ka ühistegevuse tulemusena loodud **hüvede ühine kasutamine**.²⁷ Seda, kas ühistegevuse puhul on tegemist kogukondliku tegevusega (näiteks energiaühistuga) või pigem muudest kriteeriumitest lähtuva koostööga (näiteks kapitaliühinguga), saab kontrollida kahest aspektist lähtuvalt. Esiteks vaadatakse **ühistegevuse protsessi** – kuidas projekti arendatakse ja juhitakse, kes on kaasatud, kes langetab otsuseid jne. Teiseks vaadatakse **ühistegevuse väljundit** – kuidas jaotatakse ühistegevuse tulemit, kes saab kasu.²⁸

²⁷ Walker, G., Devine-Wright, P. *Trust and community: exploring the meanings, context and Dynamics of community renewable energy* - <http://geography.lancs.ac.uk/cei/CommunityEnergyKeyPublications.htm>

²⁸ Vt *Comparing Case Studies of Community Energy Projects. Energising Communities Workshop*, Oxford, June 2006

Joonis 3 Energiaühistu ja kapitaliühingu määratlemine kogukondlikkuse aspektist lähtuvalt²⁹

Erinevate energiaühisuste õiguslike vormide ja struktuuride olemust ja võrdlust käsitletakse õigusliku analüüsi teises peatükis.

1.2.2. Tegevusulatus

Energiaühisuse tegevuspiirkonna ulatus sõltub sellest, kas tegemist on investeerimishuvist kantud energiaühisusega, kus suurema tulu teenimiseks on projektid mastaapsemad, või on tegemist asukohaga seotud energiaühisustega, kus eesmärk on rahuldada kogukonna energiavajadusi. Suuremad energiaprojektid võivad omaseks saada ka väheasustamata paikades, sest seal on infrastruktuuri ja seega piiranguid vähem ning projektid on mõeldud eelkõige energiavarustuse loomiseks või varustuskindluse tõstmiseks piirkonnas. Ääremaade energiaprojektid võivad aidata lahendada mitmeid probleeme ja aidata kaasa piirkonna arengule, mistõttu võivad sõltuvalt regionaalpoliitikast ka projekti rahastamisallikad (eelkõige kogukonna välised) olla kättesaadavamad.³⁰ Energiaühisused võivad piirduda ka ühe hoonega, et katta konkreetse ehitise energiavajadused. Samuti on võimalik, et juba olemasolev kogukondlik organisatsioon laiendab oma tegevust ka energiavaldkonda, näiteks korteriühistu, suvilakooperatiiv, külaselts, põllumajandusühistu, tarbijate liit vmt hakkab hoolitsema ka oma liikmeskonna energiaküsimuste eest.

²⁹ Vt *Comparing Case Studies of Community Energy Projects. Energising Communities Workshop*, Oxford, June 2006

³⁰ Hogget, R. (2010). *Community-Owned Renewable Energy Projects. Community Energy Plus*. http://www.communitypowercornwall.coop/downloads/community_renewables_-_richard_hoggett.pdf

Tegevuspiirkonna ulatuse võib määrata ka see, kas juurutatud energiaühisuse mudel on lihtsasti kopeeritav teiste kogukondade poolt ja kas on olemas piisav toetav võrgustik, et energiaühisuse piire laiendada või moodustada energiaühisuste endi võrgustik.

Juhul, kui energiaühisuse ja tema liikme elektripaigaldised peavad olema ühendatud selleks, et liige saaks tarbida ühisuse poolt toodetud elektrit, siis määrab tegevuspiirkonna ära elektripaigaldiste paiknemine ja nende ühendamise võimalus ning lubatavus. Oma rolli mängib siin omakorda see, kas elektrivõrgu ja otseliini ehitamine on energiaühisusele lubatud või mitte. Juhul, kui energiaühisuse ja tema liikme elektripaigaldised ei peaks olema vahetult ühendatud ja turumudel võimaldab toodetud ja tarbitud koguseid määrata muul moel (virtuaalselt), siis võib tegevuspiirkonna piiranguks tõusetuda järgnevalt kas seotus ühe võrguettevõtja teeninduspiirkonna piiridega või ei esine tegevuspiirkonna piiranguid üldse, kui erinevate võrguettevõtjate teeninduspiirkondades asuvate energiaühisuse ja tema liikmete vahelisi elektritarbeid on võimalik nii kindlaks määrata.

Siinkohal toome välja ka Eestis kehtiva õigusliku regulatsiooni piirangud tegevusulatusele.

Omatoodetud elektri edastamiseks ühelt turuosaliselt teisele seab kehtiv elektrituruseadus (edaspidi **EITS**) piirangud, sest võrguettevõtlusesse ei saa Eestisse uusi võrguettevõtjaid kehtiva regulatsiooni ja kohtupraktika järgi juurde tekkida. Jaotusvõrguettevõtjate teeninduspiirkondi saavad jaotusvõrguettevõtjad muuta üksnes vastastikusel kokkuleppel. Seega on välistatud uue jaotusvõrguettevõtja tekkimine, kellel oleks oma teeninduspiirkond. Elektrit saab edastada muu isik kui võrguettevõtja üksnes seaduses lubatud erandite piires:

- 1) liinivaldaja otseliini kaudu (tegevusluba nõudev tegevus); või
- 2) EITS § 15 lg 6 p-de 1 ja 2 alusel (kinnistusisene elektri jaotamine ja müük või mittetulundusühingu poolt oma liikmete elektriga varustamine piiratud sihtotstarbel).

Energiaühisusele tuleks võimaldada ehitada oma tootmisseadmete juurest jaotusvõrk oma liikmeteni ning jaotada elektrit oma jaotusvõrgu kaudu (energiaühistu omandis või kasutuses olev elektrivõrk koos tarbijapaigaldistega) oma liikmetele liikmete tarbimiskohtade tarbeks (lõpptarbimise eesmärgil).

Energiaühisuste loomise ning toimimise soodustamiseks tuleks kaaluda EITS-s sätestatud otseliini regulatsiooni muutmist, et võimaldada energiaühisustel hakata jaotama elektrienergiat oma liikmetele otseliini kaudu. Kehtiv EITS lubab rajada otseliini elektrienergia edastamiseks **ühest** elektrijaamast teise või **ühele** tarbijale (EITS § 3 p 20, § 60 lg 2 p 4, § 61). Otseliiniga ei või ühendada täiendavalt uute turuosaliste elektripaigaldisi. Otseliini rajamise ja kasutamise õigus on seejuures tarbijal, tootjal või müüjal enda või tarbija, samuti selle tootja või müüjaga ühte kontserni kuuluva ettevõtja varustamiseks elektrienergiaga ja seda üksnes juhul, kui otseliin rajatakse tootja elektrijaamaga **samale kinnistule või sellega piirnevale kinnistule**. Otseliini võib rajada mujale kui eelnimetatud alale üksnes juhul, kui a) võrguettevõtja on lõplikult keeldunud selle tarbija, tootja või müüja elektripaigaldist võrguga ühendamast või b) võrguettevõtja, kelle teeninduspiirkonda otseliini ehitamist kavandatakse, annab otseliini ehitamiseks ja kasutamiseks oma kirjaliku nõusoleku.

Selline regulatsioon, mis takistab isikutel vabamalt oma energiatarbe ja –kulude juhtimise eesmärgil rajada ja kasutada elektripaigaldisi, on analüüsi koostajate hinnangul Eesti Vabariigi Põhiseaduses sätestatud **ettevõtlusvabadust** (§ 29) ja **omandiõigust** (§ 32) ebaproportsionaalselt riivav. Otseliini ehitamise ja selle kaudu elektrienergia edastamise üle peaks otsustuspädevus

olema mitte teisel elektritettevõtjal – võrgutettevõtjal (eriti kui võrgutettevõtja kuulub elektri müüjaga või tootjaga samasse kontserni, kelle huviks ei ole konkurentsi suurenemine elektriturul) – , vaid Konkurentsiametil, kes on energiaturu regulaator, või muul pädeval riigiasutusel. Nõue, et otseliin peab asuma ühel või kahel kinnistul, muudab otseliini institutsiooni sageli mõttetuks, sest sellisel juhul oleks tegemist pigem elektriijaama või tarbijajärgse koosseisu kuuluva elektripaigaldisega. Selline kitsendus ei võimalda saavutada otseliiniga taotletavat põhilist eesmärki, et eraldiasetsevad turuosalised saaksid omavahel edastada ja vastu võtta elektrienergiat, sõltumata sellest, kes on kinnistu omanik või kus kinnistu paikneb, kui see on osapoolte jaoks kuluefektiivne lahendus (näiteks energiaühisus oma liikmele).

Seega kui energiaühisus ja tema liikmed ei paikne lähestikku, ei ole kehtiva seaduse raames võimalik energiaühisusel liikmetele omatoodetud elektrit edastada. Oma elektrivõrgu ehitamisele alternatiivselt oleks innovatiivseks edasiminekaks ka infotehnoloogilised lahendused ja turukorralduslikud kokkulepped, mis võimaldaks energiaühisuse tarned temast eemal asetsevale liikmele kättetoimetatuks ja mõõdetuks lugeda. Võrdluseks on Rootsi energiaühingute mudelite puhul seal ühe mudelina kasutusel võimalus arvutuslikul meetodil ka jaotusvõrgu kaudu oma liikmele elektrienergiat edastada. Sel juhul selgitatakse aasta lõikes energiaühistu liikme osalusele vastav võrku antud energiakogus ja liikme poolt võrgust võetud energiakogus. Koguste positiivne vahe on liikme tulu. Sellise mudeli väljatöötamine ja juurutamine Eestis vajab aga põhjalikumat analüüsi ja läbirääkimist turuosalistega.

Tegevuspiirkonda on teistes riikides eelkõige piiratud lähtuvalt kohaliku omavalitsuse territooriumist, tootmisest ümbrusesse jäävast territooriumist, regioonist vmt. Piiramise mõte on olnud anda kohalikele eesõigus projektides, mis nende elukvaliteeti mõjutavad, osaleda, samuti motiveerida kohalikke investeringuid oma piirkonda ligi tõmbama ja neis osalema. Kuivõrd ITL sellist territooriumi piiramise kriteeriumit energiaühisuse mudelile ette ei näinud, siis iseenesest vajadust tegevuspiirkonda piirata ei ole. Pigem tuleks uurida võimalusi võimalikult paljude huviliste kaasamiseks. Nagu öeldud, siis eeldab see IT- ja energiasektori tugevat koostöötahet.

1.2.3. Virtuaalne energiaühistu

Täiesti uue kontseptsiooni taastuvenergia kasutamiseks kohalikus energiasüsteemis on hiljuti välja pakkunud Sloveenia teadlased, väites, et tulevik eeldab **virtuaalsete kohalike energiaühistute** (*virtual local energy cooperative*) loomist.³¹ Teadlased nendivad, et lõpptarbimises taastuvenergia osakaalu suurendamine nõuab olemasolevate energiasüsteemide olulist muutmist. Energiasüsteemide detsentraliseerimine tugevdab kohalike energiaressursside integratsiooni ja välistest tarnijatest sõltumatust. Kohalikud omavalitsused saaksid juurutada sõltumatu ning täielikult taastuvenergia põhise energiavarustuse, mis võib olla eriti huvipakkuv ääremaadel asuvatele asumitele, kus on suur taastuvenergia potentsiaal.

Uus kontseptsioon katab kogu taastuvenergia väärtusahela, hõlmates nii pakkumise, nõudluse kui ka tehnoloogia komponente ja seades eesmärkideks efektiivsema energiakasutuse, optimaalsema energiasüsteemi toimimise, kohalike ressursside kasutamise, sõltumatuse ja asjaosaliste integreerimise. Väärtusahela pakkumise lülis osalevad varustajad ja tarnijad, nõudluse lülis osalevad lõpptarbijad ja tehnoloogia lülis otsustajad ning tehnilised eksperdid. Samuti võivad ka mõned välised organisatsioonid nagu näiteks konsultandid, riigiasutused, ülikoolid ja liidud olla mudelisse kaasatud.

³¹ Kostevšek, A., Cizelj, L., Petek, J., Pivec, A. (2013). *Renewable Energy* 60 (2013) 79-87

Virtuaalse energiaühistu mudeli **pakkumise lüli** peab sisaldama andmebaasi, mis sisaldab andmeid praeguse energiatarbimise kohta, taastuenergiaallikate varude andmeid, potentsiaalseid taastuenergia pakkujaid ja erinevate tarnijate (põllumehed, metsaomanikud, võrguettevõtjad, energiamüüjad, energiatootjad) gruppe.

Virtuaalse energiaühistu mudeli **tehnoloogia lüli** nõuab sellise andmebaasi moodustamist, mis katab kättesaadavad ja arendamisel olevad taastuenergia tehnoloogiad. On tähtis, et energiaprojekti arendaja oleks tuttav kõigi kättesaadavate ja turuletulevate tehnoloogiatega. Ainult siis saavad arendajad valida kõige sobivama installeeritava taastuenergia tehnoloogia. Peaesmärk on toetada otsuse tegijaid, pakkudes saadaolevate tehnoloogiatega kohta teadmuseid, et otsuse tegija saaks võtta vastu optimaalseima otsuse. Seetõttu on välisekspertide tugi väga soovitatav. Tehnoloogiaplatformide, juhendite, arenguplaanide, majanduslike tasuvusuuringute jne omavaheline jagamine on väga oluline.

Virtuaalse energiaühistu mudeli **nõudluse lüli** on põhiohk tarbimisprofiilide põhisel lõpptarbijate gruppide moodustamisel. Esmalt tuleb analüüsida tarbija praegust tarbimist koos võimalustega seda vähendada. Tarbijate gruppidesse jagamine sarnaste tarbimisgraafikute järgi tagab optimaalseima nõudluse poole funktsioneerimise, sõltudes sektorist, tarbimiskäitumisest, kinnisvarast ja lõpptarbija nõuetest.

VIRTUAALSE ENERGIAÜHISTU MUDEL – TAASTUENERGIA VÄÄRTUSAHEL		
Pakkumise lüli	Tehnoloogia lüli	Nõudluse lüli
kohalik taastuenergia potentsiaal	andmebaas saadaolevate ja turuletulevate tehnoloogiatega kohta	lõpptarbija vajadused ja eelistused
taastuenergiaallikate pakkujate organisatsioon ja võrgustik	kohalikud eritingimused, mida teatud tehnoloogiad vajavad	tarbijate käitumuslikud eripärad
tarnijate gruppide moodustamine	installeeritava tehnoloogia kasutamiseks sobiva infrastruktuuri arendamine	tarbijagruppide moodustamine
ühised projektid sünergia ärakasutamiseks	tehnoloogiaplatformide, klastrite, teadusasutuste, ülikoolide vastastikused seosed	olemasoleva tarbimise väljaselgitamine
GIS-töövahend	tehnoloogia R&D faasis osalemine	kohalik energiakontseptsioon
tasuvusuuringud kindlatele projektidele		hoonete energiaauditid, projektide tasuvusuuringud,
taastuenergiaallika kasutuselevõtu tehnikad		taastuenergia tegevuskavad, taastuenergia kasutuselevõtu kiirendamine

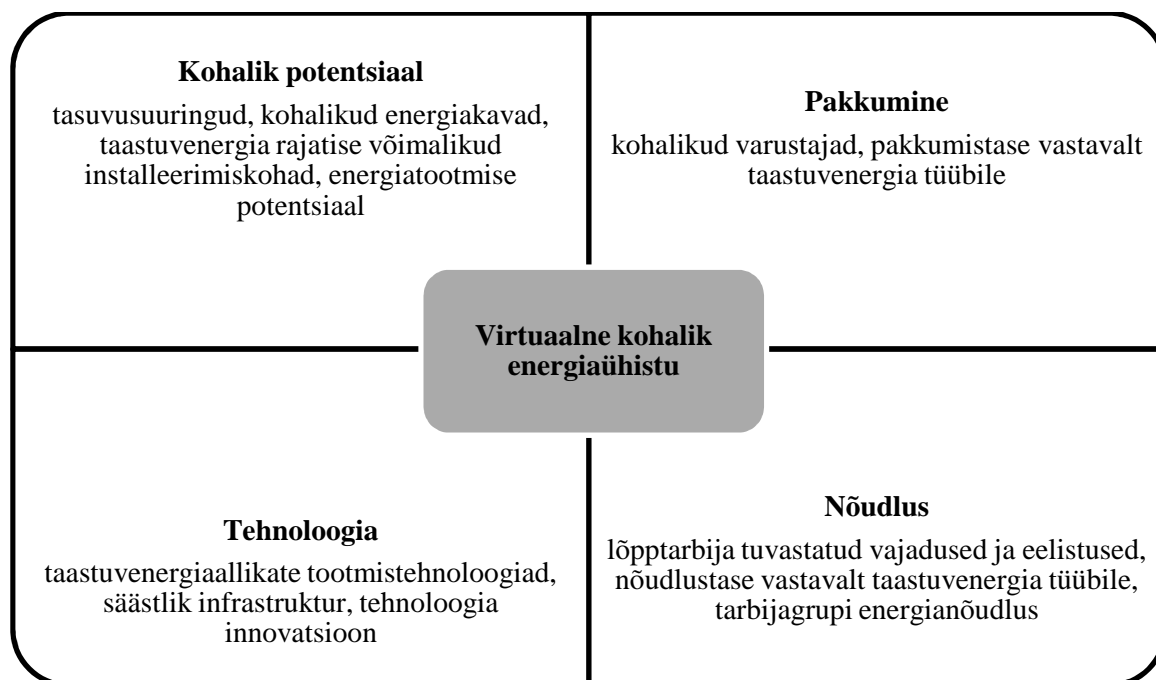
Tabel 1 Taastuenergia võrgustiku funktsioneerimine kolmes lüli: pakkumine, tehnoloogia, nõudlus³²

Virtuaalne energiaühistu on vahend opereerimaks taastuenergia pakkumist ja nõudlust teatud regioonis, hõlmates ka erinevaid tehnoloogiaid. Infotehnoloogia tuleks juurutada selliselt, et luuakse virtuaalne ruum eesmärgiga säilitada pakkumise ja nõudluse vahel tasakaal. Teine tähtis ülesanne virtuaalse energiaühistu puhul on ühendada kõik asjaosalised ühte taastuenergia väärtusahelasse, tagades ebastabiilsete taastuenergiaallikate pakkumise ja nõudluse integratsiooni. Taastuenergiaallikad ja võimalikud tehnoloogiad tuleb siduda ühistu eesmärgist lähtuvalt: soojuse tootmine, elektri tootmine, koostootmine, vee soojendamine. Samuti tuleb säästlik infrastruktuur

³² Kostevšek, A., Cizelj, L., Petek, J., Pivec, A. (2013). *Renewable Energy* 60 (2013) 79-87

installeerida, et võimaldada nende tehnoloogiate juurutamist. Lisaks tuleb mudelisse integreerida energiaühistu juhtimise ja kontrollimise funktsioonid.

Tabel 1 Virtuaalse energiaühistu organisatsioon³³

1.3. Energiaühisuse kontseptsiooni kokkuvõte

Energiaühisuse kontseptsiooni analüüsi tulemuse kokkuvõtteks on energiaühisus:

- asukohaga või ühiste huvidega seotud isikute koostöövorm, et
- ühiselt ühe või mitme energiavarustuse või energiasäästu saavutamiseks seotud tegevusega
- saavutada ühine eesmärk – näiteks varustuskindlam, odavam energiavarustus ja/või kohaliku majanduse elavdamine ja/või parem elukvaliteet ja/või üleminek taastuvenergiale ja/või energiatõhusus ja/või tootlus investeringult jne.

Energiaühisuse üldmõiste on seega järgmine:

Energiaühisus on asukohaga või ühiste huvidega seotud isikute koostöövorm, et ühiselt ühe või mitme energiavarustuse (tarbimine, tootmine, edastamine, müük) või energiasäästu saavutamiseks seotud tegevusega saavutada ühine eesmärk – näiteks varustuskindlam, odavam energiavarustus ja/või kohaliku majanduse elavdamine ja/või parem elukvaliteet ja/või üleminek taastuvenergiale ja/või energiatõhusus ja/või tootlus investeringult jne.

³³ Kostevšek, A., Cizelj, L., Petek, J., Pivec, A. (2013). *Renewable Energy* 60 (2013) 79-87

ITL on käesoleva analüüsi lähteülesandes esitanud põhikriteeriumid ja teinud õigusliku analüüsi koostajale ülesandeks pakkuda välja põhikriteeriumeid arvestav energiaühisuse mõiste, siis tuleb õigusliku analüüsi koostajatel üldist mõistet kohandada. Tingimused, mida peab kohandatud energiaühisuse definitsioon katma, on seejuures järgmised:

- liikmetele kvaliteetse ja keskkonnasõbraliku elektrivarustuse tagamine;
- kasutatav infrastruktuur on primaarselt jaotusvõrk ja sekundaarselt otseliinid;
- põhieesmärk on toota elektrit oma liikmetele, peaeesmärgiks ei ole elektrimüük mitteliikmetele;
- üle- ja puudujääva elektri osas osutab avatud tarnet avatud tarnija;
- majanduslik eesmärk on liikmetele tulu teenimine odavama energia, müügist laekuva tulu ja investeeringu- ning tegevustoetuste kaudu;
- territoriaalseid piiranguid ei tohi olla;
- liikmelisus on vabatahtlik.

ITL-i lähteülesande tingimused näevad seega ette, et energiaühisuse **tegevusteks on elektri tootmine, edastamine ja müük** oma liikmetele ning, kui elektrit jääb puudu või üle, siis ka avatud tarnijaga elektriga kauplemine (bilansivastutus). Elektri tootmiseks tuleks kasutada taastuvenergiaallikaid, samuti on eelistatud tootmisviisiks tõhus koostootmine (keskkonnasõbralikkuse kriteeriumid). Energiaühisus peaks omatoodetud elektri edastamiseks liikmetele saavutama eelkõige jaotusvõrguettevõtjaga võrgu kasutamise kokkuleppe, kuid kui võrku ei ole või ei ole selle kasutamine majanduslikult põhjendatud, on alternatiivseks võimaluseks oma infrastruktuuri rajamine (mikrovõrk või otseliin). Energiaühisus ei soovi olla piiratud territooriumiga, kuid selline piirang võib siiski kaasneda seoses ligipääsuga infrastruktuurile või valitud äriühingu vormiga. Energiaühisuse tulubaas moodustub elektri müügist laekuvast tulust, investeeringu- ja tegevustoetustest. Energiaühisuse liikme huvi koostöös osalemiseks baseerub ootuses saadav odavamalt energiat ning osaleda kasumi jagamises (saada dividende), mis **eeldab seda, et energiaühisus on äriühing**.

Arvestades ülaltoodud kriteeriume, on õigusliku analüüsi 1. punkti – energiaühisuse kontseptsiooni – kokkuvõtlikud vastused järgmised:

Esimene küsimus: Kuidas formuleerida ITL-i hanke lähteülesande põhikriteeriumitele vastav energiaühistu mõiste, mis oleks piisavalt üldine, et sobiks kasutamiseks nii Eestis kui ka mujal maailmas?

Vastus: Elektrienergiaühisus on ühiste huvidega seotud isikute poolt elektri tootmiseks, edastamiseks, müügist ja tarbimiseks loodud äriühing, mille eesmärgiks on tagada ühisuse liikmete vajadusi rahuldav odav, kvaliteetne ja keskkonnasõbralik elektrivarustus. Õigusliku analüüsi koostajad juhivad tähelepanu sellele, et kuna üks põhikriteerium on tulu teenimine oma liikmetele, siis on ITL-i jaoks kohandatud energiaühisuse mõistest jätud välja mittetulunduslikud energiaühisused. Elektrivarustuse kuluefektiivsust, kvaliteeti ja keskkonnasõbralikkust käsitletakse järgmistes peatükkides.

Teine küsimus: Millised oleksid soovituslikud peamised energiaühistu tegevusalad, et täita ITL-i hankes esitatud põhikriteeriume?

Vastus: Soovituslikud peamised tegevusalad energiaühisusele on taastuvenergiaallikatest elektrienergia tootmine (või tõhus koostootmine), toodetud elektrienergia edastamine ja müük oma liikmetele ning puudu- ja ülejääva elektri võimalikult soodne avatud tarne avatud tarnijale. Õigusliku analüüsi koostajad juhivad tähelepanu, et energiaühisuse üldmõiste võimaldab ka muid tegevusi energiaühisusel realiseerida, näiteks säästumeetmete kasutuselevõtt, nõustamine jne.

Kolmas küsimus: Milline on optimaalne energiaühistu tegevuspiirkond? Palume selgitada tegevuspiirkonna moodustumise printsiipe.

Vastus: Tegevuspiirkonna ulatuse võib määrata projekti alustamise eesmärk ja mastaap. Energiaühisuse tegevuspiirkonna piiramiseks iseenesest tarvidust ei ole, kuna ITL-i eesmärk on luua ühiste eesmärkidega seotud isikute energiaühisus ja mitte kohaga seotud isikute energiaühisus. Siiski eksisteerivad praegu nii juriidilised kui tehnilised piirangud, mis tuleks eelnevalt lahendada. Õiguslikeks piiranguteks on võrgu ehitamise lubatavus muul isikul kui võrguettevõtja, otseliini ulatuse piirangud, mikro võrgu regulatsiooni puudumine (küsimusi käsitletakse analüüsis põhjalikumalt) Tehnilised piirangud võivad tuleneda andmevahetuse ja virtuaalse mõõtmise mudeli loomise valmisolekust ja edukusest.

Ettepanekud: Energiaühisuste roll energiamajanduses tuleks lisada koostamisel olevasse energiamajanduse arengukavva tuues välja selle tegevusvormi mitmetahulised võimalused nii kohalikele kogukondadele, ettevõtjatele, investoritele kui ka tavatarbijatele. Õigusliku analüüs tõi välja ka selle, et energiaühisuste levikule seab piiranguid infrastruktuuri rajamise ja kasutamise lubatavus kehtivas elektrituruseaduses, mistõttu vajaks seadus selles küsimuses ülevaatamist.

2. ENERGIAÜHISUSE ÕIGUSLIK VORM

Analüüsi käesolevas etapis on analüüsi koostajad välja valinud need õiguslikud vormid, mis võiksid potentsiaalselt olla aluseks Eestis energiaühisuste moodustamisele. Plusside ja miinuste kaalumise baasilt tuleks teha valik, milline energiaühisuse juriidiline vorm valida.

Kuigi ITL kriteeriumitele vastav energiaühisus on äriühing, võib energiaühisuse õiguslik vorm olla ka mittetulunduslik või ka fond. Nii näiteks on Taanis enimlevinud energiaühisuse vormiks täisühing, Saksamaal on levinud kooperatiivid ja usaldusühingud, Suurbritannias kooperatiivid, fondid ja heategevusasutused. Energiaühistu igapäevaseks juhtimiseks võidakse vastutuse piiramiseks asutada piiratud vastutusega äriühing või ühistu. Teine omandimudel koosneb sageli valdusettevõtjast (*holding company*), kus kõik osanikud on esindatud, ja tegeväriühingust piiratud äriühingu vormis. Nii saab osanike muude firmade kõrval eraldiseisvalt tegutseda energiaettevõtte ilma, et osanike põhiarid seetõttu vastutust või energiaettevõtte tegevusega seonduvaid riske kannaks.³⁴

2.1. Aktsiaselts

Aktsiaseltsi (AS) tegevust Eestis reguleerib üldseadusena äriseadustik (ÄS). AS-i puhul on tegemist äriregistrisse kantud piiratud vastutusega äriühinguga, kus äriühingu liige ei vastuta isiklikult AS-i kohustuste eest, kuid AS vastutab AS-i kohustuste eest kogu AS-i varaga. AS-ile on seadusega sätestatud minimaalne kapitalinõue 25 000 EUR, mis tuleb aga elektri tootja ja müüja puhul viia minimaalselt 31 950 euronit, kuna EITS näeb ette kõrgendatud kapitalinõude.

AS-i liikmelisus ei ole piiratud (samas ei ole välistatud, et seda ei võiks vajadusel teha AS-i põhikirjaga või aktsionäride lepinguga, kui liikmelisust on mingil põhjusel soovitud või vajalik piirata). AS on hea vorm avalike investeeringute kaasamiseks. AS-i juhib juhatus, kelle tegevuse üle teostab järelevalvet nõukogu. Aktsionär saab oma õigusi teostada läbi üldkoosoleku. AS-i puhul annab iga aktsia üldjuhul eraldi hääleõiguse (1 aktsia=1 hääl). AS-i peamiseks eeliseks on selle aktsiate vabalt võõrandatavus. AS-i põhikirjaga võib näha ette teatud erisused kolmandatele isikutele aktsiate võõrandamisel, näiteks teiste aktsionäride ostueesõiguse, aktsionäride nõusoleku vmt. Aktsionäridele makstakse kasumist dividende vastavalt aktsionäri aktsiate nimiväärtusele või arvestuslikule väärtusele kinnitatud majandusaasta aruande alusel. Dividend makstakse välja rahas või aktsionäri nõusolekul muus varas. Dividendi suuruse kinnitab üldkoosolek.

Eelised:

- EITS lubab täna igapäevase majandustegevuse raames tegutseda elektrienergia tootja ja müüjana osahingul või aktsiaseltsil, mistõttu AS-i vormi valides on seaduse nõuded õigusliku vormi osas energiaühisusel täidetud, jälgima peab veel kõrgendatud kapitalinõuet ja elektriettevõtluks vajalike tegevuslubade taotlemise nõuet;
- aktsiad on reeglina vabalt võõrandatavad;
- sobib laia ringi investorite kaasamiseks, aktsionäride arv ei ole piiratud;
- häälte arv on proportsioonis investeeringuga AS-i, mis tähendab, et suurema investeeringu puhul on suurem hääleõigus, samas on seadusega tagatud ka vähemusaktsionäride õigused;
- aktsiaseltsi loomine on suhteliselt kerge protseduur;

³⁴ Blokhuis, E., Advokaat, B., Schaefer, W. (2012). *Energy Policy* 45 (2012) 680-690

- investorite piiratud vastutus üksnes sissemakse ulatuses, sest AS vastutab oma kohustuste eest ise;
- investoritele usaldusväärsus loov õiguslik vorm, sest seaduses on nõuded juhtimisele, aruandlusele, läbipaistvusele jne;
- prospekti koostamise võimalus ja kohustus väärtpaperite avaliku pakkumise korral.

Puudused:

- energiaühisusega alustamisel miinimumkapitali nõue, mis on veelgi kõrgem EITS-st tuleneva kapitalinõude tõttu;
- eeldab professionaalset juhtimist ja juhte, tuues kaasa juhtimiskulud;
- paljude aktsionäride puhul otsuste vastuvõtmise aeglasem protsess;
- võimalik kaugenemine aktsionäridest aktsiaseltsi igapäevategevuses.

2.2. Osühing

Osühingu (OÜ) tegevust reguleerib üldseadusena äriseadustik (ÄS). Ka OÜ puhul on tegemist äriregistrisse kantud piiratud vastutusega äriühinguga, kus äriühingu liige ei vastuta isiklikult OÜ kohustuste eest, kuid OÜ vastutab OÜ kohustuste eest kogu OÜ varaga. Samas on OÜ-le ÄS-iga sätestatud minimaalne kapitalinõue 2500 EUR, mis erineb juba oluliselt EITS-s elektrienergia tootjale ja müüjale sätestatud kapitali erinõudest 31 950 EUR. OÜ-d juhib juhatus või juhataja, kuid OÜ-l ei pea seaduse kohaselt olema nõukogu, mistõttu on see AS-ist mõnevõrra lihtsam ärimudel (OÜ nõukogu moodustatakse üksnes juhul, kui see on kirjas OÜ põhikirjas). Osaniku hääle arv peab olema võrdeline tema osa suurusega ning osa iga üks euro annab üldjuhul ühe hääle (OÜ põhikirjaga võib ette näha ka teisiti). Ärist väljumise seisukohast on oluline, et osa on vabalt võõrandatav OÜ teistele osanikele, kuid osa võõrandamisel kolmandatele isikutele on olemasolevatel osanikel ostueesõigus (põhikirjaga võib ette näha, et osa võõrandamisel ostueesõigus ei kehti). Täiendavalt on võimalik OÜ põhikirjas sätestada tingimus, et osa võõrandamiseks on vaja teiste osanike, juhatuse, nõukogu või muu isiku nõusolek, mistõttu võib ärist väljumine olla teatud juhtudel raskendatud (sõltudes teiste isikute nõusolekutest). Osanikule makstakse kasumist dividende üldjuhul võrdeliselt tema osa nimiväärtusega. Dividend makstakse välja rahas või osaniku nõusolekul muus varas kinnitatud majandusaasta aruande alusel, kusjuures dividendi suuruse otsustab osanike koosolek.

Eelised:

- EITS lubab täna igapäevase majandustegevuse raames tegutseda elektrienergia tootja ja müüjana osühingul või aktsiaseltsil, mistõttu OÜ vormi valimisel on seaduse nõuded õigusliku vormi osas täidetud, jälgima peab veel kõrgendatud kapitalinõuet ja tegevusloa taotlemise nõuet;
- hääle arv on proportsioonis investeringuga OÜ-sse, mis tähendab, et suurema investeringu puhul on suurem hääleõigus, seadusest tulenevad ka teatavad sisulised vähemusosanike õigusi tagavad mehhanismid;
- OÜ loomine on suhteliselt kerge protseduur;
- investorite piiratud vastutus üksnes sissemakse ulatuses, sest OÜ vastutab oma kohustuste eest ise;
- investoritele usaldusväärsus loov õiguslik vorm, sest seaduses on nõuded juhtimisele, aruandlusele, läbipaistvusele jne;
- osühing on suletum äriühing ja võimaldab otsustamist efektiivsemalt.

Puudused:

- miinimumkapitali nõue, mis on kõrgem EITS-st tuleneva kapitalinõude tõttu;
- eeldab professionaalset juhtimist ja juhte, tuues kaasa juhtimiskulud;
- osanike ring on suletud ja olemuslikult ei sobi reeglina investeringute avalikuks kaasamiseks;
- ei sobi olemuslikult laia ringi investorite kaasamiseks.

2.3. Tulundusühistu

Tulundusühistu on peamiselt oma tegevuse eesmärkide seisukohalt küllaltki erinev AS-ist või OÜ-st. Tulundusühistu tegevust reguleerib tulundusühistuseadus, lisaks AS OÜ-d reguleerivas osas, mis ei ole vastuolus tulundusühistuseadusega. Tulundusühistu eesmärgiks on toetada ja soodustada oma liikmete majanduslikke huve läbi ühise majandustegevuse, milles liikmed osalevad. Sarnaselt AS-iga ja OÜ-ga peab tulundusühistu olema kantud äriregistrisse, minimaalne kapitalinõue on 2500 EUR. Ühistu vastutab kohustuste eest kogu oma varaga, kuid liikmed isikliku varaga ühistu kohustuste täitmise eest ei vastuta. Ühistu põhikirjas on võimalik sätestada, et ühistu kõik liikmed vastutavad ühistu kohustuste eest solidaarselt kogu oma varaga (täielik isiklik vastutus – sarnane täisühingule) või põhikirjas kindlaksmääratud ulatuses (lisavastutus). Tulundusühistut juhib juhatus ning põhikirjas võib näha ette nõukogu moodustamise kohustuse. Tulundusühistul on üldkoosolek, läbi mille ühistu liikmed oma õigusi realiseerivad. Ühistu erineb OÜ-st ja AS-ist enim selle poolest, et igal ühistu liikmel on 1 hääl ja kõik liikmed on võrdsed ning seda osamaksu suurusest sõltumata. Taoline struktuur ei anna suurinvestorile suuremat hääleõigust. Tulundusühistust väljaastumist võib põhikirjaga või lepinguga piirata või välistada kuni viieks aastaks arvates liikmeks saamisest. Selline võimalus aitab piirata liikmete voolavust ning hoiab ühistu kapitali stabiilsemana. Samuti võib väljaastumisele seada teatud rahalised kohustused ühistu kasuks. Liikmelisuse lõppemisel on liikmel õigus saada tagasi tasutud osamaks. Samas võib põhikirjaga näha ette, et liige ei saa väljaastumisel tagasi tasutud osamaksu, vaid saab hüvitise sellele osale varast, mille liige oleks saanud siis, kui ühistu tegevus oleks väljaastumise päeval lõppenud. Üldjuhul makstakse hüvitis välja 3 aasta jooksul liikmelisuse lõppemisest (kui põhikirjaga ei ole ette nähtud lühemat tähtaega). Üldkoosolek võib hüvitise maksmise tähtaega võrreldes seaduse või põhikirjaga sätestatuga mõistlikult pikendada, kui väljamakse tegemine põhjustaks vastavalt asjaoludele ühistule olulist kahju või seaks kahtluse alla ühistu tegevuse jätkumise. Tulundusühistu liikmetele makstakse dividendid välja ühistu puhaskasumist või eelmise majandusaasta kasumist, millest on maha arvestatud eelmiste aastate katmata kahjum. Dividendide suuruse kinnitab üldkoosolek ning seda makstakse kas vastavalt osamaksu suurusele või liikme osalemisele ühistu tegevuses.

Eelised:

- häälte arv on kõigil võrdne, mis tähendab võrdset otsustusõigust, motiveerides väiksemaid investoreid kaasa lööma;
- tulundusühistu loomine on suhteliselt kerge protseduur;
- investorite piiratud vastutus üksnes sissemakse ulatuses, sest tulundusühistu vastutab oma kohustuste eest ise;
- liikmetele usaldusväärsus loov õiguslik vorm, sest seaduses on nõuded juhtimisele, aruandlusele, läbipaistvusele jne;

- liikmete väljaastumise piiramise võimalus ühistu kapitali stabiilsuse tagamiseks.

Puudused:

- EITS lubab täna igapäevase majandustegevuse raames tegutseda elektrienergia tootja ja müüjana vaid OÜ-l ja AS-il, **mistõttu tuleks tulundusühistu vastava tegevuse võimaldamiseks seadust täiendada;**
- tulundusühistu ei ole orienteeritud suure kasumi teenimisele, vaid on sobiv väiksemate energiaühisuste projektide elluviimiseks;
- võrdse hääleõiguse tõttu ei ole suurinvestoritele atraktiivne ja seetõttu on piiratuma investeerimisvõimekusega;
- liikmetel ei ole väärtbareid, millega kaubelda, vaid on üksnes liikmelisus.

Samuti võiks energiaühisuse õiguslikuks vormiks sobida täisühing (osanikud võrdsed, osanike isiklik vastutus täisühingu kohustuste eest) või usaldusühing (vähemalt üks osanik vastutab ühingu kohustuste eest kogu oma isikliku varaga, otsuste tegemisel osanikud võrdsed, juhtimisõigus täisosanikul), kui Eestis oleks huvilisi, kes oleks valmis võtma ühingu kohustuste eest isiklikku vastutust. Kapitali kaasamiseks võib seevastu isiklik vastutus olla sobiv garantii. Täis- ja usaldusühingu asutamist, juhtimist, vastutust jne reguleerib äriseadustik. Näiteks Saksamaal on asutatud usaldusühingu laadseid energiaühisusi ja Taanis täisühingu vormis energiaühisusi.

Tulundusühistu, täisühingu ja usaldusühingu puhul esineb Eesti kehtivas õiguses **õiguslik takistus** energiaühisuse moodustamiseks. Nimelt sätestavad EITS § 15 lg 1 ja 3, et tootjaks ja müüjaks võib olla äriregistrisse kantud või asutamisel olev **aktsiaselts või osaühing**, kelle aktsia- või osakapital on vähemalt 31 950 eurot. Niisamuti näeb EITS § 15 lg 1 ja 2 ette, et võrguettevõtja (energiaühisuse kontekstis elektrienergia edastaja) peab samuti olema aktsiaselts või osaühing minimaalse kapitaliga 127 800 eurot. Erandina ei pea tootja ja müüja tegutsema aktsiaseltsi või osaühinguna juhul, kui tootja toodab ja müüja müüb temale kuuluvate kokku alla 100 kW netovõimsusega tootmisseadmete abil toodetud energiat. Teiseks erandiks on EITS § 15 lg 6 p-des 1 ja 2 ettenähtud vabastused tegutsemisvormist ja kapitalinõuetest siis, kui elektrienergiat müüakse ja jaotatakse ühe kinnistu sees või mittetulundusühing müüb ja jaotab elektrienergiat oma liikmetele korteri, suvila, eramu või garaaži elektrivarustuseks.

EITS-i võiks muuta selliselt, et energiaühisustel oleks võimalus tegutseda ka muus õiguslikus vormis (tulundusühistu, täisühing, usaldusühing, mittetulundusühing). Elektri siseturu direktiivi 2009/72/EL³⁵ artiklis 2 toodud elektriettevõtja mõiste lubab elektriettevõtlusega tegeleda nii füüsilistel kui juriidilistel isikutel, defineerides elektriettevõtja mõiste järgmiselt: elektriettevõtja on füüsiline või juriidiline isik, kes täidab vähemalt üht järgmistest ülesannetest: elektrienergia tootmine, edastamine, jaotamine, tarnimine või ostmine, ning kes vastutab nende ülesannetega seotud kaubanduslike, tehniliste või hooldusküsimuste eest, välja arvatud lõpptarbijaid.

Seega võiks elektriettevõtlus olla tegutsemisvormi osas vaba ja lubatud nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele. Nagu direktiiv ütleb, siis garantiiks, et isik elektriettevõtlusega toime reaalselt tuleb, on kaubanduslike ja tehniliste eeskirjade täitmise eest vastutuse võtmine ning tõhus ja proportsionaalne haldusmenetlus (tegevusluba, järelevalve).

³⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:et:PDF>

Kui moodustada energiaühisus tulundusühistuna, siis oleks soovitatav muuta ka tulundusühistuseaduses sätestatud liikme lahkumishüvitise maksmise korda. Energiaühisuse puhul oleks kindlasti vajalik hüvitise väljamaksmise aega pikendada kolmelt aastalt minimaalselt kümnele aastale, sest lühema perioodi kohaldamine suurematele investoritele hüvitiste väljamaksmiseks võib seada ohtu ühistu tegevuse jätkamise. Ehkki kehtiva tulundusühistuseaduse kohaselt võib üldkoosolek hüvitise maksmise tähtaega võrreldes seaduse või põhikirjaga sätestatuga mõistlikult pikendada, kui väljamakse tegemine põhjustaks vastavalt asjaoludele ühistule olulist kahju või seaks kahtluse alla ühistu tegevuse jätkumise, on määratlemata väljendi „mõistlikult pikendada“ tõlgendamisse paratamatult sisse kodeeritud ulatuslik potentsiaal vaidlusteks. Lisaks on ebatõenäoline, et üldkoosoleku püüd pikendada hüvitise väljamaksmise tähtaega kümne aastani oleks käsitletav „mõistliku pikendamisena“ kehtiva seaduse mõttes.

Kehtiva äriseadustiku kohaselt tuleb ka täis- ja usaldusühingu puhul lahkuvale osanikule hüvitis välja maksta 6 kuu jooksul arvates osaniku lahkumisest, kui ei ole kokku lepitud teisiti. Seega tuleks täis- ja usaldusühingust energiaühisuste puhul kindlasti osanikel eelnevalt kokku leppida pikemas hüvitise väljamaksmise perioodis.

2.4. Energiaühisus investeerimisfondina

Ühe potentsiaalse energiaühisuse vormina saab tulla kõne alla ka energiaühisuse asutamine investeerimisfondina. Seega on võimalik investeringute kaasamiseks energiaühisus asutada lepingulise või ühingufondina. Ühingu- või lepinguline fond võib olla avatud (fondi tingimuste kohaselt võetakse osakuomaniku nõudmisel 1 kuu jooksul tagasi tema osakud) või kinnine ning avalik (osakuid pakutakse fondi tingimuste või põhikirja kohaselt avalikult) või mitteavalik. Energiaühisuse loomisel ühingufondina moodustub AS-i või OÜ struktuur. Energiaühisuse loomisel lepingulise fondina moodustub sisuliselt varakogum, mis võlaõigusseaduse tähenduses on käsitletav seltsinguna.

Investeerimisfondi nimetust võib kasutada vaid selline struktuur, mis on asutatud investeerimisfondide seaduse³⁶ alusel.

Lepingulise fondi moodustamise otsustab ja fondi tingimused kinnitab fondivalitseja nõukogu. Lepingulist fondi valitseb fondivalitseja, kellele on investeerimisfondide seadusega ettenähtud kohustuslik õiguslik vorm (aktsiaselts), kõrgendatud kapitalinõue, fondivalitseja tegevusloa omamise kohustus jms. Lepingulise fondina asutatud energiaühisuse puhul on osakuomaniku vastutus fondi kohustuste täitmise eest piiratud tema osaga fondi varas. Fondi tingimustes võib olla ette nähtud osakuomanike õigus võtta vastu fondi tegevust puudutavaid otsuseid osakuomanike üldkoosolekul (kohustuslik kinnise fondi puhul, kui osakuid võetakse tagasi mitte varem kui 1 aasta möödumisel osakuomaniku nõude esitamisest). Lepingulisel fondil peab olema ka deponoorium. Lepingulisel fondil endal kui varakogumil investeerimisfondide seadusest tulenevat kapitalinõuet ei ole. Osakuomaniku osa fondi varas määratakse talle kuuluvate osakute arvu ja kõigile osakuomanikele kuuluvate osakute koguarvu suhtega. Kui fondil on mitut liiki osakuid, määratakse tema osakuomaniku osa eri liiki osakutele vastavate osade summana. Sama liiki osakud annavad osakuomanikele võrdsetel alustel võrdsed õigused. Osakuomanikul on õigus saada fondi varast väljamaksete tegemisel vastavalt fondi tingimustele oma osakute arvust ja osaku liigist tulenev osa fondi tulust. Lepingulise fondi osakuomanikul on õigus võõrandada osakuid

³⁶ Märgime, et analüüsi koostamise ajal on käimas protsess investeerimisfondide seaduse (edaspidi ka **IFS**) ulatuslikuks muutmiseks ja täiendamiseks.

kolmandatele isikutele, samuti nõuda fondivalitsejalt osakute tagasivõtmist vastavalt fondi tingimustes sätestatule.

Lepinguliste fondide kui õigusliku vormi kasutamiseks energiaühisuse rajamiseks on tarvis ületada eelkõige järgmised peamised piirangud või takistused:

- Kehtiv EITS ei võimalda lepingulisel fondil kui varakogumil tegutseda elektriettevõtjana, sest tegemist ei ole AS-i ega OÜ-ga. Lepinguliste fondidena moodustatud energiaühisuste tegevuse võimaldamiseks on tarvis lubada EITS-is varakogumite tegutsemist elektriettevõtjatena;
- Lepingulisele fondile ei ole erinevalt fondivalitsejast investeerimisfondide seadusega ette nähtud kapitalinõuet. Seega on tarvis muuta EITS-i viisil, et lepingulise fondina tegutsevalt energiaühisuselt ei nõuta elektriettevõtjana tegutsemiseks kapitalinõuete täitmist või et sellise energiaühisuse vastavust kehtestatud kapitalinõuetele kontrollitakse tema fondivalitseja kapitalinõuete täitmise kaudu (hetkel minimaalselt 125 000 EUR);
- Sarnaselt eeltooduga tuleks lahendada erisätetega küsimus EITS-s nõutud elektriettevõtjana tegutsemiseks vajaliku tegevusloa saaja määratlemisest. Võttes arvesse, et lepingulise fondina moodustatud energiaühisus varakogumina ei saa olla tegevusloa adreesaadiks, siis tuleks EITS-i muuta selliselt, et lepingulise fondina tegutsevalt energiaühisuselt ei nõuta elektriettevõtjana tegutsemiseks tegevusloa omandamist või (tõenäolisem variant) et sellise energiaühisuse tegevusloa väljastatakse tema fondivalitsejale;
- Pragmaatilisest vaatenurgast tuleb lahendada küsimus lepingulise fondina energiaühisuse asutamise majanduslikust otstarbekusest, sest fondivalitseja kaasatud protsessi toob kaasa märkimisväärsed juhtimiskulud ning investeerimisfondide seaduse alusel moodustatud lepingulise fondi tegevusele kehtivad täiendavad avalikustamise jms nõuded;
- Investeerimisfondide seaduse väliselt moodustatud lepinguliste varakogumite puhul esinevad samad ülaltoodud probleemid, kusjuures selliste energiaühisuse vormide puhul tuleb arvestada võlaõigusseaduses seltsingute osas kehtestatud reegleid, millest olulisimana tuleb välja tuua asjaolu, et juhul, kui seltsinguvarast ei piisa ühiste kohustuste täitmiseks, vastutavad seltsinglased puudu oleva summa eest vastavalt nende osadele kahjumi katmises. Seega tekib seltsinguvara ebapiisavuse korral seltsinglaste isiklik täiendav varaline vastutus. On tõenäoline, et energiaühisuse olemust ja potentsiaalset seltsinglaste arvu arvestades moodustatakse sisuliselt vaikiva seltsingu struktuur. Sel juhul teevad vaikivad seltsinglased panused mõne olemasoleva või asutatava ettevõtte majandamisse, ettevõtja kohustub maksma vaikivatele seltsinglastele nende panustele vastava osa kasumist. Ettevõtte majandamisel tekivad õigused ja kohustused üksnes ettevõtjale (mitte vaikivatele seltsinglastele). Eeldatakse, et ettevõtja kasum jaotatakse ja kahjum kaetakse vastavalt ettevõtte väärtuse ja vaikivate seltsinglaste panuste suhtele vaikiva seltsingu loomise ajal. Sisekokkuleppega on võimalik välistada vaikiva seltsinglase osalemine ettevõtja kahjumi katmisel - kui seda ei ole tehtud, siis vähendatakse kahjumiosa võrra vaikiva seltsinglase panuse suurust.

Ühingufond peab investeerimisfondide seaduse kohaselt olema asutatud aktsiaseltsina, mistõttu aktsionär ei vastuta isiklikult ühingufondi kohustuste eest. Ühingufondi juhtimisstruktuuri moodustavad fondi üldkoosolek, nõukogu ja juhatus, kusjuures fondi valitseb ühingufondiga sõlmitud valitsemislepingu kohaselt fondivalitseja, kellele on investeerimisfondide seadusega ettenähtud kohustuslik õiguslik vorm (aktsiaselts), kõrgendatud kapitalinõue, fondivalitseja tegevusloa omamise kohustus jms. Ühingufondile endale kehtib äriseadustikus aktsiaseltsile kehtestatud minimaalne kapitalinõue. Ühingufondi tegevusalaks võib olla üksnes aktsiate väljalaske teel saadud raha investeerimine tulu saamise eesmärgil. Fondi üldkoosoleku pädevus on

põhijoontes sama äriseadustikus aktsiaseltsi kohta sätestatuga. Ühingufondi aktsiate väljalaskmisel võib nende eest tasuda üksnes rahalise sissemaksega. Ühingufondi aktsiad on vabalt võõrandatavad, kusjuures ühingufondi aktsiate võõrandamisele ei kohaldata äriseadustikus ettenähtud võimalust näha põhikirjaga ette teiste aktsionäride ostueesõigus.

Ühingufondina asutatud energiaühisusele, mis peab investeerimisfondide seaduse kohaselt olema aktsiaselts, võimaldab kehtib EITS väljastada elektriettevõtjana tegutsemiseks vajaliku tegevusloa, sest automaatselt on täidetud EITS-s sätestatud nõuded õigusliku vormi osas. Küll aga tuleb arvestada, et ühingufondina asutatud energiaühisusele kehtivad EITS-st tulenevad kõrgendatud kapitalinõuded, kusjuures investeerimisfondide seaduse kohaselt peab täiendavalt ka ühingufondi fondivalitseja vastama kõrgetele kapitalinõuetele (minimaalselt 125 000 EUR). Sellises olukorras ei pruugi olla majanduslikult otstarbekas energiaühisuse asutamine ühingufondina, sest sellel puuduvad muud eelised tavapärase aktsiaseltsina asutatud energiaühisuse ees kui võimalik suurem konservatiivsemate investorite investeerimishuvi, mis on tingitud investeerimisfondide seadusest tulenevate täiendavate nõuete järgimisega kaasnevast suurenenud kindlustundest ja usaldatavusmäärast. Pragmaatilisest vaatenurgast tuleb arvestada asjaoluga, et ka ühingufondina asutatud energiaühisuse puhul kaasnevad fondivalitseja lisandumisega juhtimisstruktuuri märkimisväärsed juhtimiskulud ning investeerimisfondide seaduse alusel moodustatud ühingufondi tegevusele kehtivad täiendavad avalikustamise jms nõuded.

Arvestades, et ITLi hanke lähteülesande põhikriteeriumitele vastavast energiaühisuse mõistest tulenes, et sobivaks energiaühisuse vormiks on äriühing, siis saaks avaliku raha kaasamiseks ja investeerimishuvide ning kasumi teenimise soovi tõttu energiaühisusega seotud isikute jaoks sobivaimaks investeerimisfondina asutatud energiaühisuse vormiks olla ühingufondina asutatud energiaühisus. Ühingufondina asutatud energiaühisuse puhul on täidetud juba kehtivast EITS-st tulenev elektriettevõtja õigusliku vormi nõue ning sellisele fondile tegevusloa väljastamisel ei teki lepingulise fondiga sarnaseid probleeme tegevusloa adressaadi määratlemise ja kapitalinõuetega. Teisalt võib ühingufondi tegevusalaks olla üksnes aktsiate väljalaske teel saadud raha investeerimine tulu saamise eesmärgil, mis ei pruugi küll olla üheselt kooskõlas ITLi ühe energiaühisuse põhikriteeriumiga, mille kohaselt on energiaühisuse põhieesmärk toota elektrit oma liikmetele ning peaeesmärgiks ei ole elektrimüük mitteliikmetele tuluteenimise eesmärgil, kuid täidaks siiski ühingufondi aktsionäridele elektrimüügist laekuva tulu teenimise tingimust. Siinkohal tuleb aga arvestada, et ühingufond peaks investeerima aktsiate väljalaske teel saadud raha tulu saamise eesmärgil ehk tegutsema investeerimisühinguna, mitte põhitegevusena elektriettevõtjana, mistõttu võib olla vajalik luua n-ö valdusstruktuur (*holding*), mille puhul ühingufondina asutatud energiaühisus kui investeerimisfirma investeerib aktsiate väljalaske teel kogutud raha ühte või mitmesse energiaettevõtjasse, kelle põhitegevusalaks on elektriettevõtlus. Selline valdusstruktuur võimaldab ühingufondina asutatud energiaühisuse riske hajutada, kuid toob kaasa ka täiendavate investeerimisfondide seadusest tulenevate nõuetega arvestamise vajaduse ühingufondi poolt investeeringute tegemisel. Valdusstruktuuri puhul tuleb samuti hinnata, kas investeeringutest tulu teenimine ühingufondi aktsionäride poolt on piisav täitmaks ITL-i hanke lähteülesande ühte põhikriteeriumit, mille kohaselt energiaühisuse peaeesmärgiks ei ole energiamüük mitteliikmetele, kuid tagab siiski energiaühisuse liikmetele majandusliku kasu teenimise. On oht, et viimatinimetatud struktuuri puhul toimub kaugenemine kogukonnast ehk energiaühisuse liikmetest ning hägustub algne energiaühisuse loomise eesmärk. Ühingufondina asutatud energiaühisus või valdusstruktuurid ei sobi asukohaga seotud energiaühisuste kontseptsiooniga.

Eeltoodust lähtuvalt on sobivaimaks energiaühisuse õiguslikuks vormiks aktsiaselts või osatühing. ITL-i hanke lähteülesande põhikriteeriumitele vastava sobivaima energiaühisuse õigusliku vormi –

aktsiaseltsi või osahingu – maksuõiguslikke aspekte on kokkuvõtlikult käsitletud alljärgnevalt käesoleva analüüsi punktides 5 ja 6.

Õigusliku analüüsi lisas nr 1 on ülevaatlikkuse huvides välja toodud aktsiaseltsi, osahingu, tulundusühistu, täisühingu, usaldusühingu ja ühingufondi olulisemad tunnused, mis on abiks konkreetse projekti realiseerimiseks sobiva õigusliku vormi leidmisel.

2.5. Energiaühisuse õigusliku vormi kokkuvõte

Arvestades ülaltoodud äriühingute struktuuri ja muid õiguslikust vormist tulenevaid eeliseid ja puudusi, on õigusliku analüüsi 2. punkti – energiaühisuse õigusliku vormi – vastus järgmine:

Küsimus: Milline õiguslik vorm sobiks hanke põhikriteeriumitele vastava energiaühistu moodustamiseks Eestis?

Vastus: Kuna ITLi hanke lähteülesande põhikriteeriumitele vastavast energiaühisuse mõistest tulenes, et sobivaks energiaühisuse vormiks on **äriühing** (ja mitte mittetulundusühing, sihtasutus ega lepinguline fond), siis oleks avaliku raha kaasamiseks ja investeerimishuvide ning kasumliku elektrimüügiga tulu teenimise soovi tõttu seotud isikute jaoks **sobivaimaks energiaühisuse vormiks aktsiaselts**. Kui investorid ei soovi kaasata palju osanikke, vaid põhihuviks on pigem odavam energiavarustus, on **sobivamaks ja juhtimise mõttes ka lihtsamaks vormiks osahing**. Aktsiaseltsi ja osahingu eelisteks on esmalt see, et need äriühingu vormid on kehtivas EITS-s ka elektriettevõtja lubatud õigusliku vormina ette nähtud. Teisalt ka see, et aktsionärid ja osanikud saavad edasi tegeleda oma põhitegevusega, nende vastutus ja riskid on piiratud üksnes sissemaksuga. Hääleõigus jaguneb vastavalt panuste suurusele, mis on suurematele investoritele sobivam õiguslik vorm kui näiteks kolmanda võimaliku vormina välja pakutud tulundusühistu. **Tulundusühistu** sobib paremini lokaalsete energiaühisuste jaoks, kus on tähtis võrdne otsustusõigus ja põhieesmärgiks ei ole mitte elektrimüügist suure tulu teenimine, vaid oma liikmete odavam energiavarustus. Energiaühisuse vormina tulundusühistu kasutamine on kehtiva seaduse järgi aga hetkel takistatud. **Ühingufondina** energiaühisuse asutamisel tuleb arvestada aktsiaseltsina tegutseva energiaühisuse osas ülal märgituga, kuid unustada ei tohi investeerimisfondide seadusest tulenevaid täiendavaid tegevuspiiranguid ja lisanõudeid, mistõttu võib tarvilikuks osutada valdusstruktuuride kasutamine.

Ettepanekud: Energiaühisuse õiguslikule vormile seab piirangud kehtiv EITS, mis lubab elektrimüüjana ja –tootjana tegutseda aktsiaseltsil või osahingul (välja arvatud üksikud erandid). Võrguettevõtjaid ei saa üldse elektriturule juurde tekkida. Selleks, et energiaühisuste tegevusvaldkonnad oleksid laiemad ning tegevusvabadus oleks suurem, tuleks seaduses äriühingu vorminõue kaotada ja määratleda energiaühisuse mõiste, mis võib tegevuseks kasutada mistahes sobivat õiguslikku vormi. Koosmõjus esimese peatüki ettepanekutega vajab arutelu ka energiaühisusele oma võrgus võrguettevõtja staatuse lubamine, mida käsitletakse analüüsis põhjalikumalt ka edaspidi.

3. ENERGIAÜHISUSE ORGANISATSIOON

Eelmises analüüsi punktis pakkusime välja sobivate õiguslike vormidena aktsiaseltsi, osäühingu, tulundusühistu ja ühingufondi. Aktsiaseltsi aktsiad kuuluvad aktsionäridele, osäühingu osad osanikele, ühingufondi aktsiad kuuluvad aktsionäridele ning tulundusühistul on liikmed, kellel on liikmelisus osamaksu vastu. Võimalikud liikmed aktsiaseltsi puhul on mõnevõrra erinevad võrreldes osäühingu ja tulundusühistuga. Aktsiaselts on mõeldud avatud äriühinguna, kus saab osaleda suurem ring isikuid. Osäühing ja tulundusühistu on aga piiratuma liikmeskonnaga äriühingud. Ühingufondi aktsionäride ring sõltub selle fondi tingimustest.

Asukohaga seotud energiaühisuste liikmeteks võivad olla kohalikud elanikud, kohalikud ettevõtjad, kohalik(ud) omavalitsus(ed), maaomanikud, võrguettevõtjad, elektritootjad, elektrimüüjad, liinivaldajad, taastuenergia tehnoloogia pakkujad, finantsasutused, muud investorid, mittetulundusühingud, teadus- ja arendusasutused jne. Osalemise huvi võib olla erinev, näiteks saada odavam energiat, arendada ja rakendada uusi tehnoloogiaid, saada investeeringutest ja nendega kaasnevatest tuludest osa, saada maa renditulu, luua töökohti ja saada sissetulekuid, teenida ettevõtlustulu, osaleda kohaliku elu küsimuste otsustamisel jne.

Muude huvide tõttu seotud isikute puhul ei ole lokaalsed küsimused esmatahtsad, vaid energiaühisuses osalemiseks on muud ühised eesmärgid, näiteks pikaajaline tasuv investeering, keskkonnakaitse vms. Nii võivad osalejate ringis olla ka fondid ja assotsiatsioonid.

Võimalik osaline energiaühisuses	Võimalik huvi
Arendaja	Tulu teenimine, kohalike poolt arenduse toetus, lihtsam haldusmenetlus kohalikul tasandil
Kohalik omavalitsus	Parem ligipääs investeeringutele, töökohad, võimalik maksutulu, parem elukeskkond, odavam energiavarustus, infrastruktuuri efektiivsem kasutus, investeeringud infrastruktuuri, avalike hoonete energiasäästlikumaks muutmine, kohalik ressursikasutus, mainekujundus, turism, harimine, kohalike arengukavade ja planeeringute elluviimine, kohaliku omavalitsuste laenupiirangute ületamine avalike teenuste pakkumisel avaliku ja erasektori partnerlusprojektide kaudu, erasektori ekspertiisi ja kapitali kaasamine, avalike teenuste pakkumise efektiivsuse tõstmine
Võrguettevõtjad	Kohalike omavalitsuste omandis olevate võrguettevõtjate huvi on kaetud KOV-de huviga; lisaks investeeringud võrku, nutivõrgule üleminek, võrguteenuse kasutajate säilitamine, võrgu müügist või kasutusse andmisest tulu teenimine
Energiamüüjad	Energia ostult-müügilt tulu teenimine, uued kliendid
Liinivaldajad	Energia edastamiselt tulu teenimine, investeeringutelt tulu teenimine
Energiateenusettevõtjad	Teenuse müük, tulu teenimine, uued kliendid
Kohalik elanik	Odavam energia, maa renditulu, töökoht, puhtam elukeskkond, investeeringult tulu teenimine, kinnisvara väärtuse tõus, otsustamises osalemine
Kohalikud ettevõtjad	Odavam energia, rohkem kliente, investeerimisvõimalus, tulu teenimise võimalus, tegevuse laiendamine
Seadmete tootjad ja tarnijad	Uued kliendid, tootearendus, turundus, tulu

Investorid, sh kutselised investorid	Pikaajaline tasuv investeering
Keskonnaorganisatsioonid, katusorganisatsioonid	Teadmiste jagamine, keskkonnakaitse, keskkonnamärgide saavutamine, võrgustike sünergia loomine
Mittetulundusühingud (korterühistud, kooperatiivid)	Odavam energia, olemasoleva infrastruktuuri kasutusse andmine/võtmine, investeeringutele ligipääs, investeeringult tulu teenimine, kinnisvara väärtuse tõstmine
Teadus- ja arendusasutused	Teadus- ja arendustegevus

Tabel 2 Energiaühisuse võimalikud liikmed ja nende huvid

Energiaühisuse erinevate õiguslike vormide juhtimise, liikmelisuse tekkimise ja lõppemise ning vastutuse põhikriteeriumid on käsitletud Lisas 1 ja ka analüüsi eelmises peatükis.

Energiaühisuse liikmete õigused ja kohustused tulenevad eelkõige sellest, milline õiguslik vorm (aktsiaselts, osühing, tulundusühistu, ühingufond vms) valitakse. Üldreegel on, et liikmeteks võivad olla nii juriidilised kui ka füüsilised isikud ning aktsiaseltsi ja ühingufondi puhul on aktsiad vabalt võõrandatavad (avatud ring), osühingu puhul on teistel osanikel osa võõrandamisel ostueesõigus (suletum ring) ning tulundusühistu puhul on liikmeks saamine avalduse põhine, mida reeglina lahendab juhatus. Põhikirjas võivad olla ette nähtud tingimused, millele liige peab vastama.

Lisaks seadusele määratakse liikmete õigused ja kohustused sõltuvalt organisatsiooni tüübist veel asutamisdokumentides, põhikirjas, aktsionäride või osanike vahelises lepingus ja hiljem ka juhtorganite otsustes. Tüüpilises osanike või aktsionäride vahelises lepingus tuleb kokku leppida järgmised küsimused:

- **ühingu tegutsemispõhimõtted, eesmärk, põhilised väärtused;**
- **juhtorganite moodustamise printsiibid** – lepingus tuleks näha ette kokkulepped poolte õiguste kohta juhatuse ja/või nõukogu moodustamisel muuhulgas selleks, et vältida olukordi, kus poolte kokkuleppele mittejõudmise tulemusena jääb ühing juhatuse või nõukoguta;
- **sissemaksed:** kes panustab millega ja millal. Kui sissemaksed ei ole võrdsed, siis kuidas mõjutab see juhtimis- ja kontrolliõigust;
- **juhtimine ja hääletamine** – sisuliselt tuleks otsustada, kas soovitakse demokraatlikku või autokraatlikku juhtimismudelit, millest viimane on sageli küll tõhusam, kuid võib sissekodeeritud pingete tõttu kiiremini laguneda (valiku aluseks peaks seega olema äriplaani pikkus);
- **strateegilised otsused**, mida otsustavad omanikud;
- **ummikseisude lahendamine** – levinuimateks ummikseisust väljumise strateegiateks on uue üldkoosoleku kokkukutsumine ning selle ebaõnnestumisel *push and pull* kokkulepped, mille kohaselt on osapooltel õigus koostöö lõpetada kas osa või aktsiaid müümise või teisele poolele väljaostupakkumise tegemise teel;
- **dividendipoliitika, reinvesteermise põhimõtted** – kasumi jaotamise kokkulepped osanike või aktsionäride lepingus ei pruugi alati ühtida osaluse proportsioonidega ega kohelda võrdselt kõiki osanikke või aktsionäre. Seega on mõistlik lepingus ette näha, kui palju ühingust dividende jagatakse, millises järjekorras sooritatakse osanikele tehtavaid makseid, kuidas sõlmitakse lepinguid seotud osapooltega, mis juhtub siis, kui ühing vajab täiendava finantseeringu kaasamist, kuid olemasolev aktsionär või osanik seda pakkuda ei suuda;
- **eelarve, audiitorid, raamatupidamise korraldamine** – määratleda võiks lepingus näiteks selle, kes millise osa eest äriplaanis vastutab;

- **osaluste võõrandamise ja koormamise tingimused ja protsess ning ostueesõigus omanikeringi muutumisel;**
- **osanike vastutuse küsimused;**
- **rahastamine ja täiendavate investeeringute tegemine ühingusse** (näiteks netovara probleemide korral);
- **huvide konfliktide juhtimine, sh tehingud seotud osapooltega, tehingud turutingimustel ja tegevuspiirangud;**
- **optsioonid ja *poison pill* tingimused** – ette võib näha erinevaid pooltevahelisi ostu- või müügioptioone. Näiteks puhkudeks, kui olemasolevas heas osanikuks või aktsionäriks olevas juriidilisest isikust koostööpartneris vahetub tema üle valitsevat mõju omav isik, kelle otsused hakkavad pärssima senise ühisettevõtte äriplaani realiseerimist (muuhulgas võib senisest koostööpartnerist sellise omandistruktuuri muutumise tulemusena saada näiteks ju ka konkurendi tütaräriühing), võiks lepingus ette näha kahjustatud poolele näiteks võimalusi vähendada teatud tingimustel teise poole õigust osaleda juhtimises, täiendavas emissioonis või allutada sellise partneri poolt ühinguks antud laenu kannatanud poole kasuks;
- **vähemusosaniku/ -aktsionäri kaitse** – nii võiks kokku leppida lepingus näiteks teatud oluliste küsimuste otsustamisel kõrgendatud häälteenamuse nõudes selliselt, et enamusaktsionärid või –osanikud ei saaks ilma vähemusosanike või –aktsionäride poolthäälteta vastavaid otsuseid vastu võtta; samuti tuleks vähemusaktsionäridel või –osanikel mõelda ennetavalt kasumi jaotamisega seonduvate huvide kaitsmisele, et lepingus sätestada tingimused aktsionäridele kasumiosa väljamaksmiseks või jaotamata kasumi reinvesteeringuks; soovitatav võib olla lepingus kokku leppida ka näiteks õiguses müüa oma osa või aktsiaid koos enamusosaniku või –aktsionäriaga;
- **kaasamüügiõigus/ -kohustus** – aktsionäride või osanike lepinguga saab lahendada olukorrad, kus koostööpartner vahetub vastu teis(t)e partneri(te) tahtmist või üks partneritest saab oma osalusega teiste kahjuks spekuloida. Nii näiteks on võimalik ette näha, et juhul, kui üks partneritest müüb oma osaluse kolmandale isikule, on teis(t)el partneri(te)l õigus müüa oma osa ära samadel tingimustel esimesena nimetatud partnerile. Sarnase konstruktsiooni võib kasutusele võtta ka juhtudeks, kui osanike poolt ühinguks üleantud laenud kantakse üle ostjale;
- **ärisaladuse hoidmise nõuded ning konkurentsikeelud** – silmas tuleb pidada konkurentsioigusest tulenevaid piiranguid, sest aktsionäride või osanike vaheline leping ei või kahjustada konkurentsi. Nii näiteks ei tohi selline leping sisaldada kokkuleppeid kolmandatele isikutele hinnapiirangute kehtestamise või kaubaturu jagamise kohta;
- **intellektuaalse omandi küsimused;**
- **kokkulepped suurema läbipaistvuse ja kõikidele dokumentidele ligipääsu andmise kohta** – soovitatav vaid aktsionäride või osanike lepinguga, sest seadusest tulenevad õiguste kaitse mehhanismid on piiratud toimega;
- **vaidluste lahendamine** – vahel kasutatakse lepingus vaidluste lahendamiseks ühingu likvideerimise nõuet, mis sunnib pooled suurema kahju ärahoidmiseks koostööle.

Ühisettevõtte loomisel tasub seega osanike või aktsionäride vahelises lepingus silmas pidada muuhulgas nii osanikevaheliste suhete, juhtimisstruktuuri kui aktsiate või osadega tehtavate tehingute reguleerimise vajalikkust. Mõned kokkulepped võib ja peab ka põhikirjas välja tooma, kuid arvestades asjaolu, et põhikiri on avalik dokument, siis võib olla mõistlikum jätta sinna ainult tõeliselt hädavajalikud tingimused ning ülejäänud osas sõlmida kokkulepped osanike või aktsionäride lepingus. Oluline on arvestada, et enne ühingu asutamist allkirjastatud osanike või aktsionäride lepingut võidakse pidada asutamislepinguks – sellisel juhul tuleb arvestada asutamislepingule kehtestatud vorminõude järgimise vajalikkust (notariaalne). Samuti peavad

kokkulepped osäühingu osade võõrandamise kohta (ja seega neid kokkuleppeid sisaldav osanike vaheline leping) olema notariaalsed, v.a juhul, kui osäühingu osad registreeritakse Eesti väärtpaberite keskreistris.

Kui osanike või aktsionäride lepingu osaks on ka energiaühisuse äriplaan, siis tuleks lepingus reguleerida ka selle äriplaani muutmise kord ja tagajärjed puhuks, kui äriplaan lisatud kujul ei peaks teostuma või peaks selguma, et see ei ole mis tahes põhjustel realiseeritav. Osanike või aktsionäride lepingus kokkulepitav võiks näha ette ja püüda arvesse võtta ka võimalikke tulevase seadusemuudatusi, nähes ette protseduuri selliste olukordadega toimetulekuks.

Nii nagu osanike või aktsionäride lepinguga tuleks ette näha juhtimisstruktuur, tuleks lepinguga planeerida ka esindusõigustega seonduvat – ennetamaks olukordi, kus usalduse kaotanud juhatuse liikme tegevuse üle puudub igasugune tõhus ennetav kontroll, võiks lepingus näha näiteks ette juhatuse liikmete ühise esindusõiguse.

3.1. Energiaühisuse organisatsiooni kokkuvõte

Arvestades ülaltoodut, on õigusliku analüüsi 3. punkti – energiaühisuse organisatsioon – küsimuste vastused järgmised:

Esimene küsimus: Kes võiksid olla energiaühisuse potentsiaalsed liikmed ning millised võiksid olla nende isikute huvid energiaühisus osalemisel või kokkupuutekohad energiaühisuse tegevustega?

Esimene vastus: Potentsiaalsed liikmed on tarnijad (tootjad, müüjad, edastajad, teenusepakkujad, töövõtjad, tehnoloogiaarendajad), tarbijad (eraisikud, ettevõtted, asutused), investorid (jaeinvestorid, kutselised investorid), kohalikud (omavalitsused, elanikud, ettevõtjad, maaomanikud), konsultandid ning teadus- ja arendusasutused. Osalemise eesmärk on ligipääs odavamale energiale, investeeringutelt tulu teenimine, äritegevuse edendamine, teadustöö, arendustöö, koostöö.

Teine küsimus: Kuidas toimida olukorras, kus energiaühisuse tegevuspiirkonnas osa isikutest ei ole huvitatud energiaühisuses osalemisest ning kuidas on tagatud nende isikute elektrienergiaga varustamine?

Teine vastus: Analüüsis jõudsime järeldusele, et energiaühisus ei ole *a priori* piiratud tegevuspiirkonnaga ja selles osalemine on huvide ja eesmärkide põhine. Kui energiaühisus on aga piirkonnas ainus elektrivarustuse pakkuja (loomulik monopol), siis on energiaühisus ilmselt ainsaks elektrienergia pakkujaks ning isikul ei ole muud vastuvõetavat alternatiivi, kui osta elektrit ühisuselt. Tegevusloaga võrguettevõtjaga liitumine võib sellises piirkonnas osutada ebamõistlikult kalliks. Elektriostu eelduseks ei saa kehtiva õiguse raames seada ühisuse liikmeks astumist, sest sellises olukorras kohalduvad konkurentsiseadusest tulenevad olulist vahendit omava isiku tegevuspiirangud. Kui passiivse isiku liitumine ühisusega (aktsiaseltsiga, osäühinguga, tulundusühistuga, ühingufondiga) on energiaühisusele vajalik, tuleb läbirääkimiste kaudu saavutada kokkulepe, liikmeks kedagi sundida ei saa. Ühisuse kohustuslik liikmelisus võib erandina esineda energiaühisustena tegutsevate korteriühistute ja korteriühisuste puhul, sest korteriühistu liikmelisus ei ole vabatahtlik, vaid kaasneb omandiõigusega.

Kolmas küsimus: Millised on energiaühisuse liikmete õigused ja kohustused ning vastutus, arvestades energiaühisuse moodustamise vorme? Palutakse analüüsida ka liikmeks astumist ja liikmelisuse lõpetamise aluseid ja korda.

Kolmas vastus:

Vorm/küsimus	Aktsiaselts	Osühing	Tulendusühistu	Ühingufond IFS-i alusel
Liikme õigused	Üldjuhul proportsionaalne hääleõigus, dividendiõigus, õigus teabele, võimalik otsuste vetoõigus, õigus osaleda aktsiaseltsi lõpetamisel allesjäänud vara jaotamisel, õigus aktsiat võõrandada teisele aktsionärile või kolmandatele isikutele, õigus aktsiat pantida, muud seaduses ja põhikirjas ettenähtud õigused, erikontrolli nõudmise õigus. Aktsiatest võivad tuleneda erinevad õigused vastavalt põhikirjale kasumi jaotamisel või aktsiaseltsi likvideerimisel järelejääva vara jaotamisel. Ühesuguste õigustega aktsiad moodustavad aktsiate ühe liigi.	Üldjuhul proportsionaalne hääleõigus, dividendiõigus, õigus teabele, võimalik otsuste vetoõigus, õigus osaleda osühingu lõpetamisel allesjäänud vara jaotamisel, õigus osa võõrandada teisele osanikule või kolmandatele isikutele, õigus osa pantida, muud seaduses ja põhikirjas ettenähtud õigused, erikontrolli nõudmise õigus	Võrdne hääleõigus, dividendiõigus, erikontrolli nõudmise õigus	Vt aktsiaseltsi kohta sätestatud; ühingufond ei või välja lasta eelisaktsiaid, vahetusvõlakirju või muid väärtpabereid, mis annavad selle omanikule eelisaktsiatest või vahetusvõlakirjadest tulenevate õigustega sarnaseid õigusi
Liikme kohustused	Aktsia nimiväärtusele vastava või ülekursiga sissemakse õigeaegse tasumise kohustus, kohustus tagastada alusetult saadud väljamakse	Osa nimiväärtusele vastava või ülekursiga sissemakse õigeaegse tasumise kohustus, v.a asutamisel sissemakseid tegemata ja kaasnevate tagajärgedega, kohustus tagastada alusetult saadud väljamakse	Osamaksu tasumise kohustus	Aktsiate väljalaskmisel kohustus tasuda nende eest kohe täies ulatuses, tasumine üksnes rahalise sissemaksega
Liikme vastutus	Piiratud vastutus sissemakse ulatuses: aktsionär ei vastuta isiklikult aktsiaseltsi kohustuste eest. Aktsionärile võib aktsiaseltsile, teisele aktsionärile või kolmandale isikule süüülise kahju tekitamise korral järgneda deliktiline vastutus üldises korras. Oma mõju aktsiaseltsile ära kasutades juhatuse või nõukogu liiget või	Piiratud vastutus sissemakse ulatuses: osanik ei vastuta isiklikult osühingu kohustuste eest. Osanikule võib osühingule, teisele osanikule või kolmandale isikule süüülise kahju tekitamise korral järgneda deliktiline vastutus üldises korras. Oma mõju osühingule ära kasutades juhatuse või nõukogu liiget või prokuristi osühingu	1) Liikmed isikliku varaga ühistu kohustuste täitmise eest ei vastuta 2) Põhikirjaga võib ette näha, et liikmed vastutavad ühistu kohustuste eest solidaarselt kogu oma varaga (täielik isiklik vastutus) või põhikirjaga kindlaksmääratud ulatuses (lisavastutus); 3) Kui ühistu põhikirjaga on ette nähtud ühistu liikmete	Piiratud vastutus sissemakse ulatuses: aktsionär ei vastuta isiklikult aktsiaseltsi kohustuste eest.

	<p>prokuristi aktsiaseltsi kahjuks tegutsema mõjutanud isik peab hüvitama aktsiaseltsile sellega tekitatud kahju.</p>	<p>kahjuks tegutsema mõjutanud isik peab hüvitama osaühingule sellega tekitatud kahju.</p>	<p>isiklik täielik vastutus või lisavastutus, kohaldatakse ühistu ja tema liikmete vastutusele vastavalt täisühingu ja selle osanike vastutuse kohta sätestatud;</p> <p>4) Isik, kes saab liikmete täis- või lisavastutusega ühistu liikmeks, vastutab ka ühistu nende kohustuste eest, mis on tekkinud enne tema liikmeks saamist;</p> <p>5) Kui ühistu varast ei piisa võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ja põhikirjaga on ette nähtud ühistu liikmete täielik isiklik vastutus või lisavastutus, vastutavad ühistu liikmed ühistu kohustuste eest vastavalt oma osamaksu suurusele, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti.</p>	
Liikmeks astumine	<p>Aktsiaseltsi asutaja (sissemaksete tegemine) või aktsia(te) omandamine (müügihinna tasumine, kinge, pärimine). Asutajad ei või võtta endale mingeid õigusi, mis ei tulene aktsiatest. Õigus nõuda enda kandmist aktsionärina aktsiaraamatusse - aktsiaseltsi suhtes loetakse aktsia üleläinuks omandaja kandmisest aktsiaraamatusse</p>	<p>Osaühingu asutaja (sissemaksete tegemine) või osa omandamine (müügihinna tasumine, kinge, pärimine)</p>	<p>Füüsiline või juriidiline isik; asutamine või liikmeks astumine avalduse alusel (liikmeks saamine vastuvõtmise otsuse tegemise päevast)</p>	<p>Vt aktsiaseltsi kohta sätestatud; fondi võib asutada üksnes aktsiate märkimiseta</p>
Liikmelisuse lõpetamine	<p>1) Nimeline aktsia on vabalt võõrandatav;</p> <p>2) Aktsiate võõrandamisel kolmandatele isikutele võib põhikirjaga ette näha teiste aktsionäride ostueesõiguse, mis kehtib aktsiate igakordse tasulise võõrandamise korral ja mille kasutamise tähtaeg ei või olla pikem kui kaks kuud</p>	<p>1) Osanik võib osa vabalt võõrandada teisele osanikule;</p> <p>2) Osa võõrandamisel kolmandale isikule on teistel osanikel ostueesõigus ühe kuu jooksul võõrandamise lepingu esitamisest. Müüja esitab müügilepingu osaühingu juhatusele, kes teavitab viivitamatult teisi</p>	<p>1) Liikmelisus ühistus lõpeb:</p> <p>a) väljaastumisel,</p> <p>b) väljaarvamisel;</p> <p>c) väljaarvamisel võlausaldaja nõudel;</p> <p>d) surma korral, v.a kui pärimisel õigusjärglus põhikirjas;</p> <p>e) juriidilisest isiku liikme lõppemisel;</p>	<p>Ühingufondi aktsiad on vabalt võõrandatavad, ei saa põhikirjaga ette näha aktsionäride ostueesõigust</p>

	<p>võõrandamise lepingu esitamisel.</p> <p>Müügilepingu sõlmimisest teatab müüja aktsiaseltsi juhatusele, kes teatab sellest viivitamatult teistele aktsionäridele.</p> <p>Muus osas kohaldatakse ostueesõigusele ja selle teostamisele võlaõigusseaduses ostueesõiguse kohta sätestatud;</p> <p>3) Aktsionärid võivad ostueesõigust teostada üksnes ühiselt täies ulatuses. Kui mõni aktsionär loobub ostueesõiguse teostamisest, on ülejäänutel õigus teostada ostueesõigust ühiselt täies ulatuses.</p>	<p>osanikke müügilepingu sõlmimisest. Muus osas kohaldatakse ostueesõigusele võlaõigusseaduses ostueesõiguse kohta sätestatud;</p> <p>3) Põhikirjas võib ette näha, et osa võõrandamine on lubatud üksnes täiendava tingimuse täitmise korral, eelkõige, et osa võõrandamiseks on vajalik teiste osanike, juhatuse, nõukogu või muu isiku nõusolek;</p> <p>4) Põhikirjaga võib ette näha, et osa võõrandamisel ostueesõigus ei kehti.</p>	<p>f) liikmelisuse üleandmisel;</p> <p>2) Väljaastumisõigust võib põhikirjaga või lepinguga välistada kuni viieks aastaks, arvates liikmeks saamisest;</p> <p>3) Väljaastumise võib siduda ühistule makstava hüvitisega, kui lahkumine kahjustab ühistut;</p> <p>4) Liikmelisuse lõppemisel on liikmel õigus saada tagasi tasutud osamaks, põhikirjaga võib ette näha, ei tagastata osamaksu, vaid makstakse liikmele hüvituseks see osa varast, mille ta oleks saanud, kui ühistu oleks lõpetatud liikmelisuse lõppemise päeval. Hüvitus tuleb üldjuhul välja maksta 3 aasta jooksul liikmelisuse lõppemisest.</p>	
--	--	---	---	--

Tabel 3 Energiaühisuse liikme õigused, kohustused, vastutus

Neljas küsimus: Kuidas toimub energiaühisuse juhtimine? Millised on energiaühisuse juhtimisorganid ja milline on iga organi vastutus?

Neljas vastus:

Vorm/küsimus	Aktsiaselts	Osaühing	Tulundusühistu	Ühingufond IFS-i alusel
Juhtimisorganid	1) Üldkoosolek; 2) Nõukogu; 3) Juhatus.	1) Osanike koosolek; 2) Juhatus; 3) Kui OÜ põhikiri näeb ette, siis ka nõukogu.	1) Üldkoosolek; 2) Juhatus; 3) Ühistul peab olema nõukogu, kui ühistul on üle 200 liikme või kui osakapital on üle 25 000 EUR või kui see on ette nähtud põhikirjaga; 4) rohkem kui 200 liiget, võib põhikirjaga ette näha volinike koosoleku (peab olema vähemalt 20 volinikku)	1) Fondi üldkoosolek; 2) Nõukogu; 3) Fondi juhatus; 4) Fondivalitseja (valitsemislepingu alusel)
Üldkoosoleku pädevus	Üldkoosoleku pädevuses on: 1) põhikirja	Osanike pädevusse kuulub: 1) põhikirja	Üldkoosoleku pädevuses on: 1) põhikirja	Fondi üldkoosoleku pädevus sama äriseadustikus aktsiaseltsi kohta sätestatuna, millele

	<p>muutmine; 2) aktsiakapitali suurendamine ja vähendamine; 3) vahetusvõlakirjade väljalaskmine; 4) nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine; 5) audiitori valimine; 6) erikontrolli määramine; 7) majandusaasta aruande kinnitamine ja kasumi jaotamine; 8) aktsiaseltsi lõpetamise, ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise otsustamine; 9) nõukogu liikmega tehingu tegemise otsustamine, tehingu tingimuste määramine, õigusvaidluse pidamise otsustamine ning selles tehingus või vaidluses aktsiaseltsi esindaja määramine; 10) muude seadusega üldkoosoleku pädevusse antud küsimuste otsustamine. Teistes aktsiaseltsi tegevusega seotud küsimustes võib üldkoosolek otsuse vastu võtta juhatuse või nõukogu nõudel</p>	<p>muutmine; 2) osakapitali suurendamine ja vähendamine; 3) nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine; 4) kui ühingul ei ole nõukogu – juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine; 5) majandusaasta aruande kinnitamine ja kasumi jaotamine; 6) osa jagamine; 7) audiitori valimine; 8) erikontrolli määramine; 9) kui ühingul ei ole nõukogu – prokuristi nimetamine ja tagasikutsumine; 10) nõukogu liikmega või juhul, kui ühingul ei ole nõukogu, siis juhatuse liikmega tehingu tegemise otsustamine, tehingu tingimuste määramine, õigusvaidluse pidamise otsustamine ning selles tehingus või vaidluses osahinguga esindaja määramine; 11) osahinguga lõpetamise, ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamise otsustamine; 12) muude seaduse või põhikirjaga osanike pädevusse antud küsimuste otsustamine. Osanikud võivad võtta vastu otsuseid ka juhatuse ja nõukogu pädevusse kuuluvates küsimustes.</p>	<p>muutmine; 2) kui ühistul ei ole nõukogu – juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine; 3) kui ühistul on nõukogu – nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine; 4) majandusaasta aruande kinnitamine, kasumi/kahjumi jaotamine; 5) ühistu ühinemise, jagunemise, lõpetamise otsustamine; 6) kui ühistul ei ole nõukogu – prokuristi määramine ja tagasikutsumine; 7) revidendi või audiitori valimine, tagasikutsumine; 8) juhatuse või nõukogu liikmega tehingu tegemise otsustamine, tehingu tingimuste määramine, õigusvaidluse pidamise otsustamine ning selles tehingus või vaidluses ühistu esindaja määramine; 9) seaduse või põhikirjaga üldkoosoleku pädevusse antud muude küsimuste otsustamine.</p>	<p>lisandub valitsemis- ja depoelepingu sõlmimise/muutmise/lõpetamise otsustamise pädevus, kui IFS-ist ei tulene teisiti, samuti tegevusala muutmine mitte fondi tegevuseks</p>
Üldkoosoleku vastutus	<p>Aktsionäride üldkoosoleku otsus on tühine, kui: 1) otsus rikub aktsiaseltsi võlausaldajate</p>	<p>Osanike otsus on tühine, kui see rikub osahinguga võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu</p>	<p>Ühistu üldkoosoleku otsus on tühine, kui: 1) otsus rikub ühistu võlausaldajate kaitseks või muu</p>	<p>Ühingufondi asutamisele, tegevusele ja lõpetamisele kohaldatakse seadustes aktsiaseltsi kohta sätestatud, kui IFS-ist ei tulene teisiti.</p>

	<p>kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet;</p> <p>2)otsus ei vasta headele kommeteale;</p> <p>3)otsuse teinud üldkoosoleku protokoll ei ole seaduses ettenähtud juhul notariaalselt tõestatud;</p> <p>4)otsuse teinud üldkoosoleku kokkukutsumisel rikuti oluliselt kokkukutsumise korda.</p> <p>Otsus on tühine ka seaduses sätestatud muul juhul. Kohus võib aktsiaseltsi vastu esitatud hagi alusel kehtetuks tunnistada aktsionäride üldkoosoleku otsuse, mis on vastuolus seaduse või põhikirjaga. Juhatuse või nõukogu nõudel tehtud otsuse tegemisega tekitatud kahju eest vastutavad aktsionärid solidaarselt nagu juhatuse või nõukogu liikmed</p>	<p>kehtestatud seaduse sätet või ei vasta headele kommeteale, samuti kui rikuti oluliselt otsuse teinud osanike koosoleku kokkukutsumise või otsuse tegemise korda. Otsus on tühine ka seaduses sätestatud muul juhul. Kohus võib osaihingu vastu esitatud hagi alusel kehtetuks tunnistada seaduse või põhikirjaga vastuolus oleva osanike otsuse. Juhatuse või nõukogu pädevusse kuuluvate küsimuste otsustamisel vastutavad osanikud nagu juhatuse või nõukogu liikmed.</p>	<p>avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet;</p> <p>2)otsus ei vasta headele kommeteale;</p> <p>3)oluliselt oli rikutud otsuse teinud üldkoosoleku kokkukutsumise korda.</p> <p>Otsus on tühine ka seadusega sätestatud muul juhul. Kohus võib ühistu vastu esitatud hagi alusel kehtetuks tunnistada seaduse või põhikirjaga vastuolus oleva üldkoosoleku otsuse.</p>	
Nõukogu pädevus	<p>Nõukogu planeerib aktsiaseltsi tegevust, korraldab selle juhtimist ja teostab järelevalvet juhatuse tegevuse üle. Kontrolli tulemused teeb nõukogu teatavaks üldkoosolekule.</p> <p>Nõukogu annab juhatusele korraldusi aktsiaseltsi juhtimise korraldamisel.</p> <p>Nõukogu nõusolek on vajalik aktsiaseltsi nimel tehingute tegemiseks, mis väljuvad igapäevase</p>	<p>Nõukogu pädevusele kohaldatakse vastavalt käesolevas seadustikus aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, kui seadusest ei tulene teisiti.</p>	<p>Nõukogu pädevusele kohaldatakse vastavalt äriseadustikus aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti.</p>	<p>Ühingufondi asutamisele, tegevusele ja lõpetamisele kohaldatakse seadustes aktsiaseltsi kohta sätestatud, kui IFS-ist ei tulene teisiti. Üldkoosoleku otsusel võib ülalnimetatud üldkoosoleku otsuste tegemise õiguse anda kindlaks tähtajaks nõukogule, kui see on fondi põhikirjaga ette nähtud. Nimetatud tähtaeg ei või olla pikem kui kolm aastat. Nõukogule võib põhikirjaga anda õiguse suurendada fondi aktsiakapitali.</p>

	<p>majandustegevuse raamest, eelkõige tehingute tegemiseks, millega kaasneb:</p> <p>1)osaluse omandamine ja lõppemine teistes ühingutes;</p> <p>2)tütarettevõtja asutamine või lõpetamine;</p> <p>3)ettevõtte omandamine, võõrandamine või selle tegevuse lõpetamine;</p> <p>4)kinnisasjade ja registrisse kantud vallasasjade võõrandamine ja koormamine;</p> <p>5)välisfiliaalide asutamine ja sulgemine;</p> <p>6)investeeringute tegemine, mis ületavad selleks majandusaastaks ettenähtud kulutuste summa;</p> <p>7)laenude ja võlakohustuste võtmine, mis ületavad selleks majandusaastaks ettenähtud summa;</p> <p>8)laenude andmine ja võlakohustuste tagamine, kui see väljub igapäevase majandustegevuse raamest.</p> <p>Põhikirjaga võib ette näha, et eelnimetatud tehingute tegemiseks ei ole nõukogu nõusolek vajalik või on vajalik ainult põhikirjas nimetatud juhtudel, samuti teisi tehinguid, mille tegemiseks on nõukogu nõusolek vajalik. Põhikirjaga võib nõukogule anda õiguse otsustada ka muid küsimusi, mille otsustamine ei kuulu</p>			
--	--	--	--	--

	<p>vastavalt seadusele või põhikirjale juhatuse või üldkoosoleku pädevusse. Nõukogu nimetab ja kutsub tagasi prokuristi ning juhatuse liikmed. Nõukogu otsustab juhatuse liikmetega tehingute tegemise ja määrab tehingute tingimused, samuti otsustab õigusvaidluse pidamise juhatuse liikmetega. Nõukogul on ka muud seaduses sätestatud õigused.</p>			
Nõukogu vastutus	<p>Nõukogu liige peab oma kohustusi täitma korraliku ettevõtja hoolsusega. Nõukogu liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju aktsiaseltsile, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Nõukogu liige vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et on oma kohustusi täitnud korraliku ettevõtja hoolsusega. Nimetatud kahju hüvitamist aktsiaseltsile võib nõuda ka aktsiaseltsi võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada aktsiaseltsi vara arvel või kui aktsiaselts on nõudest nõukogu liikme vastu loobunud või sõlminud temaga kompromissilepingu või nõuet või selle esitamist kokkuleppel nõukogu liikmega muul viisil piiranud</p>	<p>Nõukogu tegevusele kohaldatakse vastavalt käesolevas seadustikus aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, kui seadusest ei tulene teisiti.</p>	<p>Nõukogu tegevusele kohaldatakse vastavalt äriseadustikus aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti.</p>	<p>Ühingufondi asutamisele, tegevusele ja lõpetamisele kohaldatakse seadustes aktsiaseltsi kohta sätestatud, kui IFS-ist ei tulene teisiti.</p>

	või aegumistähtaega lühendanud.			
Juhatuse pädevus	Esindab ja juhib aktsiaseltsi, korraldab raamatupidamist, valmistab ette üldkoosolekul arutamisele tulevad küsimused, koostab otsuste eelnõud ja tagab üldkoosoleku otsuste täitmise, tagab vajalike abinõude rakendamise aktsiaseltsi tegevust ohustavate asjaolude avastamiseks.	Esindab ja juhib osäühingut, korraldab raamatupidamist jpm.	Esindab ja juhib ühistut, korraldab raamatupidamist jpm.	Ühingufondi asutamisele, tegevusele ja lõpetamisele kohaldatakse seadustes aktsiaseltsi kohta sätestatud, kui IFS-ist ei tulene teisiti. Fondi juhatus teostab valitsemislepingus ettenähtud ulatuses ja korras järelevalvet fondivalitseja fondiga seotud tegevuse üle. Kui fondil on deponitoorium, teostab fondi juhatus depolepingus ettenähtud ulatuses ja korras järelevalvet deponitooriumi tegevuse üle.
Juhatuse vastutus	Juhatuse liige peab oma kohustusi täitma korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju aktsiaseltsile, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Juhatuse liige vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et on oma kohustusi täitnud korraliku ettevõtja hoolsusega. Eelnimetatud kahju hüvitamist aktsiaseltsile võib nõuda ka aktsiaseltsi võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada aktsiaseltsi vara arvel või kui aktsiaselts on nõudest juhatuse liikme vastu loobunud või sõlminud temaga kompromissilepingu või nõuet või selle esitamist kokkuleppel juhatuse liikmega muul viisil piiranud	Juhatuse liige peab oma kohustusi täitma korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju osäühingule, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Juhatuse liige vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et on oma kohustusi täitnud korraliku ettevõtja hoolsusega. Eelnimetatud kahju hüvitamist osäühingule võib nõuda ka osäühingu võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada osäühingu vara arvel või kui osäühing on nõudest juhatuse liikme vastu loobunud või sõlminud temaga kompromissilepingu või nõuet või selle esitamist kokkuleppel juhatuse liikmega muul viisil piiranud või	Juhatuse liige peab oma kohustusi täitma korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju ühistule, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Juhatuse liige vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et on oma kohustusi täitnud korraliku ettevõtja hoolsusega. Eelnimetatud kahju hüvitamist ühistule võib nõuda ka ühistu võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada ühistu vara arvel või kui ühistu on nõudest juhatuse vastu loobunud, sõlminud temaga kompromissilepingu või nõuet või selle esitamist kokkuleppel juhatuse liikmega muul viisil piiranud või aegumistähtaega lühendanud.	Ühingufondi asutamisele, tegevusele ja lõpetamisele kohaldatakse seadustes aktsiaseltsi kohta sätestatud, kui IFS-ist ei tulene teisiti.

	või aegumistähtaega lühendanud.	aegumistähtaega lühendanud.		
Volinike koosoleku pädevus (tulundusühistu puhul)	-	-	Põhikirjaga võib ette näha, et üldkoosoleku pädevus antakse täielikult või osaliselt üle volinike koosolekule, kui põhikirjaga ei ole otsustatud teisiti, on igal volinikul üks hää, erisäte puudumisel kohaldatakse volinike koosolekule üldkoosoleku sätteid	-
Volinike koosolek vastutus (tulundusühistu puhul)	-	-	Vt üldkoosoleku sätteid	-
Fondivalitseja pädevus (ühingufondi puhul)	-	-	-	Fondivalitseja valitseb, valdab ja käsutab seaduses, fondi tingimustes ja valitsemislepingus ettenähtud ulatuses fondi vara ning teostab muid sellest tulenevaid õigusi. Fondivalitseja teeb tehinguid ühingufondi varaga fondi nimel ja arvel või vastavalt valitsemislepingule oma nimel ja fondi arvel.
Fondivalitseja vastutus (ühingufondi puhul)	-	-	-	Fondivalitseja tegevus peab vastama õigusaktidele, fondivalitseja põhikirjale ning tema valitsetava fondi tingimustele ja valitsemislepingule. Fondivalitseja vastutab aktsiaseltsina asutatud fondile oma kohustuste rikkumisega tekitatud kahju eest.
Alus	TsÜS, ÄS, põhikiri, aktsionäride vaheline leping, juhtimisorganite otsused	TsÜS, ÄS, põhikiri, osanike vaheline leping, juhtimisorganite otsused	TsÜS, ÄS, TuÜS, põhikiri, juhtimisorganite otsused	IFS, ÄS, väärtpaberituru seadus (VTS), fondi põhikiri, aktsionäride vaheline leping, juhtimisorganite otsused, Finantsinspektsiooni suunised ja otsused

Tabel 4 Juhtimisorganite pädevus ja vastutus

Viies küsimus: Milline on energiaühisuse toimimise sisemine korraldus (arveldamine liikmetega, võlglaste haldus, liikme maksejõuetus ja selle tagajärjed, õigusjärglus vms)?

Viies vastus: Energiaühisuse toimimise sisemise korralduse temaatika jaguneb kaheks: a) energiaühisuse sisesuhted liikmetega ning b) energiaühisuse suhted energiaühisuse liikmetega kui klientidega (tarbijad).

Energiaühisuse sisesuhted liikmetega on ülevaatlilikult esitatud ülal käesoleva analüüsi punktides 2 ja 3. Oluline on, et lisaks seadusele määratakse liikmete õigused ja kohustused sõltuvalt organisatsiooni tüübist veel asutamisdokumentides, põhikirjas, aktsionäride või osanike vahelises lepingus ja hiljem ka juhtorganite otsustes. Energiaühisuse liikmed aktsionäride või osanikena peavad tasuma õigeaegselt vastava ühingu asutamisel sissemaksed või aktsiate või osa omandamisel vastavalt ostumüügilepingule müügihinna, kui tegemist ei ole tasuta lepinguga. Tinglikult on võimalik sellist sissemaksed määratleda koondnimetuse – liikmemaks – alla. Samuti peavad tulundusühistu liikmed liikmeks saamisel tasuma õigeaegselt liikmemaksu. Liikmestaatusega energiaühisuses kaasneb dividendioigus, kusjuures energiaühisuse dividendipoliitika peaks soovitatavalt olema kokku lepitud aktsionäride või osanike vahelises lepingus või muudes energiaühisuse asjakohastes alusdokumentides ning seadusest tulenevalt tekib õigus nõuda dividendide maksmist alles siis, kui üldkoosolek või osanike koosolek on otsusega näinud dividendide väljamaksmise ette.

Tulundusühistu liikmeks vastuvõtmisest võib energiaühisus keelduda, kui isik ei tasu osamaksu (kui selle tasumine on liikmeks saamise eelduseks). Juba liikmeks oleva tulundusühistu liikme liikmelisus lõpeb muuhulgas tema väljaarvamisel liikme võlausaldaja või pankrotihalduri nõudel, kui seaduse või põhikirjaga on ette nähtud liikmele liikmesse lõppemisel osamaksu tagastamine või hüvituse maksmine – seda eeldusel, et vastav avaldus väljaarvamiseks esitatakse liikme pankrotihalduri või võlausaldaja poolt kuue kuu jooksul alates täitmise ebaõnnestumisest, kui võlausaldaja nõuet ei saadud rahuldada sundtäitmisega liikme ülejäänud varast. Osahingus osanik, kes ei tasu oma osa või osa nimiväärtuse suurendamise eest õigeaegselt, on kohustatud aga maksma osahingust energiaühisusele viivist, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Kui osanik ei tasu puuduolevat summat ka juhatuse poolt antud täiendava tähtaja jooksul, kaotab ta oma osa või osa suurendamise ja osahingul on õigus võõrandada see teistele osanikele või kolmandatele isikutele. Seejuures vastutab selline osast või osa nimiväärtuse suurendamisest ilmajäänud osanik solidaarselt isikuga, kes sellise osa või osa nimiväärtuse suurendamisel osa omandas, kui jättis selle eest osahingule õigeaegselt tasumata. Kui osahing aga ei võõrandanud osa sellises olukorras uuele omanikule, vastutavas puuduoleva sissemaks eest teised osanikud solidaarselt, kusjuures nende omavahelistes suhetes vastutavad osanikud vastavalt oma osade nimiväärtustele. Sarnaselt toimitakse ta aktsiaseltside puhul. Aktsiaseltsis või osahingus osa omandamisel seniselt liikmelt reguleerib tasumise viivitamise juhtumeid asjakohane ostumüügileping.

Füüsilisest isikust tulundusühistu liikme surma korral liikmelisus lõpeb, kuid põhikirjaga võib olla ette nähtud, et liikmelisus läheb üle pärijatele või ühistu liikme perekonnaliikmetele või et ühistu võib surnud liikme asemele võtta liikmeks ühe või mitu pärijat. Liikmeks saamiseks peab pärija või perekonnaliige esitama avalduse. Juriidilisest isikust tulundusühistu liikme lõppemisel liikmelisus lõpeb. Füüsilisest isikust aktsionäri või osaniku surma korral läheb tema aktsia või osa üle tema pärijale. Juriidilisest isikust liikme lõppemise korral (näiteks pankroti väljakuulutamise) kuulub tema osalus aktsiaseltsis või osahingus tema vara koosseisu ning selle vara omandaja muutub tema õigusjärglaseks.

Energiaühisuse liikmetele kui klientidele elektri müük peaks toimuma kahepoolsete lepingute alusel, kus lepatakse kokku poolte õigused ja kohustused. Kohustuste rikkumise (näiteks lepingujärgselt tarnitud elektrienergia eest tasumisega viivitamine) korral on võimalik energiaühisusel kasutada õiguskaitsevahendeid, mis tulenevad vastavast lepingust ja õigusaktist (näiteks võlaõigusseadusest).

Erinevalt teistest energiaühisuse vormidest ei vaja korteriühistu kui energiaühisus eraldi lepingut ühistu liikmega, et talle elektrit müüa, vaid see sätestatakse põhikirja ja korteriühistu koosoleku otsustega. Nii on korteriühistu kui energiaühisuse liikmeks kõik ühe või mitme korteriomanditeks jagatud kinnisasja korteriomanikud, kui korteriühistu moodustamise otsus on tehtud seaduses sätestatud korras. Korteriühistusse kuuluva korteriomaniku korteriomandi võõrandamisel loetakse omandaja korteriühistu liikmeks astumise päevaks omandiõiguse ülemineku päeva ning sellisel juhul lähevad korteriomandi võõrandamisel (või pärimisel) korteriomandi võõrandajale (või pärandajale) kuuluvad korteriühistu liikme õigused ja kohustused üle korteriomandi omandajale omandi ülemineku hetkest. Korteriühistu liikmete üldkoosoleku otsused jõustuvad üldreeglina nende tegemise ajast ning korteriühistu otsused elamu majandamise ja säilitamiseks vajalike toimingute tegemise ning majandamiskulude kandmise kohta on kõigile korteriühistu liikmetele kohustuslikud. Sarnaselt korraldavad korteriomandiseaduse kohaselt korteriomanikud kokkuleppe alusel üldjuhul kaasomandi esemega seotud õigussuhteid (korteriomanike ühisus), kui korteriomanikud ei ole asutanud korteriühistut. Korteriomaniku õigusjärglase kohta kehtivad korteriomanike üldkoosoleku otsused ja kohtulahendid kinnistusraamatusse kandmatagi. Korteriomanik tasub kaasomandil lasuvad maksud, kannab avalik-õiguslikud reaalkoormatised ja kaasomandi majandamise kulutused ning saab kaasomandi majandamisest vilja võrdeliselt talle kuuluva kaasomandiosa suurusega. Korteriomanikud võivad sellest suhtest kõrvale kalduda kokkuleppe alusel. Kaasomandi eset valitsevad korteriomanikud ühiselt, kui seaduse või korteriomanike kokkuleppega ei ole ette nähtud teisiti.

Eelmainitud kaasomandisuhetes tuleb silmas pidada, et kaasomanikud valdavad ja kasutavad ühist asja kokkuleppe või kaasomanike enamuse otsuse kohaselt, kui sellele enamusele kuulub suurem osa ühises asjas. Kaasomanik kannab vastavalt temale kuuluva osa suurusele ühisel asjal lasuvaid koormatisi, samuti selle asja alalhoidmise, valdamise ja kasutamise seotud kahju ja kulutusi. Kaasomanikevahelised kaasomandi valdamist, kasutamist ja kaasomandi lõpetamist puudutavad kokkulepped kehtivad ka kaasomanike õigusjärglaste suhtes. Kui kaasomandis on kinnisasi, siis kehtivad sellised kokkulepped kaasomanike õigusjärglaste suhtes vaid juhul, kui need on kantud märkusena kinnistusraamatusse.

Seega saab korteriühistuna või korteriomanike ühisusena moodustatud energiaühisus oma liikmetele elektrienergiat võõrandada ilma eraldi kahepoolseid lepinguid sõlmimata ning nõuda võõrandatud elektrienergia eest liikmetelt tasu korteriühistu või korteriomanike üldkoosoleku otsuste ning seaduse alusel. Muus vormis tegutsevad energiaühisused, kelle puhul ei saa ka rääkida asjaõigusseadusest tulenevast kaasomanikevaheliste kokkulepete võimalikust kehtivusest õigusjärglaste suhtes, peavad tagama elektrienergia tarnimise reguleerimise kahepoolsete lepingute sõlmimise teel.

4. ENERGIAÜHISUSE LIIKMETELE ELEKTRIVARUSTUSE TAGAMINE

4.1. Energiaühisuse moodustamise ja tegevuse alustamise faasid

Selleks, et energiaühisus saaks hakata oma liikmetele elektrit pakkuma, on vaja läbida mitmed faasid (sõltub, kas tegemist on päris uue projektiga või sisenetakse projekti hilisemas etapis), mis lühidalt seisnevad järgmistes tegevustes:³⁷

- moodustatakse sobivas õiguslikus vormis energiaühisus, valitakse koht, kuhu tootmiseseade rajatakse, peetakse eelläbirääkimisi, tehakse eeluuringuid, sõlmitakse vastavad lepingud;
- planeerimise, keskkonnamõju hindamise, lubade taotlemise faas (kui on nõutav);
- elektriettevõtja tegevuslubade taotlemine (kui on nõutav), võrguettevõtjaga, finantseerijaga, kindlustusega ning avatud tarnijaga läbirääkimised ja vastavate kokkulepete sõlmimine;
- ehitamine, võrguühenduste loomine, opereerimine; elektri tootmine, edastamine ja müük.³⁸

Kehtiva õigusliku regulatsiooni kohaselt ja ITL kriteeriumeid arvestades on energiaühisuse toimimiseks sobivaim õiguslik vorm äriühing. Kui eeldada, et energiaühisus vajab toimimiseks tootmiseseadmeid ja jaotusvõrku, mille abil toodetud energia lõpptarbijateni viia, siis vajab täiendavalt selgitamist, kuidas kaitsta energiaühisuseks oleva äriühingu varalisi huve, s.t. kuidas tagada omandiõigus tootmiseseadmetele ja jaotusvõrgule.

Juhul, kui energiaühisus omab tootmiseseadme alust maad ja tootmiseseade on maaga püsivalt ühendatud, siis on tootmiseseadme omand tagatud omandiga maale.³⁹ Juhul, kui tootmiseseade ei ole maaga püsivalt ühendatud, kuid asub energiaühisusele kuuluval maal, siis piisab omandiõiguse tõendamiseks üldreeglina valduse tõendamisest tootmiseseadmele.

Juhul, kui energiaühisusel ei ole otstarbekas omada maad, kuid tootmiseseade vajab püsivat ühendust maaga, siis on parimaks lahenduseks **hoonestusõiguse** seadmine tootmiseseadme alusele maale. Hoonestusõigus võimaldab omada võõral maal asuvat maaga ühendatud tootmiseseadet. Hoonestusõiguse seadmisel tuleb arvestada, et riigi ja kohaliku omavalitsuse omandis olevale maale hoonestusõiguse seadmine võib olla keerukam ja aeganõudvam, kui eramaale hoonestusõiguse seadmine, kuna riik ja kohalik omavalitsus on üldjuhul kohustatud korraldama enampakkumise hoonestusõiguse seadmiseks.

Hoonestusõigus seatakse notariaalse lepingu alusel. Hoonestusõiguse lepingus on soovitatav detailselt reguleerida kuidas toimub hoonestusõiguse tasu arvestamine ja maksmine, millised on maaomaniku koostöökohustused seoses tootmiseseadme püstitamisega seotud lubade hankimisel ja

³⁷ Hea ülevaade tuuleenergia kooperatiivi näitel tegevuste maatriksist ja võimalikust projektiplaani on avaldatud Iiri energiasäastu regulaatori veebis: http://www.seai.ie/Grants/Renewable_Energy_RD_D/Projects_funded_to_date/Wind/The_Potential_for_Community_Ownership_of_Wind_Farms_in_Ireland/

³⁸ Samuti tasub viitamist manuaal Põhja-Ameerika näitel: http://www.cec.org/Storage/88/8461_Guide_to_a_Developing_a_RE_Project_en.pdf

³⁹ TsÜS § 54 lg 1

mis saab tootmiseseadmest pärast hoonestusõiguse tähtaja lõppu. Hoonestusõiguse tähtaeg peaks vastama tootmiseseadme eeldatavale kasutuseale.

Kui maaga püsivalt ühendatud tootmiseseade paigaldada võõrale maale üürilepingu alusel, siis muutub tootmiseseade maaomaniku omandiks. Üürilepingu alusel võib paigaldada maaga püsivat ühendust mitteomavat tootmiseseadet.

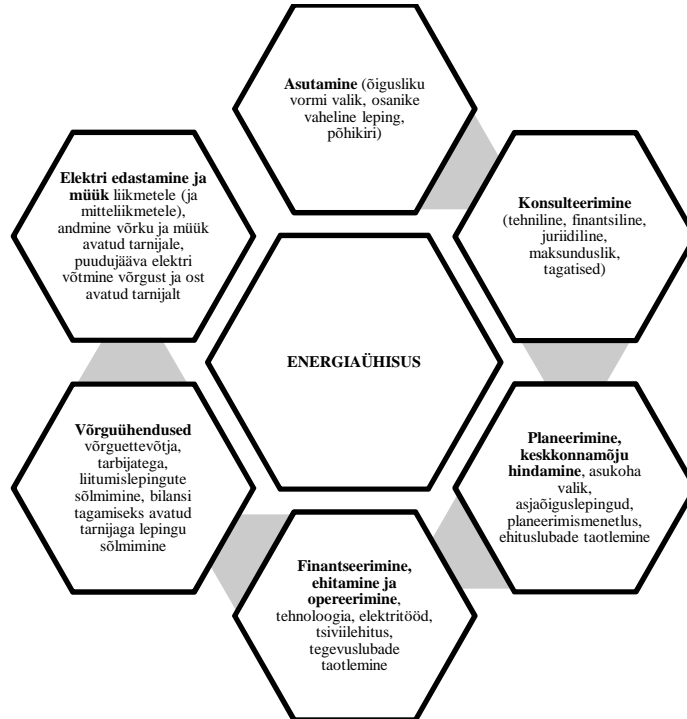
Jaotusvõrgu puhul tasub teada, et maa sees või õhus asuvad elektriliinid ja maapinnal asuvad alajaamad ja muud jaotusseadmed on üldreeglina maaomaniku omandis. Üldiseks erandiks on võrguettevõtja kasutuses olevad enne 1. aprilli 1999. aastal püstitatud tehnovõrgud, mida maaomanik peab taluma ka ilma servituudi või sundvalduseta.⁴⁰ Juhul, kui energiaühendus rajab jaotusvõrku võõrale maale, siis tuleb seada energiaühenduse kasuks isiklik kasutusõigus (IKÕ), mis koormab kinnistuid, millal jaotusvõrk asub. IKÕ seadmine toimub notariaalse lepinguga ja IKÕ seadmise lepingus sätestatakse detailselt, millises ulatuses on energiaühendus õigustatud võõrast maad kasutama ja millised kohustused energiaühendusel maaomaniku ees tekivad seoses jaotusvõrgu hooldamise ja remontimisega.

Lisaks IKÕ-le on võimalik ka reaalservituudi seadmine. Reaalservituut seatakse valitseva kinnisasja igakordse omaniku mitte kindla isiku (antud juhul energiaühendus) kasuks. Reaalservituut on seega sobiv, kui koormata on vaja ainult naaberkinnistut. Mitme läbitava kinnistu koormamisel on loogilisem kasutada IKÕ-d.

Tootmiseseadmete ja jaotusvõrgu ehitamisele eelneb **planeerimismenetlus**, mille alusel väljastatakse ehitusluba. Planeeringu menetluses on tõenäoline keskkonnamõju hindamise vajadus, millel peatume edaspidi. Kuna keskkonnamõju hindamise menetlus võib kesta aastaid, siis peab sellega projekti ajakavas arvestama. Projekti eelarves tuleb arvestada ka kaasnevate kuludega. Praktikaks on suuremate energiaprojektide planeerimine toimunud mitte detailplaneeringute vaid teemaplaneeringutena. Sellisel juhul on teemaplaneeringu lahendus antud detailplaneeringu täpsusastmes selliselt, et teemaplaneeringu alusel on võimalik väljastada hiljem ehitusload. Selline lähenemine on otstarbekas ja aitab säästa aega ning raha.

⁴⁰ AÕSRS § 15² lg 2

Joonis 4 Energiaühisuse tegevusfaasid

4.2. Keskkonnasõbralik elektrivarustus

EITS § 57 loetleb taastuvenergia allikad, milleks on vesi, tuul, päike, laine, tõus-mõõn, maasoojus, prügilagaas, heitvee puhastamisel eralduv gaas, biogaas ja biomass. Biomass on põllumajanduse (sealhulgas taimsete ja loomsete ainete) ja metsanduse ning nendega seonduva tööstuse toodete, jäätmete ja jääkide bioloogiliselt lagunev osa ning tööstus- ja olmejäätmete bioloogiliselt lagunevad komponendid. Õigusliku analüüsi seisukohalt ei ole vahet, millisest taastuvenergia allikast energiaühisus kavatseb elektrit tootma hakata. Valik sõltub taastuvenergia allikate ning tehnoloogiate kohapealsest kättesaadavusest ja maksumusest ning samuti sellest, kas ja kui palju makstakse investeeringu- ja/või tegevustoetust. Erinevate allikate kombineeritud kasutus võib olla samuti efektiivne lahendus. Teiseks keskkonnasõbralikuks tootmisviisiks on analüüsis pakutud ka tõhus koostootmine, mille nõuded on kehtestatud majandus- ja kommunikatsiooniministri 03.05.2007 määrusega nr 30.⁴¹

⁴¹ Tõhusa koostootmise nõuded: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12825847>, mis ilmselt kuuluvad seoses direktiivi 2012/27/EÜ alusel määruse koostamisel aluseks olnud direktiivi 2004/8/EÜ kehtetuks tunnistamisega lähiajal ülevaatamisele ja muutmisele

4.2.1. Keskkonnamõju hindamine

Keskkonnasõbraliku elektrivarustuse tagamise üks komponente on tegevuse alustamisel läbiviidav keskkonnamõju hindamine vastavalt keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusele. Tagamaks oma tegevuse vastavust keskkonnakaitse eesmärgil kehtestatud nõuetele, võib ettevõtja juurutada keskkonnajuhtimissüsteemi. Eestis kehtivad standardiseeritud keskkonnajuhtimissüsteemid on rahvusvaheline keskkonnajuhtimise standard ISO 14001 või EMAS (Euroopa Liidu vabatahtlik keskkonnajuhtimis- ja keskkonnaauditeerimissüsteem).

Keskkonnamõju hindamise algatamise otsustamine on alati seotud tegevuseks vajaliku loa taotlemisega või juba olemasoleva muutmisega. Algamine otsustatakse loa andja poolt tegevusloa menetluse käigus. Kavandatava tegevuse keskkonnamõju hindamise algatamise korral peatub tegevusloa taotluse menetlus keskkonnamõju hindamise aruande heakskiitmiseni. Keskkonnamõju hindab vastava litsentsiga isik.

Tüüpilised tegevusload, mille korral keskkonnamõju hindamine võib kõne alla tulla on eelkõige ehitusluba või ehitise kasutusluba⁴², keskkonnakompleksluba, vee erikasutusluba, välisõhu saasteluba, jäätmeluba, ohtlike jäätmete käitluslitsents, kiirgustegevusluba või hoonestusluba, maavara kaevandamise luba, geoloogilise uuringu luba või üldgeoloogilise uurimistöö luba.

Keskkonnamõju hindamist korraldab ja kannab ka hindamisega seotud kulud isik, kes kavandab tegevust ja soovib seda ellu viia. Loa andja peab tegevusloa andmise otsuse tegemisel arvestama keskkonnamõju hindamise tulemustega või motiveerima nendega mitteamvestamist. Tegevusluba ei anta, kui arendajal ei ole võimalik keskkonnamõju hindamise tulemusel määratud keskkonnanõudeid täita.

Olulise keskkonnamõjuga tegevus, mille korral tuleb kohustuslikus korras läbi viia keskkonnamõju hindamine on mh tuuleelektrijaama püstitamine veekogusse ja tundlikule suublale hüdroelektrijaama püstitamine või rekonstrueerimine. Keskkonnamõju hindamine tuleb läbida ka siis, kui selline kohustus on määratud tegevuse aluseks oleva strateegilise planeerimisdokumendiga.

Kui keskkonnamõju hindamist ei ole kohustuslikus korras ette nähtud, peab loa andja andma kindlates valdkondades eelhindangu selle kohta, kas tegevuse elluviimisel esineb oluline keskkonnamõju ning selle alusel otsustama keskkonnamõju hindamise algatamise vajaduse. Taastuvenergia allikast energia tootmisel võivad relevantset olla järgmised valdkonnad: energeetika, jäätmekäitlus, vee erikasutus, reovee ja setete käitlemine. Seaduses sätestatud valdkondade loetelu täpsustab valitsuse määrus, sätestades künnised, millest alates on kohustuslik läbi viia eelhindamine⁴³. Nii näiteks tuleb eelhindang läbi viia soojuselektrijaama või muu põletusseadme rajamisel või laiendamisel ning elektri- või soojusenergia tootmisel, kui nominaalne soojusvõimsus on 50–299 megavatti, samuti rohkem kui viie tuulikuga tuuleelektrijaama, mille koguvõimsus on üle 7,5 megavati, rajamisel maismaale. Siinkohal on aga oluline mainida, et Euroopa Kohus on oma hiljutises kohtuasjas C-244/12 asunud seisukohale, et EL liikmesriigid ei või määrata lõplikult kindlaks künniseid, millest alates on vaja kaaluda keskkonnamõju hindamise algatamist. Samas sätestab aga ka keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus,

⁴² Arendaja võib kavandatava tegevuse keskkonnamõju hinnata aga juba ka ehitusprojekti koostamise käigus

⁴³ Vabariigi Valitsuse 29.08.2005 määrus nr 224 „Tegevusvaldkondade, mille korral tuleb anda keskkonnamõju hindamise vajalikkuse eelhindang, täpsustatud loetelu“, kättesaadav arvutivõrgus aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108052012012>

et eelhindang tuleb anda ka muude kui seaduses eraldi loetletud tegevuste korral, kui need võivad kaasa tuua olulise keskkonnamõju.

Kui tegevuse elluviimisel on vajalik planeeringu koostamine, siis võib olla kohustuslik keskkonnamõju strateegilise hindamise läbiviimine. Keskkonnamõju strateegilise hindamise algatab, selle eest vastutab ja sellega seotud kulud kannab strateegilise planeerimisdokumendi koostamise korraldaja. Keskkonnamõju strateegilist hindamist korraldatakse strateegilise planeerimisdokumendi koostamise käigus. Strateegilise keskkonnamõju hindajale on keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi kohaselt ette nähtud kindlad nõuded, kuid erinevalt keskkonnamõju hindajast ei ole kohustuslik kindla litsentsi omanine.

Kui keskkonnamõju strateegiline hindamine on läbi viidud, siis on võimalik, et konkreetse tegevusloa taotlemisel enam keskkonnamõju hindamist läbima ei pea. Nimelt võib loa andja jätta keskkonnamõju hindamise algatamata, kui tegevusega kaasneb eeldatavalt oluline keskkonnamõju, kuid keskkonnamõju on juba hinnatud tegevuse aluseks oleva strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasneva keskkonnamõju strateegilise hindamise, aga samuti ka ehitusprojekti koostamise või kavandatavaks tegevuseks vajaliku teise tegevusloa menetlemise käigus, kui loa andjal on tegevusloa andmiseks piisavalt teavet ja tema hinnangul on selle tegevuse keskkonnamõju juba asjakohaselt hinnatud.

Juhime tähelepanu sellele, et Keskkonnaministeeriumis on väljatöötamisel keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse muudatused, mis oluliselt reformivad nii keskkonnamõju kui ka strateegilise keskkonnamõju hindamise läbiviimise korraldust.

4.3. Elektrienergia tarned

Käesoleva teema juures on sissejuhatavalt veel oluline lühidalt selgitada ka avatud ja määratud tarnete olemust, millest edaspidises analüüsis sageli juttu tuleb.

Elektrimüügis jagatakse elektritarned **avatud tarneteks**⁴⁴ ja **määratud tarneteks**⁴⁵. Elektrienergia avatud tarne võib olla nii kogutarne kui ka turuosalisel puudu- või ülejääva energiakoguse müümine/ostmine. Kui avatud tarnija sõlmib turuosalisega avatud tarne lepingu, peab ta lepingus märkima, kes on tema bilansihaldur, välja arvatud juhul, kui avatud tarnijal endal on sõlmitud bilansileping süsteemihalduriga ja ta ise tegutseb bilansihaldurina. Igal elektrituru osalisel peab olema avatud tarne leping, et aidata kaasa elektrisüsteemi bilansi hoidmisele. Ühes mõõtepunktis saab kehtida korraga üks avatud tarne leping. Kui avatud tarne leping mingil põhjusel katkeb, kuid turuosalise elektrivarustus kestab edasi, võtab avatud tarnija kohustused üle võrguettevõtja, kelle võrguga turuosalise elektripaigaldis on ühendatud. Elektrituru avatud tarne lepingu tingimused, sealhulgas ostetava-müüdava elektrienergia hinna saavad pooled vabaturul vabalt kokku leppida, välja arvatud, kui avatud tarne osutab ajutiselt eespool kirjeldatud juhul võrguettevõtja. Sellisel juhul kehtestab võrguettevõtja avatud tarne osutamise tingimused ning avatud tarne hinna

⁴⁴ Elektrituruseaduse § 3 p 1¹ annab avatud tarne mõiste, mille kohaselt loetakse avatud tarneks turuosalisele kogu temale vajaliku elektrienergia müümist või turuosalisele tema bilansi tagamiseks kauplemissperioodil puudu jääva elektrienergia koguse müümist või temalt kauplemissperioodil ülejääva elektrienergia koguse ostmist.

⁴⁵ Elektrituruseaduse § 3 p 17 annab määratud tarne mõiste, milleks on turuosalisele temaga kauplemissperioodiks kokkulepitud sellise elektrienergia koguse müümine, millest on bilansihaldurile ette teatatud elektrituruseaduses ja võrgueeskirjas sätestatud korras.

kujunemine on elektrituruseadusega paika pandud. Avatud tarnija vahetamist elektriturul reguleerib võrgueeskiri⁴⁶.

Määratud tarne leping võib turuosalisel olla, aga ei pea olema, kui turuosaline kasutab kogutarne ostmiseks avatud tarne lepingut. Määratud tarne on energiamüügi viis, kus müüja müüb turuosalisele elektrienergia koguse, milles pooled on eelnevalt kokku leppinud ning millest määratud tarnija on bilansihaldurile ka ette teatanud. Määratud tarne lepingu tingimused võivad pooled omavahel vabalt kokku leppida.

Elektrileping (avatud tarne ja määratud tarne leping) võib olla sõlmitud **nii suuliselt kui ka kirjalikult**, kuid vaidluste vältimiseks on soovitatav sõlmida leping siiski kirjalikult või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Elektrilepingu täitmise eelduseks on, et võrgu kasutamiseks on samuti õiguslik alus olemas (võrguleping, liinivaldajaga liini kasutamise leping, kinnistu omanikuga kokkulepe jne).

Käesoleva õigusliku analüüsi seisukohalt on oluline, et energiaühisus võib olla nii avatud tarnijaks kui ka määratud tarnijaks. Energiaühisusel endal peab olema samuti avatud tarnija, kes tagab temalt ülejääva energia ostmise ning puudujääva energia müümise. Energiaühisus võiks seejuures lähtuda ka siin keskkonnasõbralikkuse nõudest ning kasutada avatud tarne ostmisel rohelist energiat. Kui energiaühisus on aga isoleeritud võrgus, mis ei oma võrguühendust võrguettevõtja võrguga, siis taolist klassikalist tarnete süsteemi kohaldada ei saa, sest tarned ei jõua mujalt isoleeritud süsteemi ega vastupidi ka isoleeritud süsteemist võrku. **Ka õiguslikult on selliste isoleeritud võrkude ja mikrovõrkude varustuskindluse ning bilansivastutuse küsimused reguleerimata.**

Elektri müük liikmele ja mitteliikmele võib olla nii samadel tingimustel kui ka erinevatel tingimustel sõltudes seejuures sellest, kas energiaühisus on vastavas piirkonnas turguvalitsev ettevõtja või mitte. Kui energiaühisus koos oma infrastruktuuriga on teatud geograafilisel alal (näiteks saarel) ainus võrgu omanik ja elektri tootja ning müüja, siis ei tohi ta ka mitteliikmeid diskrimineerida ning elektritarned peavad ka neile olema kättesaadavad mõistliku ja põhjendatud hinnaga. Kui energiaühisus ei ole loomulik monopol piirkonnas, siis võib elektri müük liikmetele ja mitteliikmetele toimuda erinevatel tingimustel või piirdudagi müük ainult liikmetele. **Toodangu realiseerimise viisiks võib olla nii kogutarne (avatud tarne), määratud tarne kui ka avatud ja määratud tarnete kombinatsioon.**

Kui elektrivarustuse tagamine toimub läbi energiaühisuse võrgu (otseliini, mikrovõrgu), siis võib võrguomanik otsustada, kas ja millist tasu ta võrguühenduse loomise ning võrgu kasutamise eest nii liikmelt kui mitteliikmelt küsib. Siiski peab ka siin arvestama konkurentsiseaduse 4. peatükist turguvalitsevale ettevõtjale tulenevaid nõudeid ning piiranguid.

Elektrituruseadus § 87 sätestab, milles tuleb liitumis-, võrgu- ja elektrilepingus minimaalselt kokku leppida ja neist võiks ka energiaühisus oma liikmetega lepingute sõlmimisel lähtuda. Lisaks tasub juhinduda võlaõiguseaduse üldosas sätestatud võlasuhete üldisest regulatsioonist ning elektri müügile kohaldatakse ka asjade müügi kohta ettenähtud võlaõiguseaduse sätteid. EITS § 87 sätestab järgmised lepingutingimused (kohandatud energiaühisusele):

- energiaühisuse nimi ja äriregistrikood ning aadress ja muud kontaktandmed;

⁴⁶ Võrgueeskiri: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122012061?leiaKehtiv>

- võrgulepingu ja liitumislepingu alusel osutatavate teenuste kirjeldus või elektrilepingu alusel müüdava elektrienergia põhinäitajad;
- võrgulepingu ja liitumislepingu alusel osutatavate teenuste kvaliteedi põhinäitajad või viide kättesaadavale dokumendile, milles on põhinäitajad esitatud;
- võrguga ühendamiseks või tarbimis- või tootmistingimuste muutmiseks sõlmitud liitumislepingu alusel võrguga esmakordse ühendamise aeg;
- osutatavate hooldusteenuste kirjeldus;
- lepingu alusel makstavate tasude kohta asjakohase teabe saamise viis;
- lepingu ja selle alusel osutatavate teenuste tingimuste muutmise ja lepingu ülesütlemise tingimused;
- kui võrgulepingu või liitumislepingu alusel osutatavate teenuste kvaliteet ei ole lepingutingimustega kooskõlas, siis andmed selle kohta, kuidas korraldatakse tarbijale raha tagastamine või hüvitise maksmine või muul viisil hüvitamine;
- võrgulepingu ja elektrilepingu puhul lepingu tähtaeg.

Õiguslikult on oluline välja tuua ka see, et kehtiv elektrituruseadus seob võrgutasude maksmise tegevusloaga võrguettevõtja poolt võrguteenuste osutamisega (EITS § 71) ja taastuenergia toetuse tasu võrguettevõtja võrgu või liinivaldaja otseliini kaudu tarbijale edastatud tarbimiskogustega (EITS § 59¹ lg 5). Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisiseadus käsitleb elektriaktsiisimaksjana võrguettevõtjat, kes tarbib elektrienergiat või edastab elektrienergiat tarbijale, omatoodetud elektrienergia tarbijat ja otseliini kaudu edastatud elektrienergia tarbijat.⁴⁷ **Kui energiaühisus hakkab toimima isoleeritud võrguna või mikrovõrguna, siis õiguslik regulatsioon võrgutasude, taastuenergia toetuse tasu ning elektriaktsiisi kogumise kohta puudub.**

Oluline on rõhutada, olukorras, kus energiaühisuse liikmete hulka kuulub hankija tunnustele vastavaid isikuid riigihangete seaduse § 10 tähenduses (näiteks KOV või eraõiguslikust juriidilisest isikust hankija) ning kavandatakse energiaühisuse asutamist, millele antakse õigus osutada avalikku teenust või kasutada teenuste osutamisel avalikke ressursse (muuhulgas KOV või muu avaliku investeeringu kasutamise kaudu), tuleb arvestada võimalusega, et selline hankijast asutajaliige peaks korraldama nõuetekohase hankemenetluse energiaühisuse asutamiseks koostööpartneri leidmiseks ning energiaühisusele vastavate õiguste andmiseks (tegemist on avaliku ja erasektori partnerlusprojektiga (averusprojektiga)). Seega tuleb energiaühisuse loomisel, mille asutajaliikmeks on mõni hankija staatuses olev isik, vajalike tegevuste planeerimisel ja struktureerimisel arvestada ka hankijate investeeringuid reguleerivate avalik-õiguslike piirangutega. Energiaühisus, mille kasutusse on antud avalikud ressursid, võib samuti teatud tingimustel muutuda riigihankekohustuslaseks. Kui energiaühisus on riigihankekohustuslane, siis tuleb energiaühisusel oma tegevuses juhendada ka riigihangete seadusest ning seaduses sätestatud juhul korraldada ehitustööde tellimiseks, teenuste ja asjade ostmiseks või kontsessioonide andmiseks riigihankeid.⁴⁸

Veelgi enam, kui energiaühisuse rajamisel planeeritakse anda energiaühisuse kasutusse avalikke ressursse (näiteks võrke või rahalisi vahendeid), tuleb tagada, et ei rikutaks riigiabi andmist reguleerivaid norme.⁴⁹ Ühe variandina võib selline abi konkreetse energiaühisuse puhul kujutada

⁴⁷ Alkoholi-, kütuse-, tubaka- ja elektriaktsiisiseaduse (<https://www.riigiteataja.ee/akt/101062013002?leiaKehtiv>) § 22 lg 1 p 7⁵

⁴⁸ Riigihangete seadus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072013005?leiaKehtiv>

⁴⁹ Siseriiklikul tasandil vt nt konkurentsiseaduse § 30 jj: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105072013008>

endast vähese tähtsusega abi, mistõttu ei ole selle andmiseks vaja esitada riigiabi teatist Euroopa Komisjonile.

4.4. Energiaühisuse kolm põhilist tegevusmudelit

Käesolevas õiguslikus analüüsis on jõutud järeldusele, et ITL kriteeriumitele vastava energiaühisuse tegevusaladeks võiks olla:

- 1) **elektri tootmine** taastuenergiaallikatest (eelkõige tuul, päike, vesi, biomass) või tõhus koostootmine,
- 2) **elektri edastamine** liikmele (mitteliikmetele),
- 3) **elektri müük** liikmele (mitteliikmele),
- 4) avatud tarnija vahendusel energiaühisuse ja tema tarbijate **bilansi tagamine**.

Selliste tegevusaladega energiaühisuse mudeli pinnalt võib välja tuua **kolm põhilahendust**, kuigi erinevaid variatsioone on enamgi (näiteks energiaühisus müüb kogu toodangu avatud tarnijale, kes sõlmib ise energiaühisuse liikmetega elektrilepingud soodsatel tingimustel; energiaühisuse liikmeteks on mitmed kokkukoondunud tootjad ja ühine tegevus seisneb toodangu realiseerimises, energiaühisus on mittetulundusühing, kes võib oma eraisikust liikmetele müüa ja edastada elektrit ilma tegevuslubadeta jne).

Esimene energiaühisuse põhitegevuste lahendus on selline, kus energiaühisus on **liikmele (tarbijale) ainus avatud tarnija ja elektri edastaja (võrguhaldur) oma infrastruktuuri kaudu**. Liikmel on ainult üks elektrivarustuse leping (võrgu- ja elektrileping) ja see on sõlmitud energiaühisusega. Energiaühisusel endal on võrguühendus võrguettevõtja võrguga ja avatud tarne leping avatud tarnijaga, et vajadusel puudujääv energia võtta võrgust ja ülejääv energia anda võrku. Sellise skeemi puhul peaks energiaühisusel kehtiva elektrituruseaduse alusel olema:

- tootmise tegevusluba,⁵⁰
- iga tarbijani viiva liini kohta otseliini kaudu elektrienergia edastamise tegevusluba (vajalik oleks eraldi mikrovõrgu regulatsiooni väljatöötamine);⁵¹
- elektri müügi tegevusluba;⁵²
- liitumis- ja võrguleping võrguettevõtjaga;
- avatud tarne leping avatud tarnijaga (keskkonnasõbraliku käitumise tagamiseks samuti roheline energia ostmiseks);
- elektrivarustuse leping iga energiaühisuse liikmega.

Kehtiva regulatsiooni puhul võib skeemi realiseerimine olla raskendatud seoses otseliini rajamise piirangutega (otseliiniga sama ja naaberkinnistu piirang, võrguettevõtja nõusoleku nõue (EITS § 60 lg 2 p 4, § 61)), otseliini suure riigilõivuga (iga tarbijani viiv otseliin vajab eraldi tegevusluba ja selle eest tuleb tasuda eraldi iga-aastane riigilõiv 1278,23 eurot iga kehtivusaasta eest (RLS § 123

⁵⁰ Tootja ei vaja tegevusluba, kui ta toodab kokku alla 100kW netovõimsusega tootmiseseadme abil.

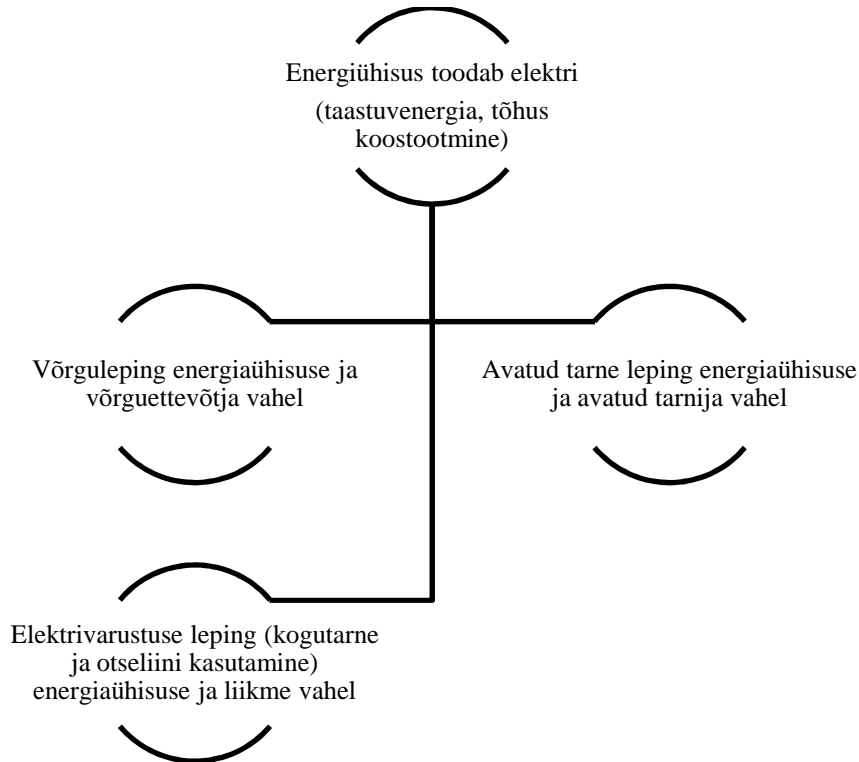
⁵¹ EITS § 22 lg 11 kohaselt võib asuda seisukohale, et kui elektrivõrk on ühel kinnistul ja elektrit edastatakse selle kinnistu piires (EITS § 15 lg 6), siis ei ole elektri edastamiseks tegevusluba vaja. Niisamuti juhul, kui elektrit edastab mittetulundusühing oma liikmetele (korterid, suvilad, eramud, garaažid).

⁵² Müüja ei vaja tegevusluba, kui ta on tootja ja müüb tegevusloa alusel toodetud elektrit teisele elektriettevõtjale või tootjaga ühte kontserni kuuluvale ettevõtjale või elektribörsil. Müüja ei vaja tegevusluba ka siis, kui ta on mittetulundusühing ja varustab elektriga oma liikmeid (korterid, suvilad, garaažid) või kui müük toimub ühe kinnistu piires (EITS § 22 lg 2).

lg 1 p 11), võrguteenuste osutamise piirangutega (võrguteenuseid võib reeglina osutada üksnes tegevusloaga võrguettevõtja (EITS §§ 60, 62, 65 lg 1)) ning mikrovõrgu regulatsiooni puudumisega.

Kui energiaühisusel oleks lubatud oma võrk ehitada ja selle kaudu tarbijale võrguteenuseid osutada ilma liigse halduskoormuseta ning ülemäärase riigilõivuta, siis läbiräägitav energia hind ja võrgutasud võiksid liikme jaoks tähendada energiakulude kokkuhoidu ning motivatsiooni energiaühisustes rohkem kaasa lüüa.

Joonis 5 Skeem energiaühisus kui liikme ainus elektrivarustuse tagaja

Teine energiaühisuse põhitegevuste lahendus on selline, kus energiaühisuse liikmel (tarbijal) on võrguühendus võrguettevõtjaga ning avatud tarne leping elektrimüüjaga. **Energiaühisuselt ostab liige elektrit määratud tarnena ette kokkulepitud koguses.** Energiaühisus kasutab elektri edastamiseks tarbijale kas võrguettevõtja võrku või otseliini. Energiaühisusel peab selle skeemi puhul kehtiva elektrituruseaduse alusel olema:

- elektri tootmise tegevusluba⁵³;
- elektri müügi tegevusluba,⁵⁴

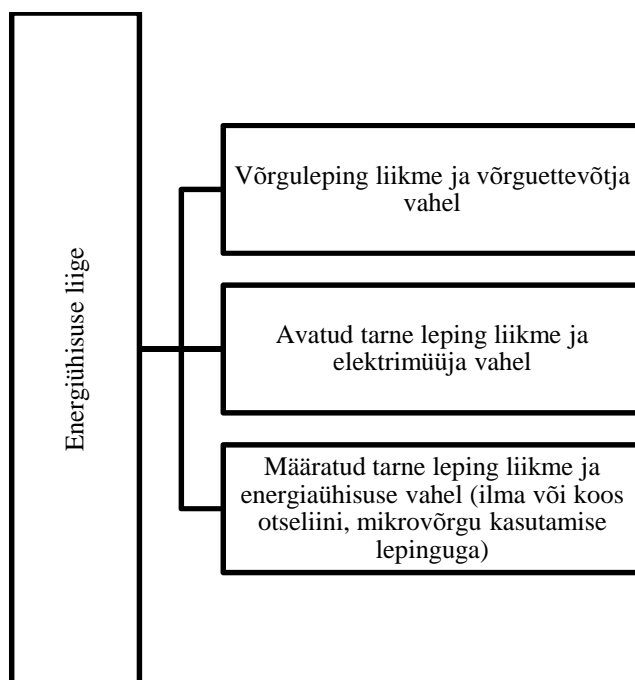
⁵³ Tootja ei vaja tegevusluba, kui ta toodab kokku alla 100kW netovõimsusega tootmiseseadme abil.

⁵⁴ Müüja ei vaja tegevusluba, kui ta on tootja ja müüb tegevusloa alusel toodetud elektrit teisele elektriettevõtjale või tootjaga ühte kontserni kuuluvale ettevõtjale või elektribörsil. Müüja ei vaja tegevusluba ka siis, kui ta on mittetulundusühing ja varustab elektriga oma liikmeid (korterid, suvilad, garaažid) või kui müük toimub ühe kinnistu piires (EITS § 22 lg 2).

- otseliini kaudu elektrienergia edastamise tegevusluba kui elektrit edastatakse otseliini kaudu (vajalik oleks mikrovõrgu regulatsiooni väljatöötamine);⁵⁵
- võrguleping võrguettevõtjaga, kui energiaühisus on liikme suhtes üksnes müüja;
- leping avatud tarnijaga puudu- või ülejäävaks elektritarneks (keskkonnasõbralikkuse tagamiseks võiks avatud tarnena ostetav energia olla roheline);
- määratud tarne leping energiaühisuse liikmega eelnevalt kokkulepitud kogustes energiaühistu liikmele energia müümiseks.

Selle variandi puhul võib topelt infrastruktuuri (võrk, otseliin, mikrovõrk) kasutamise kulu süüa ära odava energiahinna. Isegi kui kasutada seda mudelit selliselt, et energiaühisus on liikme määratud tarnija ja tarne toimub läbi võrguettevõtja võrgu, on tänased võrgutasud ja riiklikud maksud arve kogukulust piisavalt suured, et liikmele arvestatavalt väiksemat elektriarvet kaasa tuua.

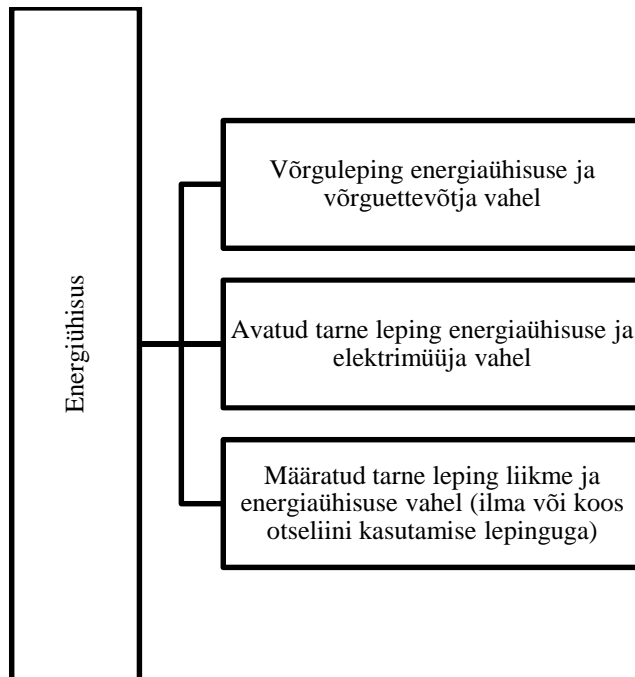

Skeem 1 Energiaühisus kui energiaühisuse liikmele määratud tarne pakkuja – liikme vaade

Energiaühisuse poolt vaadatuna oleks sama lahenduse puhul skeem järgmine:

⁵⁵ EITS § 22 lg 11 kohaselt võib asuda seisukohale, et kui elektrivõrk on ühel kinnistul ja elektrit edastatakse selle kinnistu piires (EITS § 15 lg 6), siis ei ole elektri edastamiseks tegevuslube vaja. Niisamuti juhul, kui elektrit edastab mittetulundusühing oma liikmetele (korterid, suvilad, eramud, garaažid).

Skeem 2 Energiaühisus kui energiaühisuse liikmele määratud tarne pakkuja – energiaühisuse vaade

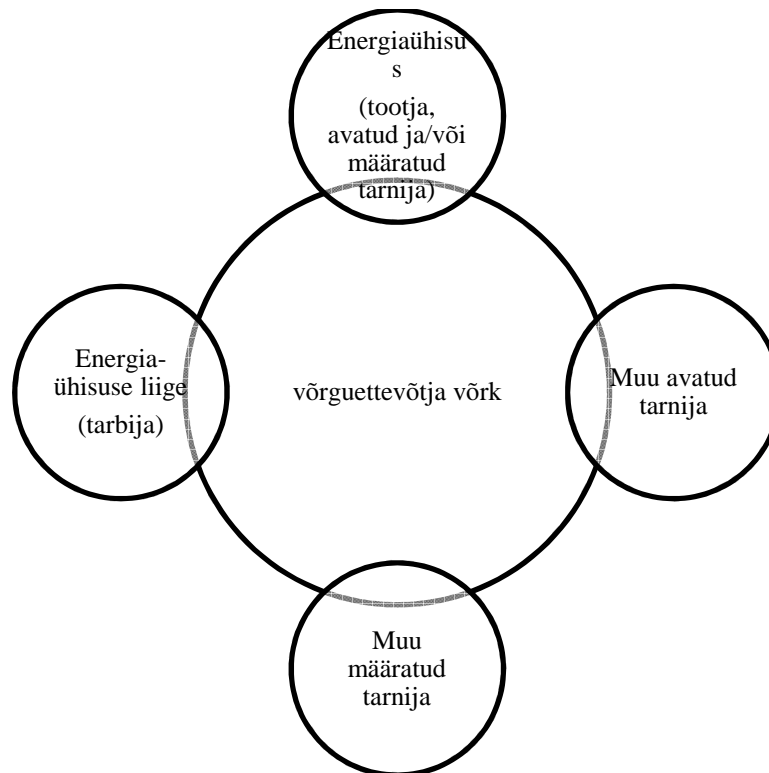
Kolmas lahendus on selline, kus energiaühisus võib olla liikmele nii avatud kui ka määratud tarnija. Sellisel juhul käib elekter läbi võrguettevõtja võrgu ja energiaühisus tegutseb tavalise müüjana, kes aga oma liikmetele võib müüa elektrit soodustingimustel. Energiaühisus peab sellisel juhul omama:

- tootmise tegevusluba;⁵⁶
- võrgulepingut võrguettevõtjaga;
- elektrienergia müügi tegevusluba;⁵⁷
- avatud tarne lepingut avatud tarnijaga;
- avatud ja/või määratud tarne leping liikmega.

⁵⁶ Tootja ei vaja tegevusluba, kui ta toodab kokku alla 100kW netovõimsusega tootmiseseadme abil.

⁵⁷ Müüja ei vaja tegevusluba, kui ta on tootja ja müüb tegevusloa alusel toodetud elektrit teisele elektriettevõtjale või tootjaga ühte kontserni kuuluvale ettevõtjale või elektribörsil. Müüja ei vaja tegevusluba ka siis, kui ta on mittetulundusühing ja varustab elektriga oma liikmeid (korterid, suvilad, garaažid) või kui müük toimub ühe kinnistu piires (EITS § 22 lg 2).

Joonis 6 Skeem, kus energiaühisus on liikme avatud või määratud tarnija nagu tavapärane elektrimüüja (võrguhalduri kohustusteta), kuid pakkudes liikmele paremaid kommertstingimusi.

Selle mudeli puhul on negatiivne see, et võrgutasud söövad ära odavama energiavarustuse potentsiaalsed võimalused.⁵⁸ Kui oleks lubatud energiaühisustele ja tema liikmetele teha võrgutasude puhul soodustusi, siis oleks selline müügikorraldus paralleelvõrkude ehitamise vältimiseks kõige otstarbekam.

Asjaosaliste omavaheline lepingute struktuur oleks selle mudeli puhul järgmine:

Pooled	Leping
energiaühisus ja võrguettevõtja	liitumis- ja võrguleping toodetud energia võrku andmiseks ja puudujääva energia võrgust võtmiseks
energiaühisuse liige ja võrguettevõtja	liitumis- ja võrguleping elektri võtmiseks võrgust
energiaühisus ja avatud tarnija	avatud tarne leping energiaühisuse bilansi tagamiseks (puudujääva energia ostmiseks, ülejääva energia müümiseks)

⁵⁸ Siiski võib taastuvenergia tehnoloogia arenguga kaasnev lahenduste odavnemine tähendada seda, et selle tehnoloogiaga toodetud energia on odavam, kui turult ostetav energia koos võrgutasude ja riiklike maksudega (Vt R. Tammist arvamislugu: <http://energia2020.wordpress.com/2013/07/02/kuidas-kallinevast-borsielektrist-kasu-saada/>)

energiaühisus ja energiaühisuse liige	avatud ⁵⁹ ja/või määratud tarne leping (elektri ostmiseks kas kogu või osalise vajaduse katmiseks)
energiaühisuse liige ja muu elektrimüüja	avatud ja/või määratud tarne leping (elektri ostmiseks kas kogu või osalise vajaduse katmiseks)

Tabel 5 Lepingute struktuur

EITS § 65 lg 2 sätestab, et võrguettevõtja järgib võrguteenust osutades turuosaliste võrdse kohtlemise põhimõtet. EITS § 72 lg 3 lubab võrguettevõtjal moodustada turuosaliste rühmi ning rühmakaupa eristada võrgutasusid ja võrguteenuste osutamise muid tingimusi, järgides elektrituruseaduse muid asjakohaseid sätteid. **Seega põhimõtteliselt oleks võimalik moodustada energiaühisustest eraldi turuosaliste rühm ning eristada nende puhul võrgutasusid ning võrguteenuste osutamise muid tingimusi, kui vastav tahe oleks nii võrguettevõtjatel kui Konkurentsiametil, kes kooskõlastab oma metoodika alusel nii võrgutasud kui ka võrguteenuse osutamise tüüptingimused.**

Seega põhimõtteliselt on kolm skeemi, esimese puhul on energiaühisus oma liikmele elektri müügil ainus avatud tarnija ja võrguhaldur; teise puhul on energiaühisus liikmele üksnes määratud tarnija ja vajadusel liinivaldaja, kuid liige omab avatud tarne lepingut muu müüjaga ja ka võrgulepingut võrguettevõtjaga; kolmanda skeemi puhul on energiaühisus üksnes müüja, kes oma liikmetele müüb elektrit parematel tingimustel.

4.5. Elektrivarustuse kvaliteet

Elektrivarustuse tagamisel on oluline selle kvaliteet. Järgnevalt tasubki selgitada, mida mõistetakse elektrivarustuse kvaliteedi all. Analüüsi koostamise ajal kehtib majandus- ja kommunikatsiooniministri poolt 06.04.2004 vastuvõetud määrusega nr 42 kinnitatud „**Võrguteenuste kvaliteedinõuded ja võrgutasude vähendamise tingimused kvaliteedinõuete rikkumise korral**“ (edaspidi Kvaliteedinõuete määrus). Kvaliteedinõuete määrus liigitab kvaliteedinõuded kolmeks:

- teeninduse nõuded;
- elektrivarustuse kindluse nõuded ja
- pingekvaliteedinõuded.

Määrus on kohustuslik võrguettevõtjale, kes osutab võrguteenuseid tarbijale, tootjale, liinivaldajale või teisele võrguettevõtjale. Kuivõrd energiaühisuse mudel näeb ühe tegevusena ette ka võrgu või otseliini omamist/kasutamist ning selle kaudu nõ võrguteenuste osutamist, sh elektri edastamist, siis oleks soovitus juhendada energiaühisusel võrguettevõtjale ettenähtud miinimumnõuetest.

Kvaliteedinõuete määrus näeb **teeninduse nõuete** all ette, kui kiiresti tuleb võrguettevõtjalt teha üks või teine toiming, nt taaspingestamise kiiruse, mõõtmise probleemide lahendamine, tasusid ja makseid käsitlevatele päringutele vastamine jne. **Elektrivarustuse kindluse** nõuded näevad ette, kui kiiresti tuleb katkestus kõrvaldada eristades seejuures sesoonsusest tulenevaid erinevaid rikke kõrvaldamise perioode. Niisamuti on plaanilised katkestused oma ajalise kestuse poolest ära

⁵⁹ Igal turuosalisel saab korraga olla ühes mõõtepunktis üks avatud tarnija, mis tähendab, et liikmel tuleb kombineeritud tarne korral otsustada, kas tema avatud tarnijaks mõõtepunktis on energiaühisus või muu müüja.

piiratud. **Pingekvaliteedi nõuete** puhul on reeglite leidmine keerulisem, sest Kvaliteedinõuete määrus viitab soovituslikuna standardile EVS-EN 50160:2000, samas pärineb aastast 2010 uus pingestandard EVS-EN-50160:2010. Tähele tasub panna, et toote nõuetele vastavuse seaduse § 4 lg 1 p 4 kohaselt on standardi järgimine vabatahtlik, mis aga muutub pooltele siduvaks, kui lepingus on standardi järgimises kokku lepitud.

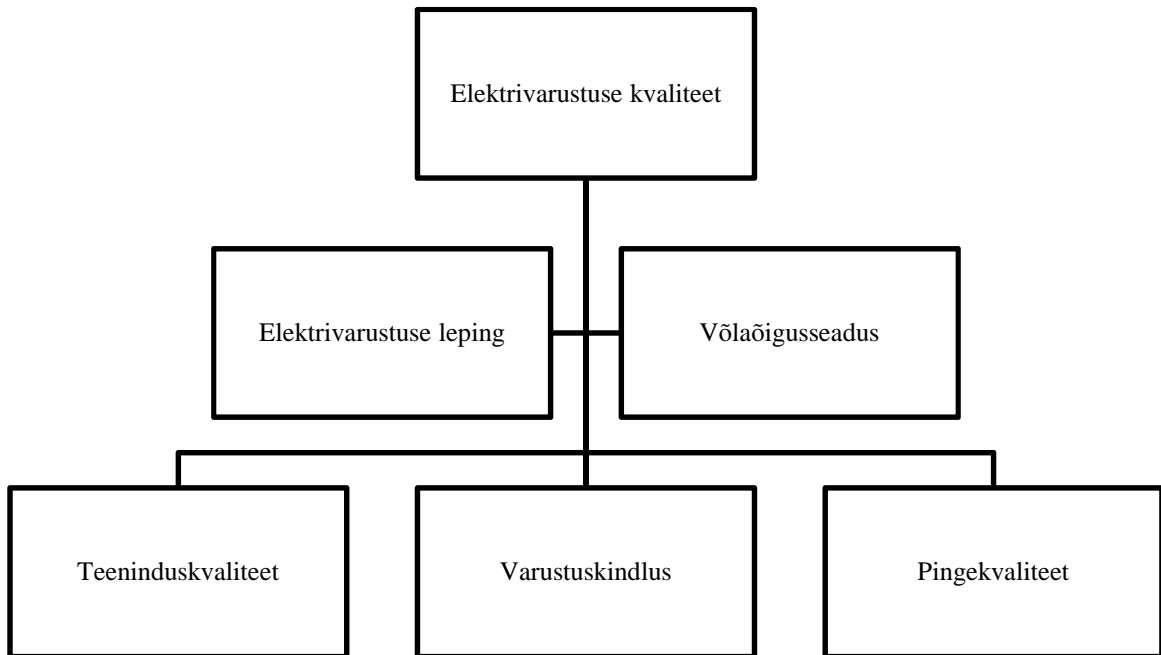
Energiaühisuse põhitegevuseks oleva elektri tootmise osas on asjakohane õigusakt **võrgueeskiri**, mis näeb ette detailsed nõuded elektrijaamale, et selle ühendamine võrguettevõtja võrguga oleks lubatud ega kujutaks ennast ohtu. Lisaks on võrguettevõtjad sätestanud oma võrguga liitumise tingimustes hulgaliselt nõudeid tootmiseadme võrku ühendamise eeldusena, millest tuleb samuti juhinduda.

Kuid isegi juhul, kui energiaühisuse elektripaigaldised ei kvalifitseeru võrguks ega otseliiniks ning elektrijaam ei oleks ühendatud elektrivõrguga, peab iga elektripaigaldise omanik järgima nii õigusaktidest – **elektriohutuseseadusest**⁶⁰ ja selle alusel kehtestatud õigusaktidest tulenevad nõudeid kui ka tehnilistest normidest, standarditest ning eeskirjadest tulenevaid eeskirju, mis näevad ette, et nõuetekohase elektripaigaldise nõuetekohane käitamine peab olema teostatud viisil, mis hoiab ära ohu elule, tervisele, varale ja keskkonnale. Asjakohane on viidata siinkohal ka võlaõigusseaduse 53. peatükile ja eriti selle 2. jaole, kus elektripaigaldis on liigitatud ohtlikuks ehitiseks, millega kahju põhjustamisel vabastab vastutusest üksnes vääramatu jõu esinemine.

Kui energiaühisus tagab oma liikmetele (ja ka muudele tarbijatele) elektrivarustuse, siis on kahepoolses lepingus mõistlik kokku leppida kvaliteedinõuded võttes seejuures aluseks Kvaliteedinõuetes ettenähtud standardi. Kui sellist kokkulepet mitte teha, siis kohaldub võlaõigusseaduse §-s 77 sätestatud üldine norm, et kui lepingulise kohustuse täitmise kvaliteet ei tulene lepingust või seadusest, peab lepingupool kohustuse täitma asjaolusid arvestades vähemalt keskmise kvaliteediga.

⁶⁰ Õigusliku analüüsi koostamise ajal on käimas ehitusseadustiku kodifitseerimine, mis puudutab ka elektriohutuseseadust. Analüüsi kasutajal tuleks kontrollida, kas muudatused on analüüsi kasutamise ajaks jõustunud.

Skeem 3. Elektrivarustuse nõuete tuleneamise alus ja liigid

Elektrivarustuse kvaliteedinõudeid võiks monitoorida sarnaselt võrguettevõtjatele.⁶¹ Energiaühisuste tagatav elektrivarustuse kvaliteet oleks kindlasti oluline uute liikmete saamiseks ja investorite jaoks usaldusväärse garantiiks. Kui kvaliteedinõudeid ei suudeta järgida, siis peab läbi olema mõeldud ka kompensatsioonimehhanism nii tehniliselt (varutoide, reservvõrguühendus vmt) kui ka majanduslikult (hinna alandamine, kahju hüvitamine).

4.6. Energiaühisuse poolt liikmetele elektrivarustuse tagamise kokkuvõte

Arvestades ülaltoodud kriteeriume on õigusliku analüüsi 4. punkti – energiaühisuse poolt liikmetele elektrivarustuse tagamine, vastused järgmised:

Esimene küsimus: Kuidas peaks energiaühisus õiguslikult tagama elektrivarustuse kvaliteedi?

Vastus: Energiaühisus peaks võtma oma tegevuses aluseks samad kvaliteedinõuded, mida on kohustatud järgima jaotusvõrguettevõtjad vastavalt elektrituruseaduse alusel kehtestatud võrguteenuse kvaliteedinõuete määrusele ning jaotusvõrkude pingestandardile.

Teine küsimus: Kuidas peaks energiaühisus õiguslikult tagama keskkonnasõbraliku elektrivarustuse?

Vastus: Keskkonnasõbralik elektrivarustus tagatakse, kui elektrit toodetakse taastuvatest energiaallikatest ja/või tõhusal koostootmisrežiimil. Täiendavalt tuleks õigusaktis sätestatud juhtudel ja korras läbi viia keskkonnamõjude hindamine. Kui energiaühisus ostab avatud tarnijalt energiat juurde, võiks ka see põhineda keskkonnasõbralikult toodetud elektril.

⁶¹ Võrguettevõtjad esitavad igal aastal Konkurentsiametile ülevaate kvaliteedinõuete täitmise kohta: <http://www.konkurentsiamet.ee/?id=18300>

Kolmas küsimus: Millised võimalused on õiguslikult energiaühisusel toodetud energiat realiseerida nii liikmetele kui mitteliikmetele ja kuidas vastav protsess toimub? Selgitus selle kohta, millised on toodangu realiseerimine õiguslikud võimalused, tingimused, kord ja viis.

Vastus: Energiaühisusel on võimalik realiseerida toodangut liikmele ja mitteliikmele nii avatud kui ka määratud tarnena. Kui energiaühisus on käsitletav turguvalitseva ettevõtjana vastavas geograafilises piirkonnas vastavalt tegevusalal, siis tulenevad konkurentsiseadusest turguvalitsevale ettevõtjale piirangud isikute ebavõrdsele kohtlemisele. Kui energiaühisus ei ole turguvalitsev ettevõtja, võivad müügitingimused liikmetele ja mitteliikmetele olla erinevad. Sõltuvalt sellest, kas energiaühisus tegutseb tarbija suhtes üksnes müüjana või ka võrgu omanikuna, sõltub ka elektrivarustuse lepingu sisu (kas üksnes elektrimüük või ka võrgu kasutamise tingimused). Elektrituruseadus näeb võrguettevõtja võrgulepingule kirjaliku, kirjalikku taasesitamist võimaldava või elektroonilise vormi, millest võiks ka energiaühisus juhinduda. Elektrileping võib olla kõigis eelnimetatud vormides, aga ka suuline, mida kinnitatakse kinnituskirjaga. Kehtiv elektrituruseadus näeb ette, et energiaühisus vajab reeglina nii elektri tootmiseks, edastamiseks kui ka müügiks tegevuslube, üksikutele eranditele on analüüsis tähelepanu juhitud. Õigusliku probleemina vajaks läbimõtlemit ja reguleerimist, kuidas toimub isoleeritud võrgus ja mikrovõrgus võrgu kasutamise tasude, taastuenergia toetuse tasude ning elektriaktsiisi arvestamine ja kogumine.

Neljas küsimus: Millised on energiaühisuse võimalused puudujääva energia ostmiseks oma liikmetele?

Vastus: Kui energiaühisus omab võrguühendust võrguettevõtja võrguga või otseliiniühendust teise elektrijaamaga, siis on energiaühisuse avatud tarnijaks teine elektrimüüja avatud tarne lepingu alusel. Võrguettevõtja võrguga ühendust omava energiaühisuse avatud tarne korral on lisagarantii ka juhuks, kui energiaühisuse avatud tarnija poolne avatud tarne katkeb. Sellisel juhul on EITS § 44 lg 4¹ alusel energiaühisuse avatud tarnijaks võrguettevõtja või tema nimetatud müüja, kuid selline olukord peaks kehtima võimalikult vähe aega, kuna sellise avatud tarne hind on võrgust võtmisel seotud bilansienergia hinnaga ning võrku antakse elektrit sellises olukorras tasuta. Kui energiaühisus on isoleeritud võrgus, siis klassikaline avatud tarnija ja avatud tarne ahela süsteem ei toimi ning õiguslikult on olukord reguleerimata. Tarneid peaks sellisel juhul tagama muude ajutiste ja kiirete tootmisvõimalustega.

Ettepanekud: Vajalik oleks muuta ja täiendada regulatsiooni seoses otseliini rajamise piirangutega (otseliiniga sama ja naaberkinnistu piirang, võrguettevõtja nõusoleku nõue (EITS § 60 lg 2 p 4, § 61)), otseliini suure riigilõivuga (iga tarbijani viiv otseliin vajab eraldi tegevusluba ja selle eest tuleb tasuda eraldi iga-aastane riigilõiv 1278,23 eurot iga kehtivusaasta eest (RLS § 123 lg 1 p 11), võrguteenuste osutamise piirangutega (võrguteenuseid võib reeglina osutada üksnes tegevusloaga võrguettevõtja (EITS §§ 60, 62, 65 lg 1)) ning mikrovõrgu regulatsiooni puudumisega. Kui energiaühisus hakkab toimima isoleeritud võrguna või mikrovõrguna, siis õiguslik regulatsioon võrgutasude, taastuenergia toetuse tasu ning elektriaktsiisi kogumise kohta puudub ja selle väljatöötamine oleks vajalik.

5. ENERGIAÜHISUSE TULUD JA KULUD

5.1. Energiaühisuse põhilised rahastamise allikad

Võttes arvesse seda, et energiaühisuse tegevus on küllaltki kapitalimahukas võib tegevuse arendamiseks tekkida vajadus kaasata täiendavat kapitali. Sellist täiendavat kapitali võib kaasata nii energiaühisuse liikmetelt kui ka kolmandatelt isikutelt ning seda läbi omakapitali, laenu või kasutades hübriidseid instrumente.

Alljärgnevalt on toodud ülevaade peamistest variantidest, mida äriühinguna tegutsev energiaühisus saaks kasutada täiendava kapitali kaasamiseks.

5.1.1. Osanike investeringud energiaühisuse omakapitali

Kui äriühinguna tegutseva energiaühisuse osanikud on huvitatud investeerima energiaühisuse tegevusse, on seda esmalt võimalik teha läbi investeringute energiaühisuse omakapitali. Investeerimiseks energiaühisuse omakapitali, peavad energiaühisuse osanikud võtma vastu otsuse suurendada energiaühisuse osakapitali, milles otsustatakse osakapitali suurendamise ulatus, sissemaksete suurus ning tasumise kord. Osakapitali suurendamisel on väljalastavate osade eest võimalik tasuda ka ülekursiga, kui energiaühisuse põhikiri näeb sellise võimaluse ette. Võttes arvesse, et osahingu ja aktsiaseltsi minimaalse netovara nõue sõltub osakapitalist või aktsiakapitalist, ei ole tõenäoliselt otstarbekas tõsta ühingu osakapitali või aktsiakapitali liiga kõrgeks ning seetõttu tasuks eelistada investeerimist kasutades ülekurssi.

Kui energiaühisus on asutatud aktsiaseltsina, saab lasta välja ka eelisaktsiaid või eriliigilisi aktsiaid ning omistada aktsionäridele seeläbi erinev staatus.

5.1.2. Laenud

Energiaühisuse tegevuse finantseerimisel laenukapitali kaudu on oluline silmas pidada, et milliseid laenuinstrumente kasutada, milliseks perioodiks laenu võtta ning milliseid tagatise finantseerimispartnerile pakkuda.

Samuti on oluline pöörata tähelepanu sellele, et arvestatav intress vähendab jooksvalt omakapitali ning kui laenu võetakse seotud isikult, ei tohiks makstav intress ületada nn turuintressi. Turuintressi ületav osa kuuluks väljamaksmisel maksustamisele tulumaksuga.

5.1.3. Hübriidsed instrumendid

Lisaks tavapärastele eelnimetatud kapitali kaasamise viisidele, võib energiaühisus kaaluda kapitali kaasamist ka läbi erinevate hübriidsete finantsinstrumentide, mis omavad nii omakapitali kui ka laenukapitali tunnuseid. Sellisteks instrumentideks võivad olla näiteks nii allutatud laenud, konverteeritavad võlakirjad, vahetusvõlakirjad, jne.

5.1.4. Finantsinvestorite kaasamine

Kui energiaühisus vajab suuremahulisi investeringuid võib kaaluda ka erinevate fondide kaasamist investoritena energiaühisusse või korraldada aktsiate avalik pakkumine. Aktsiate avalikule pakkumisele on kehtestatud mitmed detailsed nõuded.

5.1.5. Keskkonnasõbraliku elektritootmise tegevustoetused

Analüüsi koostamise ajal kehtiva EITS-i kohaselt⁶² on tootjal õigus saada põhivõrguettevõtjalt toetust:

- 0,0537 eurot ühe kWh elektrienergia eest, kui ta on selle tootnud taastuvast energiaallikast. Alates 01.07.2014 kehtiva sõnastuse kohaselt on tootjal õigus saada toetust taastuvast energiaallikast tootmiseseadmega, mille netovõimsus ei ületa 100 MW. Tootja, kes toodab elektrienergiat biomassi energiaallikana kasutava tootmiseseadmega, võib saada toetust ainult tõhusa koostootmise režiimil toodetud elektrienergia eest;
- 0,0537 eurot ühe kWh elektrienergia eest, kui ta on selle tootnud biomassist koostootmise režiimil, v.a. juhul, kui biomassist toodetakse elektrienergiat kondensatsioonirežiimil⁶³;
- 0,032 eurot ühe kWh elektrienergia eest, kui ta on selle tootnud tõhusa koostootmise režiimil jäätmetest jäätmeseaduse tähenduses, turbast või põlevkivitöötlemise uttegaasist;
- 0,032 eurot ühe kWh elektrienergia eest, kui ta on selle tootnud tõhusa koostootmise režiimil tootmiseseadmega, mille elektriline võimsus ei ületa 10 MW.

Kui elektrienergia on toodetud tõhusa koostootmise režiimil taastuvast energiaallikast või turbast, siis on tootjal õigus saada toetust ülalnimetatud määrades või tootja taotluse alusel Konkurentsiameti kooskõlastatud määras. Konkurentsiamet arvestab määra kooskõlastamisel sellega, et toetus koos elektrienergia turuhinnaga peab võimaldama tootjal:

- katta elektrienergia tootmiseks tehtavad põhjendatud kulutused eeldusel, et kulutused kütusele ei ületa kütuse turuhinda;
- katta õigusaktist ning tegevusloa tingimustest tulenevate kohustuste täitmiseks tehtavad kulutused;
- katta põhjendatud kapitalikulu;
- tagada põhjendatud tulukus investeeritud kapitalilt.

Lisaks makstakse toetust põlevkivil töötava tootmiseseadme installeeritud netovõimsuse kasutatavuse eest, kui tootmiseseade on tööd alustanud ajavahemikus 2013. aasta 1. jaanuarist kuni 2016. aasta 1. jaanuarini. Toetuse suurus sõltub kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguse tonni hinnast ning toetust ei maksta, kui kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguste hind on väiksem kui 10 eurot ühe tonni eest. Nimetatud toetuse kogusumma on kuni 76 694 000 eurot kalendriaastas.

Taastuvenergia toetuse saamiseks peab elektrienergia olema toodetud EITS-i ja võrgueeskirja nõuete kohase tootmiseseadmega ja tootja peab olema täitnud EITS-i 4. peatükis (bilansivastutus, bilansi selgitamine ja bilansienergia) ja §-s 58 sätestatud kohustusi (tootmine taastuvast energiaallikast ja tõhus koostootmine). Üldiselt on toetuse saamise tingimuseks veel elektrienergia tootmiseks vajalike keskkonnalubade olemasolu ning nende õigusaktidele vastav täitmine.

Toetust ei maksta taastuvast energiaallikast toodetud elektri ja biomassist koostootmise režiimil toodetud elektri eest, kui see on toodetud tootmiseseadmega, mille võimsuse kasutatavuse eest saab tootja põlevkivil töötava tootmiseseadme kasutatavuse toetust.

⁶² Elektriturseaduses sätestatud elektri tootmise toetussüsteem on analüüsi koostamise ajal muutmisel, mistõttu tuleb analüüsi kasutajal veenduda, kas regulatsioon on muutunud.

⁶³ Vabariigi Valitsuse 29.07.2010 määrus nr 105 „Biomassist elektrienergia koostootmise juhised“ on kättesaadav arvutivõrgus aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13347500>

Tuuleenergiast elektrienergia tootjale ei maksta toetust, kui riik on maksnud sama tootmiseadme eest investeeringutoetust. Lisaks on võimalik tuult energiaallikana kasutaval tootjal saada toetust, kuni kalendriaastas on toetust makstud Eestis kokku 600 GWh tuuleenergiast toodetud elektrienergia eest.

Toetust ei maksta ka elektrienergia eest, mis on toodetud elektrijaama omatarbeks.

Toetust, v.a. põlevkivil töötava tootmiseadme kasutamise toetust, võib maksta tootmise alustamisest alates 12 aasta jooksul. Põlevkivil töötava tootmiseadme kasutamise toetust võib maksta tootmise alustamisest alates 20 aasta jooksul.

5.1.6. Keskkonnasõbraliku elektritootmise investeeringutoetused

Kuivõrd 2014. aastal algab ühtekuuluvuspoliitika ja ühtse põllumajanduspoliitika uus rahastamisperiood, siis käsitleme alljärgnevalt Eesti ettevalmistusi ja prioriteetseid suundi uue programiperioodi jaoks⁶⁴. Lisaks käsitleme lubatud heitkoguse ühikute enampakkumisel saadava tulu kasutamise seotud meetmeid ning keskkonnaprogrammist toetuse saamise võimalusi.

2014. aastast algav uus finantsraamistik panustab Euroopa 2020 strateegia⁶⁵ eesmärkide saavutamisse ning Eesti valikute tegemise aluseks peaks olema omakorda Eesti 2020 strateegia, samuti valdkondlikud arengukavad, riigi eelarvestrateegia ja valitsuse tegevusprogramm. Analüüsi koostamise ajal on partnerluslepe Euroopa Struktuuri- ja Investeeringufondide kasutamiseks 2014-2020, Ühtekuuluvuspoliitika fondide (struktuurifondide) rakenduskava 2014-2020 ning Eesti maaelu arengukava 2014-2020 veel eelnõu staadiumis⁶⁶.

Struktuurifondide rakenduskava 2014-2020 eelnõus puudub otseselt erinevate taastuvenergia allikate kasutuselevõttu soodustav meede. Kõige otsesemalt seostub taastuvenergia kasutuselevõtu soodustamisega prioriteetne suund „Energiatõhusus“, mille investeerimisprioriteet on energiatõhususe ja taastuvenergia kasutamise toetamine **avalikes infrastruktuurides ja eluasemesektoris**. Antud prioriteetse suuna all on kavandatud toetada korterelamufondi renoveerimise ja rekonstrueerimise laenude ja laenuga seotud toetuse andmisel, mille sihtgrupp on korteriühised ja korteriomanike ühised. Kaugküttesektoris toetatakse kohalikke omavalitsusi ja eraettevõtteid uute tõhusamate soojatootmisvõimsuste ja torustike ehitamisel või olemasolevate renoveerimisel ja kaugkütte asendamisel lokaalsete kütelahendustega vastavuses energiamajanduse arengukava uuendamisel tehtud kaugküttepiirkondade energiatõhususe analüüsi tulemustega. Kolmanda meetmena soovitakse anda tõuge transpordisektoris alternatiivsete kütuste osakaalu suurendamiseks, toetades biometaanitootmis- ja tankimistaristu rajamist.

⁶⁴ Euroopa Liidu toetuste kohta perioodil 2014-2020 on võimalik täpsemalt lugeda arvutivõrgus aadressil: <http://www.struktuurifondid.ee/el-toetused-2014-2020/>

⁶⁵ Komisjoni teatis. Euroopa 2020. aastal. Aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu strateegia. KOM(2010) 2020 lõplik (Brüssel, 3.3.2010) on kättesaadav arvutivõrgus aadressil: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:ET:PDF>

⁶⁶ Partnerlusleppes pannakse paika Eesti järgmise kümne aasta arenguvajadused ja eesmärgid EL-i fondide kasutamisel. Partnerluslepe asendab strateegilise raamkava EL-i vahendite kasutamiseks, mida uuel perioodil enam ei koostata (näiteks Riiklik struktuurivahendite kasutamise strateegia 2007-2013). Struktuurifondide rakenduskava (ja maaelu arengukava) täpsustavad, kui palju ja millistesse valdkondadesse toetusraha suunatakse. Eesti on koostanud ühtekuuluvuspoliitika fondide (Euroopa Sotsiaalfond, Euroopa Regionaalarengu Fond, Ühtekuuluvusfond) kohta ühe rakenduskava (praegu on 3 rakenduskava). Eraldi koostatakse Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi rakenduskavad.

Ka Eesti maaelu arengukava 2014-2020 eelnõu⁶⁷ ei sisalda otseseid meetmeid taastuvenergia allikate kasutuselevõtu soodustamiseks. Küll võib välja tuua järgmised taastuvenergia allikate kasutuselevõttu toetavad meetmed:

- Meede „Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks“, kus toetatavateks tegevusteks on muuhulgas biomassi töötlemiseks ja biomassist elektri, soojuse, vedelkütuste või gaasi (bioenergia) tootmiseks vajalike hoonete ja rajatiste ehitamine ning hoonetesse ja rajatistesse või nende juurde kuuluvate statsionaarsete seadmete (sh infotehnoloogia seadmete) soetamine. Eelnõu kohaselt **peavad toetuse taotlejad olema kas põllumajandusettevõtjad või tulundusühistud.**
- Meede „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas“, mille raames toetatakse investeeringuid ehitistesse ja statsionaarsesse põhivarasse (masinad, seadmed või muu investeeringu teostamiseks otseselt vajalik materiaalne põhivara) ning muid investeeringuga kaasnevaid ja selle eesmärkide elluviimiseks vajalikke tegevusi. Eelnõu kohaselt **peavad toetuse taotlejad olema põllumajandusettevõtjad ning mittepõllumajandusliku ettevõtlusega tegelevad mikroettevõtjad.**
- LEADER projektitoetused, mille puhul on eesmärk toetada projekte, mis võimalikult hästi panustavad kohalikku arengusse ning milleks võib olla kohaliku arengustrateegia ja tegevusgrupi otsuse kohaselt ka taastuvate energiaallikate kasutamise soodustamine. **Taotlejateks võivad olla ettevõtjad, mittetulundusühingud, sihtasutused, seltsingud, omavalitsusüksused ja kohalikud tegevusgrupid**, kes tegutsevad piirkonnas, kus on moodustatud kohalik tegevusgrupp.

Uue taastuvenergia lahendusi toetava skeemi loob alates 1. augustist 2013.aastal välisõhu kaitse seadus, mis sätestab reeglid lubatud heitkoguse ühikute enampakkumisel saadava tulu kasutamise kohta. Enampakkumisel saadud tulu laekub riigieelarvesse ning iga-aastases riigieelarves kajastatakse vastava aasta enampakkumise tulude ja kulude maht ning enampakkumisest saadud tulu kasutuse kavandatud jaotus. Samuti määratakse kliimapoliitikaga seotud meetmete sihtotstarve ning tulu kasutamise eest vastutavad ministrid. Meetmete elluviimiseks võib tulu kasutamise eest vastutav minister kehtestada määrusega enampakkumisest saadud tulu kasutamise tingimused ja korra.

Jõustuva regulatsiooni kohaselt kasutatakse **vähemalt 50 protsenti** lubatud heitkoguse ühikute enampakkumisel saadud tulust kasvuhoonegaaside heitkoguse teket piiravate eesmärkide rahastamiseks, mille hulka kuulub ka taastuvenergeetika arendamine, et saavutada Eesti eesmärk suurendada taastuvenergia osatähtsust 2020. aastaks 25 protsendini ning teiste tehnoloogiate väljaarendamine, sealhulgas taastuvenergia väikelahenduste edendamine, mis aitavad kaasa üleminekule ohutule ja säästvale ning vähem süsihappegaasi heitmeid tekitavale majandusele, samuti kaasa aitamine Euroopa Liidu eesmärgile suurendada energiatõhusust 2020. aastaks 20 protsendi võrra. Kasvuhoonegaaside heitkoguse teket piiravate eesmärkidenä on lisaks eelnevale loetletud muuhulgas ka:

- energiatõhususe ja puhaste tehnoloogiate alase teadus- ja arendustegevuse rahastamine sektorites, mis on hõlmatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2003/87/EÜ;
- energiatõhususe parendamise ja energiasäästu meetmete kasutusele võtmine;

⁶⁷ Eelnõu on kättesaadav arvutivõrgus aadressil: http://agri.ee/public/MAK_2014-2020_21-06-2013.pdf

- kasvuhoonegaaside heitkoguse vähendamise ja kliimamuutuste mõjuga kohanemise alase teadus- ja arendustegevuse ning näidisprojektide rahastamine.

Keskkonnaministri 17.02.2006 määruse nr 13 „Keskkonnakaitse valdkonna projekti rahastamise taotluse kohta esitatavad nõuded, taotluste hindamise tingimused, kord ja kriteeriumid, otsuse tegemise, lepingu täitmise üle kontrolli teostamise ning aruandluse kord“, mis sätestab reeglid keskkonnatasudest riigieelarvesse laekunud raha kasutamiseks, § 6¹ lg 6 kohaselt toetatakse energeetika negatiivse keskkonnamõju vähendamisega seoses muuhulgas elektri ja soojuse koostootmise arendamist, katlamaja üleviimist taastuvale kütusele või taastuval kütusel töötava katlamaja rajamist ning päikese- või tuuleenergiale või soojuspumbal põhineva elektritootmise või küttesüsteemi rajamist.

Toetuse **taotlejaks võivad olla kohaliku omavalitsuse üksused, äriühingud, keskkonnakaitsega tegelevad asutused või avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Mittetulundusühingud ja sihtasutused saavad olla taotlejaks**, kui nende põhikiri näeb ette loodus- või keskkonnakaitse tegevust või koolituse alast tegevust keskkonnateadlikkuse projektide korral. Informatsioon taotlusvooru kohta avaldatakse vähemalt 30 kalendripäeva enne taotluste esitamise tähtpäeva Sihtasutuse Keskkonnainvesteeringute Keskus (edaspidi SA KIK) ja Keskkonnaministeeriumi kodulehel.

Siinkohal on oluline mainida, et analüüsi koostamise ajal kehtiva SA KIK nõukogu kinnitatud keskkonnaprogrammi finantseerimise korra⁶⁸ kohaselt võivad päikese- ja tuuleenergia ning soojuspumpadel põhinevate elektri- või küttesüsteemide ehitamisel ja kaugküttesüsteemi üleviimisel soojuspumpadel põhinevale küttesüsteemile taotlejateks olla ainult avalik-õiguslikud juriidilised isikud.

5.1.7. Müügitulu

Energiaühisus hakkab tulu teenima ka oma toodete ja teenuste müügist. Põhiline tuluallikas on elektri müügihind liikmetelt, mitteliikmetelt ja avatud tarnijalt, esimeselt kahelt isikutegrupilt ka võrgutasud, kui kasutatakse ühisuse võrku, kuid energiaühisus võib oma toodete ja teenuste valikut suurendada veelgi ja osutada näiteks energiasäästu teenust, teha elektritöid, pakkuda konsultatsiooni jne.

5.2. Energiaühistu teenitud tulu jagamine liikmete vahel

Eeldades, et energiaühisuse õiguslikuks vormiks on äriühing ning liikmed on energiaühisuse osanikud, sõltub tulu jagamine osanike vahel sellest, millisel viisil on osanikud energiaühisusse investeerinud. Kui osanikud on energiaühisusse investeerinud läbi omakapitali, saab peamiseks tulu jagamise viisiks olla kasumi jaotamine dividendide vormis. Dividendide väljamaksmise aeg ja maksimaalne suurus on detailselt reguleeritud äriseadustikuga (tulundusühistu puhul ka tulundusühistuseadusega), mis sätestab muuhulgas järgmised olulised põhimõtted.

Esmalt näeb äriseadustik ette, et dividendide maksmist saab otsustada üksnes kinnitatud majandusaasta aruande alusel. Kui energiaühisuse vormiks on aktsiaselts, saab dividende maksta poole eeldatava kasumi ulatuses ka juba pärast majandusaasta lõppemist ning enne majandusaasta aruande kinnitamist, kuid seda üksnes siis, kui põhikiri näeb sellise võimaluse ette.

⁶⁸ Keskkonnaprogrammi finantseerimise kord on kättesaadav arvutivõrgus aadressil: <http://www.kik.ee/et/taotlejale/keskkonnaprogramm/oigusraamid/keskkonnaprogrammi-finantseerimise-kord>

Teiseks märgib äriseadustik, et osanikele ei tohi teha väljamakseid, kui ühingu viimase majandusaasta lõppemisel kinnitatud majandusaasta aruandest ilmnev ühingu netovara on väiksem või jääks väiksemaks kapitali ja reservide kogusummast, mille väljamaksmine osanikele ei ole lubatud seadusest või põhikirjast tulenevalt.

Kolmandaks on oluline silmas pidada, et üldreeglina makstakse osanikele osa kasumist (dividend) võrdeliselt tema osa nimiväärtusega. Sellest on võimalik kõrvale kalduda (st maksta dividende ebaproportsionaalselt) üksnes juhul, kui ühingu põhikiri näeb ette sellise võimaluse, või siis on lastud aktsionäridele välja eriliigilisi aktsiaid, mis omavad kasumi jaotamises erinevat kaalu.

Lisaks dividendide maksmisele kasutatakse praktikas tulu jagamiseks sageli ka oma osade tagasiostmist või kapitali vähendamist. Nimetatud variante kasutatakse sageli eelkõige põhjusel, et nendele toimingutele kohalduvad mõnevõrra teistsugused maksustamise reeglid võrreldes dividendide maksustamisega. Erinevalt dividendide maksmisest kuuluvad nimetatud toimingute kaudu tehtavad väljamaksed maksustamisele väljamakset tegeva ühingu tasemel üksnes juhul, kui need ületavad ühingu omakapitali tehtud sissemaksed.

Kui energiaühisuse liikmed investeerisid teatud osas energiaühisusse aga läbi laenukapitali, on saadud laenult tasutav intress samuti üheks tulu jagamise viisiks. Nagu ülal märgitud, tuleb intressi maksmisel pidada silmas, et see ei ületaks turuintressi. Turuintressi ületava osa väljamaksmine kuuluks energiaühisuse tasemel maksustamisele tulumaksuga.

5.3. Energiaühistu kahjumi katmine ja jaotamine liikmete vahel

Kui energiaühisuse tegevus toob kaasa kahjumi ning vähendab omakapitali, tuleb energiaühisuse juhatusel jälgida, et omakapital ei väheneks alla minimaalselt nõutud omakapitali (vähemalt pool osakapitalist). Kui omakapital langeb alla minimaalselt nõutu, peab juhatus kutsuma kokku üldkoosoleku, kes peaks äriseadustiku kohaselt otsustama:

- 1) kapitali vähendamise või suurendamise tingimusel, et netovara suurus moodustaks seeläbi vähemalt minimaalselt nõutu või
- 2) muude abinõude tarvitusele võtmise, mille tulemusena osaühingu netovara suurus moodustaks vähemalt minimaalselt nõutu;
- 3) ühingu lõpetamise, ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise või
- 4) pankrotiavalduse esitamise.

Ühingu kapitali vähendamise kaudu saaks taastada minimaalselt nõutud omakapitali juhul, kui ühingu kapital oli liiga kõrge, mistõttu oli ka minimaalne omakapitali nõue kõrge. Kapitali vähendamine vähendaks seega ka minimaalselt nõutud omakapitali.

Kapitali suurendamise kaudu saaks taastada minimaalselt nõutud omakapitali ainult seeläbi, kui osanikud või investorid investeerivad täiendavalt ühingu omakapitali (eelkõige kasutades selleks ülekurssi- kui kogu investering tehtaks ühingu kapitali, suureneks seega omakorda minimaalse omakapitali nõue).

Ülaltoodud punktis 2 märgitud muude abinõudena kasutatakse praktikas enamustel juhtudel kas nõuetest loobumist (mis ei ole just kõige maksuefektiivsem viis), investeerimist läbi omakapitalis kajastatavate reservide (mis ei pruugi olla aktsepteeritav audiitori poolt), ühingu kulude vähendamist või tulude suurendamist.

5.4. Energiaühisuse tulud ja kulud kokkuvõte

Arvestades ülaltoodud kriteeriume on õigusliku analüüsi 5. punkti – energiaühisuse tulud ja kulud vastused järgmised:

Esimene küsimus: Millised on energiaühistu põhilised rahastamisallikad?

Vastus: Energiaühisuse põhilised rahastamisallikad sõltuvad energiaühisuse õiguslikust vormist. Tuluallikateks on osanike (liikmete) investeeringud energiaühisusse, laenud, finantsinstrumendid ja investorite kaasamine. Lisaks saab energiaühisus taotleda tegevus- ja investeeringutoetusi ning samuti on põhiliseks tuluallikaks müügitulu.

Teine küsimus: Kuidas toimub energiaühisuse teenitud tulu jagamine liikmete vahel?

Vastus: Põhiline tulujagamisviis on dividendid, laenukapitali puhul võib laenuandja teenida laenult ka intresse.

Kolmas küsimus: Kuidas toimub energiaühisuse kahjumi katmine ja jaotamine liikmete vahel.

Vastus: Peamised kahjumi katmise viisid on ühingu kapitali vähendamine, ühingu kapitali suurendamine täiendavate sisse maksetega, nõuetest loobumine, ühingu kulude vähendamine, tulude suurendamine. Sõltuvalt sellest, milline õiguslik vorm valitakse energiaühisusele, sõltub ka, kas energiaühisus vastutab üksnes oma varaga, või vastutavad ka liikmed täiendavalt oma varaga (nt usaldusühing, täisühing).

6. ENERGIAÜHISUS JA TARISTU

6.1. Eestis kehtiv regulatsioon

Kehtiv EITS § 3 p 29 annab võrgu mõiste, milleks on elektripaigaldis või selle osa, mis on ette nähtud elektrienergia edastamiseks tarbija või tootja liitumispunktini. EITS § 3 p 20 kohaselt on otseliiniks võrguettevõtja teeninduspiirkonnas asuv liin, millel puudub eraldi võrguühendus võrguga, kuid mis võib olla võrguga kaudes ühenduses tootja või tarbija elektripaigaldise kaudu ning mis on ette nähtud elektrienergia edastamiseks ühest elektrijaamast teise või ühele tarbijale.

EITS § 60 lg 1 sätestab, et jaotusvõrguettevõtja tegevusloas nimetatud teeninduspiirkonnas võib võrku või liini ehitada ja/või võrguteenuseid osutada üksnes see jaotusvõrguettevõtja ise. See ei kehti, kui jaotusvõrguettevõtja teeninduspiirkonnas:

- ehitab põhivõrgu ja osutab selle kaudu võrguteenust põhivõrguettevõtja;
- ehitatakse otseliin ning seda kasutatakse vastavuses EITS §-ga 61 ja asjakohase tegevusloaga;
- ehitatakse riigipiiri ületav alalisvooluliin ja seda kasutatakse vastavuses EITS §-ga 61 ja asjakohase tegevusloaga.

Samuti ei ole seadusega vastuolus, kui jaotusvõrguettevõtja tegevusloas nimetatud teeninduspiirkonnas:

- on seal asuv või seda läbiv teisele jaotusvõrguettevõtjale kuuluv elektripaigaldis, mille kaudu osutatakse sellele jaotusvõrguettevõtjale võrguteenust;
- on seal asuv või seda läbiv teisele jaotusvõrguettevõtjale kuuluv elektripaigaldis, mille kaudu ei osutata selles piirkonnas asuvatele tarbijatele võrguteenust;
- rekonstrueerib teine jaotusvõrguettevõtja temale kuuluvat elektripaigaldist, mille kaudu ei osutata selles piirkonnas asuvatele tarbijatele võrguteenust;
- on otseliin.

Lisaks võib järeldada EITS § 22 lg 11 ja § 15 lg 6 p-dest 1 ja 2, et seadusega ei ole vastuolus, kui võrku omab:

- isik, kes väljaspool põhitegevust müüb ja edastab elektrienergiat temale kuuluva või tervikuna tema valduses oleva ehitise või kinnisasja piires isikutele, kes seaduslikul alusel seda ehitist või kinnisasja kasutavad;
- mittetulundusühing, kes müüb ja edastab elektrienergiat oma liikmele üksnes liikme omandis või valduses oleva korteri, suvila, garaaži või eramu elektrienergiaga varustamiseks.

Otseliini kohta sätestab EITS § 61 järgmist:

Otseliini rajamise ja kasutamise õigus on tarbijal, tootjal või müüjal enda või tarbija, samuti selle tootja või müüjaga ühte kontserni kuuluva ettevõtja varustamiseks elektrienergiaga üksnes juhul, kui:

- otseliin rajatakse tootja elektrijaamaga samale kinnistule või sellega piirnevale kinnistule;
- võrguettevõtjaga EITS § 83 kohaselt sõlmitud võrgulepingu muutmise vajaduse korral on otseliini rajaja võrguettevõtjaga kokku leppinud tarbimis- või tootmistingimustes või

otseliini rajamisest ja tootmiseseadme võrguga ühendamisest tingitud tarbimis- või tootmistingimuste muutmises;

- otseliini rajaja on esitanud võrguettevõtjale andmed liini suurima lubatud talitluspinge, pikkuse, geograafiliste koordinaatide, paiknemise plaani ja muude põhiliste tehniliste näitajate kohta.

Otseliini võib rajada mujale üksnes juhul, kui:

- võrguettevõtja on keeldunud selle tarbija, tootja või müüja elektripaigaldist võrguga ühendamast ja talle muid võrguteenuseid osutamast muul kui EITS § 65 lõike 3 punktis 1 või 2 sätestatud alusel ja keeldumise EITS § 99 korras vaidlustamine Konkurentsiametis ei ole kaasa toonud lahendust, mis tagaks tarbija, tootja või müüja elektrienergiaga varustamise;
- võrguettevõtja, kelle teeninduspiirkonda otseliini ehitamist kavandatakse, annab otseliini ehitamiseks ja kasutamiseks oma kirjaliku nõusoleku.

Otseliiniga ei või ühendada täiendavalt uute turuosaliste elektripaigaldisi. Otseliiniga võib ühendada täiendavalt uute turuosaliste elektripaigaldisi ja otseliini võib ühendada võrguga üksnes juhul, kui otseliini omanik võõrandab otseliini võrguettevõtjale, kelle teeninduspiirkonnas otseliin on, ja annab otseliini üle selle võrguettevõtja kasutusse.

Eelnev kehtiva regulatsiooni ülevaade näitab selgelt, et neljandas peatükis käsitletud energiaühisuse kolmest mudelist oleks kehtiva regulatsiooni alusel kõige reaalsem realiseerida viimast mudelit, kus energiaühisus on tavaline elektrimüüja, kes oma liikmetele püüab odavat energiat anda, kuid elekter liigub ise läbi võrguettevõtja võrgu. Ülejäänud kaks lahendust, mis sisaldasid energiaühisuse enda võrgu või otseliini rajamist ja kasutamist, on raskem realiseerida või ei ole see üldse tänase elektrituru mudeli juures võimalik või majanduslikult otstarbekas. Jaotusvõrguettevõtjaid elektriturule juurde ei saa tekkida (EITS §§ 110, 62, 63).

Lisaks sellele, isegi juhul kui energiaühisus ehitaks õigusaktis sätestatud piiranguid järgides võrgu, siis näeb EITS § 64 ette, et kui tegevusluba omav võrguettevõtja vajab sellist võrku võrguteenuse osutamiseks, peab võrgu omanik andma võrgu võrguettevõtja kasutusse (müük, kasutusleping). EITS § 100 näeb ette ka Konkurentsiameti õiguse alustada võrgu sundvõõrandamist.

6.2. Mikrovõrgud

Energiaühisuse ja taristu teema viib **mikrovõrgu temaatika juurde laiemalt**. Mikrovõrk on lihtsustatuna öeldult väike madalpinge elektrisüsteem, mille kaudu jaotatakse omatoodetud energiat mitme rajatise või lõpptarbija vahel. Mikrovõrgus võib olla üks või mitu tootmiseseadet ja selle omanikuks on mitte-võrguettevõtja. Kõige keerulisem küsimus seejuures on, kuidas mikrovõrgud suhestuvad makrovõrkudega – jaotus- ja põhivõrguga.⁶⁹

Erialasest kirjandusest võib leida mitmeid mikrovõrkude kontseptsioone, mis eristavad mikrovõrke kas nende ulatuse, omaniku või finantseerimise alusel. Üks neist käsitlustest jagab mikrovõrgud kolmeks:

⁶⁹ Bronin, S. (2013) Peaceful Coexistence. Independent microgrids are coming. Will franchised utilities fight them or foster them? http://www.murthalaw.com/files/mccary_peaceful_coexistence_3_2013.pdf

- nn *Plug & Play*, mis tähendab, et tavaline lõpptarbijast kinnistuomanik ostab ja paigaldab ise mikrotootmiseseadme ja toodab enda tarbeks elektrit energiakulude kokkuhoiu eesmärgil, ülejäägi annab võrku⁷⁰;
- nn '*Company Driven*' lähenemine, kus energiateenuseid osutav ettevõtja, nt elektrimüüja finantseerib tarbijale mikrotootmiseseadme ostmist, paigaldamist ja kaugjuhtimist. Mikrotootmise sisseseadmine on sellisel juhul üks osa elektriettevõtja ja tarbija vahelisest teenuspaketist, mis võimaldab klienti veelgi enam enda külge siduda;
- nn '*Community Microgrid*' mudel, kus kogukondlikul energiaühisusel on oma lokaalne võrk ja seetõttu on mikrotootmisega saavutatav majanduslik väärtus osalistele veelgi suurem, kuna lisaks odavale energiale ei pea ka võrgutasusid, mis moodustavad arvestatava osa elektriarvest, maksmata.⁷¹

ITL kriteeriumeid arvestades on analüüsi jaoks oluline kolmas tüüp mikrovõrke, s.t energiaühisuse mikrovõrk. Põhimõtteliselt taandub küsimus tegevusloaga võrguettevõtja ja energiaühisuse võrgu (mikrovõrgu) omaniku omavahelistele suhetele. Regulaatiivsed küsimused, mis vajaks sellise koostöövormi toimimiseks õiguslikult lahendamist on järgmised:

- energiaühisuse mikrovõrgu mõiste määratlemine ja mikrovõrguga seotud õiguste ja kohustuste kehtestamine;
- energiaühisuse mikrovõrkudele võrgutasude kohaldamine;
- energiaühisuse mikrovõrgu võrguga ühendamise standardsete protseduuride väljatöötamine;
- makrovõrgust elektrisüsteemi ja tegevusloaga võrguettevõtja riskide maandamise meetmete väljatöötamine;
- energiaühisuse kui mikrovõrgu omaniku vastutuse reguleerimine.⁷²

Kui vaadata teiste riikide praktikat mikrovõrkude ja makrovõrkude osas, siis tavapäraselt on võrgud loomulikud monopolid ning energiaühisuse poolt toodetav energia antakse võrguettevõtja võrku ja seda ei müüda otse oma liikmetele. Nii on see näiteks Taanis, Saksamaal, Suurbritannias, Rootsis. Rootsis eksisteerib siiski ka üks erilahendus, kus energiaühisus müüb otse elektrit läbi võrguettevõtja võrgu ka oma liikmetele ja võrguettevõtja saab sellise teenuse eest tasu.⁷³

Suurbritannias on mikrovõrkudel ja nende halduritel oma kindel roll energiavaldkonna arengutes. Mikrovõrgud võivad olla nii isoleeritud süsteemid, kuid sageli on mikrovõrgud osa elektrisüsteemist - võttes võrgust energiat ja andes võrku energiat. Mikrovõrgu haldurid (*Microgrid*

⁷⁰ Ka Eestis on mikrotootjate liitumine jaotusvõrguga viimasel ajal lihtsustunud. Mikrotootjate liitumise kohta saab rohkem lisainfot eesti Elektriühenduste Liidu kodulehe vastavalt alamlehel: <http://elektriliit.ee/et/mikrotootmine>

⁷¹ Watson, J. (2006). Integrating Microgeneration into Energy Networks and Buildings http://ukerc.rl.ac.uk/pdf/RES-338-25-0003-5K_1.pdf

⁷² King, E., D. (2008). The regulatory environment for interconnected electric power micro-grids: insights from state regulatory officials" https://wpweb2.tepper.cmu.edu/ceic/pdfs/CEIC_05_08.pdf

⁷³ Lawrence, E., O. (2001) Community Wind Power Ownership Schemes in Europe and their Relevance to the United States

System Operators (MSO)) pakuvad mikrovõrgus bilansihaldus-, juhtimis- ja salvestamisteenust jättes võrguettevõtjatele mikrovõrkude üle-üldise koordineerimise ülesande.⁷⁴

USA osariikides on erinevaid mikrovõrkude õiguslikke lahendusi. Näitena võib välja tuua USA Kansase osariigi, kus äärealadel, kus elektrivõrk varasemalt puudus, tegutsema asunud elektrienergiaühistud rajasid oma võrgu ja taolised mitmed energiaühistud liitusid omavahel moodustades tänaseks rohkem kui 728 kooperatiivist koosneva 46 osariiki hõlmava ja 30 miljonit tarbijat varustava *Touchstone Energy* energiaühistute liidu.⁷⁵

Mikrotootmine ja energiaühisused on laienev trend ühiskonnas, mistõttu tasuks sarnaselt näiteks Suurbritanniale mikrovõrkude ja makrovõrkude omavahelised suhted, vastutus, rollijaotus paika panna, et võimaldada tarbijatel olla ise aktiivne turuosaline nii energia tarbimisel, tootmisel, jaotamisel, säästmisel kui ka salvestamisel ning elektri- ja infotehnoloogiaettevõtjatel tuua turule uusi tooteid ja teenuseid säilitades seejuures varustuskindluse ning keskkonnasõbralikkuse. Euroopa elektriettevõtjaid ühendav *EURELECTRIC* on samuti juhtinud tähelepanu sellele, et passiivsest jaotusvõrguettevõtjast peab saama aktiivne jaotusvõrguettevõtja, sest nutikad lahendused energia- ja infotehnoloogiavaldkonnas ei luba olla enam vanades mõtteviisides kinni.⁷⁶

Ühe alternatiivina võiks mõeldav olla tegevusloaga võrguettevõtja ja energiaühisuse vahel frantsiisilepingu sõlmimine, mis tähendab, et üks pool (frantsiisiandja) annab teisele poolele (frantsiisivõtja) õiguse kasutada frantsiisivõtja majandus- või kutsetegevuses frantsiisiandjale kuuluvat õiguste ja teabe kogumit, muu hulgas õigust frantsiisiandja kaubamärgile, ärilisele tähistusele ja oskusteabele.⁷⁷

Põhimõttelisem lähenemine oleks aga mikrovõrkude regulatsiooni väljatöötamine selliselt, et:

- mikrovõrgu definitsioon oleks määratletud (võrguga ühendamata ja võrguga ühendatud mikrovõrgud);
- mikrovõrgu geograafiline ulatus võimaldaks energiaühisuste paljusid erinevaid vorme (korterühistu, tööstuspark, kooperatiivid, kohalik omavalitsus, üle-riigiline energiaühisus, virtuaalne energiaühisus jne);
- mikrovõrguettevõtjate, jaotusvõrguettevõtjate ja põhivõrguettevõtja omavahelised ülesanded oleks selgelt paigas (bilansivastutus, varustuskindlus, võrku ühendamine ja võrgust lahutamine, süsteemide juhtimine jne);
- mikrovõrku kuuluvate turuosaliste õigused ja kohustused oleksid selged.

6.3. Toetused ja soodustused

Riikides, kus energiaühisused on laialt levinud (nt Saksamaa, Taani, Rootsi) on riigipoolsed soodustused aidanud sellele kindlasti kaasa. Näiteks Saksamaal on igal energiakooperatiivi liikmel täiendav maksuvaba tulu aastas 801 EUR-i. Usaldusühingust energiaühisuse esimene tulu summas

⁷⁴ Ofgem Report (2008): Electricity Network Scenarios for Great Britain in 2050: <http://www.ofgem.gov.uk/Networks/Trans/Archive/ElecTrans/LENS/Documents1/20081107Final%20Report.pdf>

⁷⁵Vt Touchstone Energy Cooperatives: <http://www.dsoelectric.com/content/co-op-connections-card>

⁷⁶ EURELECTRIC. (2013). Active Distribution System Management. A key tool for the smooth integration of distributed generation full discussion paper: http://www.eurelectric.org/media/74356/asm_full_report_discussion_paper_final-2013-030-0117-01-e.pdf

⁷⁷ Idee on hästi lahti seletatud viidatud artiklis: http://www.murthalaw.com/files/mccary_peaceful_coexistence_3_2013.pdf

24 500 EUR on aga tulumaksuvaba. Kohalik omavalitsus, kus energiaühisus tegutseb, saab kuni 100% energiaühisuse tulumaksust endale.

Taanis ei ole mitte energiakooperatiiv ise maksusubjekt, vaid kooperatiivi liige, kusjuures iga liikme kohta on aastas kuni 3000 DDK-i eest müüdnud elektrienergia toodangut tulumaksuvaba. Riiklikud toetused ja soodustused kaetakse CO₂ maksust. Energiakooperatiivide liikmetel on võimalik saada soodustingimustel ka hüpoteeklaene.

Ka Rootsis kohaldatakse energiaühisustele ning selle liikmetele mitmeid soodustusi. Rootsis maksustatakse üksnes seda toodangut, mida müüakse kolmandatele isikutele (st ei tarbita ise). Kui toodang on võrdne isiku enda tarbimisega, siis see on maksuvaba.

Nii mõneski riigis on jaotusvõrguettevõtjatele pandud elektrienergia ostukohustus kindlaksmääratud hinnaga. Hollandis on rakendatud ka võrguettevõtjate investeerimiskohustust taastuvenergia projektidesse. Madala intressiga või intressita laenud on samuti olnud sobivad meetmed.⁷⁸

Võrku ühendamise ning võrgu kasutamisega seotud tasude osas on mitmel Euroopa riigil nähtud ette teatud soodustused. Näiteks Ungaris on sätestatud õigusaktiga põhimõte, et kui elektrienergia toodangust toodetakse minimaalselt 70% taastuvenergiast, siis vähendatakse võrgu kasutamisega seotud tasusid 30%, kui 90% toodangust toodetakse taastuvenergiast, siis vähendatakse võrgu kasutamisega seotud tasusid 50% võrra. Poolas on sätestatud, et taastuvenergia tootja (elektrienergia tootja) peab tasuma üksnes 50% võrku ühendamise tasust, mis oleks tegelikult kaasnenud kuludest lähtuvalt tulnud tasuda. Rootsis ja Taanis on sätestatud põhimõte, et elektrienergia liitumisel võrguga katab liituja kõik liitumiskulud üksnes lähima võrgu punktini. Kui võrguettevõtja nõuab liitumist mõne muu punktiga, kannab kulud võrguettevõtja.⁷⁹

Energiaühisuste moodustamist ja tegevust on teistes riikides mitmete meetmetega soositud (lisatud on meiepoolne kommentaar meetme Eestis kohaldatavuse probleemkohtadele):

- tulumaksusoodustused energiaühisuse liikmele - see lähtuks eeldusest, et liikmed on füüsilised isikud. Praktikas on pigem ebatõenäoline, et liikmestaatusest tulenevalt antaks Eestis täiendav tulumaksuvabastus. Täna on Eestis maksustavast tulust mahaarvatavad vaid teatud toetused MTÜdele ja sihtasutustele;
- energiaühisuse liikmete tulumaksust suurem osamakse kohalikule omavalitsusele, kus energiaühisus reaalselt asub ja tegutseb (rakendatakse Saksamaal) – tänase Eesti maksusüsteemi ülesehituse puhul on sellise lahenduse rakendamine pigem ebatõenäoline, sest süsteem peaks sellisel juhul looma olukorra, kus energiaühisuse asukoha kohaliku omavalitsuse üksuse territooriumil elukohta mitteomava energiaühisuse liikme sissetulekult laekub tulumaks energiaühisuse asukoha kohalikule omavalitsusele ning mitte enam liikme elukoha järgsele kohalikule omavalitsusele;
- taastuvenergia toetus ka energiaühisuse võrgu kaudu liikmele edastatud elektri eest;
- riiklikud garantiid või tagatised energiaühisuse investeeringuks laenu võtmisel;
- liitumis- ja võrgutasude eritariifid;

⁷⁸ Vt kokkuvõtet erinevate riikide toetusmeetmete kohta vt lk 21:

http://www.seai.ie/Archive1/Files_Misc/File1ToCatchtheWind.pdf

⁷⁹ CEER (2013). Status Review of Renewable and Energy Efficiency Support Schemes in Europe.

http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Electricity/Tab2/C12-SDE-33-03_RES%20SR_25%20June%202013%20revised%20publication.pdf

- tugi- ja/või katusorganisatsiooni loomise ja/või määramisega.

Seoses maksuõiguslike aspektidega märgime, et tulumaksu osas on Eesti riigil vabad käed ning Euroopa Liidu maksuõigus ei piira siinkohal otseselt riigipoolseid initsiatiive. Oluline on vaid silmas pidada, et maksusoodustuste tegemisel ei tekiks mitteresidentide diskrimineerimist. Siseriiklikult peaks soodustused sobima kokku Eesti maksusüsteemi kontseptsiooniga. Küll aga ei ole ettevõtte tulumaksu osas võimalik eriti palju ära teha. Kuna ühinguid maksustatakse kasumi jaotamisel, siis annaks mis tahes maksuvabastused või -soodustused turule sõnumi, et Eesti riik mitte ei toeta ühingu tegevust, vaid hoopis ühingutest raha väljaviimist.

Käibemaksu osas on riik aga seotud Euroopa Liidu õigusest tulenevate piirangutega. Euroopa Liidu õiguses lubatu piires toimides puuduvad siinkohal mehhanismid, mille abil liikmesriigil oleks võimalik saavutada väiksemat maksukoormust. Samas tuleb arvestada, et käibemaks on oma olemuselt tarbimismaks ega koorma maksukohustuslast.

6.4. Energiaühisus ja taristu kokkuvõte

Arvestades ülaltoodud kriteeriume on õigusliku analüüsi 6. punkti – energiaühisus ja taristu vastused koos ettepanekutega järgmised:

Esimene küsimus: Millist infrastruktuuri energiaühisus oma tegevuseks kasutada saab ja millised on kasutamise eeldused?

Vastus: Eestis kehtiv regulatsioon on väga võrguettevõtja keskne lubades teistel isikutel võrku ehitada, omada ja kasutada üksnes piiratud juhtudel ja piiratud ulatuses. Eestisse uusi võrguettevõtjaid juurde tekkida ei saa. Kui võrguettevõtja soovib turult lahkuda, peab ta loovutama teeninduspiirkonna teisele tegutsevale võrguettevõtjale.

Kehtiva regulatsiooni järgi oleks ITL kriteeriumitele vastavalt energiaühisusel võimalik võrku omada ja selle kaudu elektrit müüa:

- ühe kinnistu piires tegutsemisel EITS § 15 lg 6 p 2 alusel, mis jääb ilmselgelt liiga kitsaks võimaluseks;
- mittetulundusühinguna EITS § 15 lg 6 p 1 alusel tegutsedes, mis võimaldaks luua eraisikute energiaühisusi mittetulundusühingutena;
- otseliini kaudu EITS § 61 alusel, kuid otseliinide rajamine ei oleks samuti majanduslikult mõistlik, kuna ühe otseliini kaudu võib elektrit edastada vaid ühele tarbijale, samas on otseliini rajamine seotud võrguettevõtja nõusolekuga, ühe-kahe kinnistuga ning iga-aastase üle tuhande eurose riigilõivuga;
- kokkuleppel võrguettevõtja võrgu kasutusse võtmisel, kuid ka siin tekib tarbijapalgaldise ulatuse problemaatika.

Arvestades üleminekut targa võrgu lahendustele ning hajaenergeetika arengusuundadele, ei ole selline traditsiooniline võrguettevõtja keskne regulatsioon enam piisav ja õigusaktidesse tuleks luua eraldi **mikrovõrgu regulatsioon**, et toetada hajatootmise arengut, targa võrgu lahenduste kasutuselevõttu, tarbija muutumist aktiivseks turuosaliseks ning erinevat tüüpi energiaühisuste loomist.

Teine küsimus: Millised võiksid olla energiaühisusele pakutavad soodustused ja toetused?

Vastus: Teiste riikide näidetel võiksid energiaühisusele antavad soodustused olla taastuenergia ostukohustus elektriettevõtjal, taastuenergia tootmise toetus, eesõigus võrgule juurdepääsus,

liitumiskulu osaline või täielik kompenseerimine jne.⁸⁰ Eestis ei kehti enam võrguettevõtja poolset taastuenergia ostukohustust, küll aga on taastuenergia tootmise eest võimalik saada toetust elektrituruseaduses sätestatud tingimustel võrku või otseliini antud energia eest.

Kehtiv elektrituruseadus võimaldab võrguettevõtjal moodustada turuosaliste rühmi ja kehtestada neile rühmapõhiseid võrgutasusid. **Energiaühised võiks olla selliseks turuosaliste rühmaks, kellele kehtestada oma võrgutasu (sh liitumistasu), kuna energiaühisuste loomise motivatsioon võib jääda väheseks, kui saavutatavaks tulemuseks on üksnes odavam energia, kuid võrgutasusid tuleks ikka samas suuruses maksta.** Analüüsis väljapakutud mikrovõrgu kohta eraldi regulatsiooni väljatöötamisel tuleks ka mikrovõrgu võrgutasude küsimus lahendada.

Kolmas küsimus: Milline võiks olla energiaühisuse tegevuspiirkonna jaotusvõrguettevõtja roll energiaühisuse jaoks? Millistel tingimustel võiks jaotusvõrguettevõtja kuuluda energiaühisusse?

Vastus: Kui mikrovõrk on võrgust täielikult isoleeritud elektrisüsteem (nt saar), siis on jaotusvõrguettevõtja roll teistsugune kui siis, kui mikrovõrk on jaotusvõrguettevõtja võrguga ühendatud. Isoleeritud võrgu puhul on kokkupuutepunkt jaotusvõrguettevõtjaga selles, et energiaühisuse võrk asub jaotusvõrguettevõtja teeninduspiirkonnas, kus võrku võib ehitada ja võrguteenuseid osutada üksnes jaotusvõrguettevõtja ise. Kui sellise võrgu loomine läheks aga liitumisena väga kalliks ja võrguettevõtjal ei ole ka EITS §-st 66 tulenevat arenduskohustust ning energiaühisus soovib ise isoleeritud võrgu rajada, siis nagu varasemalt öeldud, seadus lubab seda niivõrd piiratud kujul, et see pole energiaühisusi sageli soosiv variant. Sellistel puhkudel võiks olla mikrovõrgu rajamine energiaühisusele lubatud ja siin võiks olla mõeldav lepinguline suhe jaotusvõrguettevõtjaga (nt frantsiis), et rajatav mikrovõrk vastaks jaotusvõrgule esitatavatele nõuetele. Kui mikrovõrk on aga ühendatud jaotusvõrguga, siis nii nagu me analüüsis käsitlesime, on jaotusvõrguettevõtja roll muutumas passiivsest aktiivseks. Jaotusvõrguettevõtja ei peaks mitte takistama energiaühisuste tekkimist, vaid ta peaks aitama nende suhet jaotusvõrguettevõtja võrguga ja/või mikrovõrkude omavahelisi suhteid koordineerida nii **süsteemi juhtimise, bilansi tagamise kui ka varustuskindluse aspektidest**. Jaotusvõrguettevõtja võiks kuuluda energiaühisusse nii liikmelisuse kui muul lepingulisel (nt frantsiis) alusel.

⁸⁰ CEER (2013). Status Review of Renewable and Energy Efficiency Support Schemes in Europe. http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Electricity/Tab2/C12-SDE-33-03_RES%20SR_25%20June%202013%20revised%20publication.pdf

7. ENERGIAÜHISUSE TUGISÜSTEEM

Energiaühisuste levikuks tuleb luua vajalikud eeltingimused, mille hulgas olulisem on teadlikkuse tõstmine, ideede ja kogemuste levitamine, turu stiimulite loomine, barjääride kaotamine ning väiketootjatele turulepääsu lihtsustamine. Ka taastuvenergia projektide arendajad peaksid rohkem kohalikke kaasama, et tasakaalustada projekti positiivseid ja negatiivseid mõjusid kogukonnale.⁸¹

Hiljutine inglise teadlaste uuring toob välja üldised sisemised ja välised edufaktorid, mis aitavad kaasa energiaühisuste projektide õnnestumisele ja takistused, mis tuleb ületada. Kriitilised edutegurid ja takistused võib jagada viide kategooriasse:

Kategooria	Edutegur	Takistus
Initsiatiivgrupp	osalejate ringis peavada olema pühendunud isikud, kes juhivad projekti ja viivad seda edasi ning ületavad takistused;	puudub selge eesmärk või juhtimine
Eluvõimeline projekt	piisava ajaressursi, info, oskuste, raha ja muude materiaalsete ressurssidega on võimalik projekti ellu viia;	oskuste, info, finantside ja materiaalsete ressursside puudumine,
Kogukonna vajadused	projekt, mis on kujundatud vastama kogukonna vajadustele, mis kaasab ja arendab kogukonda, tagab projekti realiseerimise edukuse;	avalikkuse huvipuudus ja usaldamatus uute energiasüsteemide vastu
Partnerite võrgustik	toetav partnerlus ja info jagamise võrgustik on vajalik projekti õnnestumiseks;	vajadus kollektiivse õppimise ja ülekantavate oskuste järele;
Toetav poliitika	toetav riiklik poliitiline kontekst.	poliitilise toetuse puudumine, ebajärjepidev ja raskesti ligipääsetav rahastus, raskused planeerimismenetluses ja teistes juriidilistes küsimustes

Tabel 6 Energiaprojektide edutegurid ja takistused⁸²

Nagu näha, siis koostööpartnerite võrgustik on üks oluline komponent selleks, et energiaprojektide realiseerimine õnnestuks. Võrgustiku roll on viia huvilised omavahel kokku, jagada infot ja kogemusi, rääkida kaasa poliitika kujundamises.

Kui otsida häid näiteid tugivõrgustikest, mis võiks energiaühisustele toeks olla, siis võiks esimesena viidata **Suurbritannia** Madala Süsinikusisaldusega Ühisuste Võrgustikule (*The Low Carbon Communities Network*),⁸³ kus võrgustiku veebilehelt, sh Suurbritannia interaktiivselt kaardilt, võib leida erinevate energiaprojektide ja ühisuste kohta palju infot, kontakte, abimaterjale, näiteid, üritusi, poliitika kujundamises osalusvõimalusi jne. Suurbritanniast võib viidata veel Energiasäästu Fondile (*Energy Saving Trust*),⁸⁴ mis viib aitab nii investeerimisvahendite leidmisel,

⁸¹ Walker, G. (2008). Energy Policy 36 (2008) 4401-4405.

⁸² Seyfanga, G., Park, J., J., Smith, A. (2013). A thousand flowers blooming? An examination of community energy in the UK, EnergyPolicy (2013), <http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2013.06.030>

⁸³The Low Carbon Communities Network veebilehe energiaprojektide alamlehe viide: <http://lowcarboncommunities.org/communityenergyinaction/>

⁸⁴ Energy Saving Trust <http://www.energysavingtrust.org.uk/Communities>

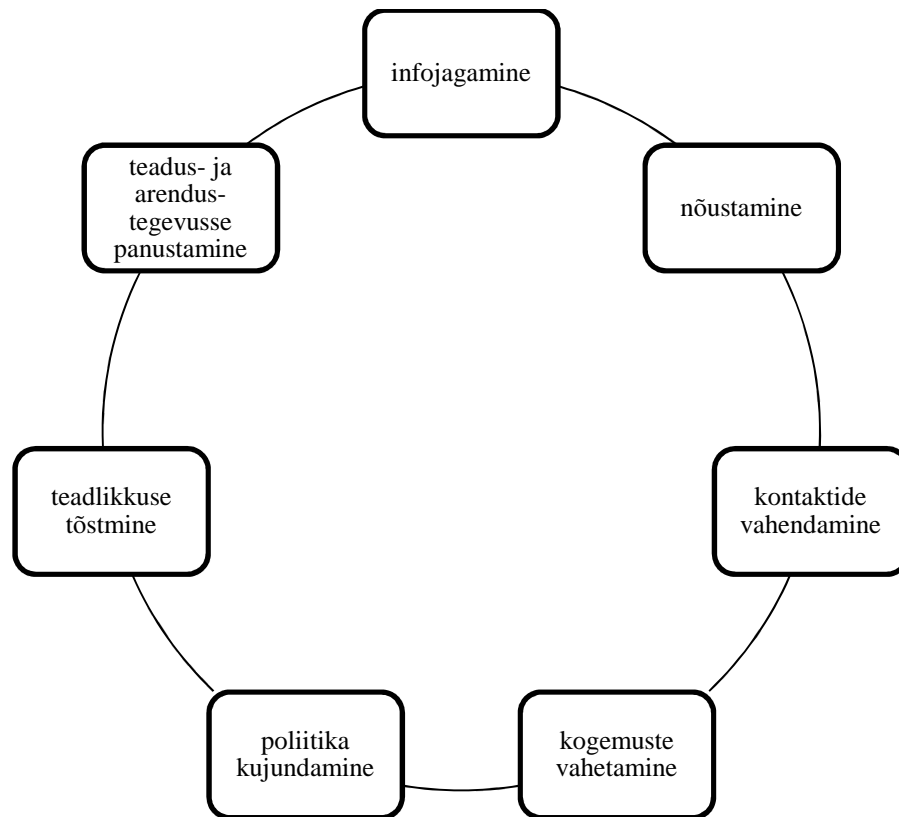

kontaktvõrgustiku leidmisega, nõustamisega jne. *Friends of the Earth* on samuti organisatsioon, kus energiaprojektide kohta saab hulgaliselt infot ja jagatakse kogemusi.⁸⁵

Teise näitena võiks tuua esile **Saksamaa**, kus energiaühisustest tuuleenergia kooperatiivide finantsriske maandatakse osaliselt läbi selle, et iga energiaühistu peab olema katusorganisatsiooni liige, kusjuures katusorganisatsioonil on kohustus viia läbi energiaühistu iga-aastane auditeerimine. Samuti on katusorganisatsioonil energiaühistuid nõustav funktsioon.⁸⁶

Kolmanda näitena tasub viidata **Iirimaa**le, kus riigiasutusena Säästva Energia Amet (*Sustainable Energy Authority of Ireland*)⁸⁷ täidab võrgustikult oodavataid ülesandeid pakkudes nii vajalikku informatsiooni, pilootprojektide läbiviimist, kontakte, nõustamist, teadus- ja arendustegevuse alast infot jne.

Kokkuvõtvalt võib katusorganisatsiooni rolli määratleda järgmiste osadena:

Joonis 7 Energiaühisusele vajalik tugisüsteem

⁸⁵ Friends of the Earth energiaprojektide kaart: http://www.foe.co.uk/what_we_do/clean_british_energy_map_39044.html

⁸⁶ German Wind Energy Association. Community Wind Power 2012. <http://www.wind-energie.de/en/infocenter/publikationen/community-wind-power>

⁸⁷ Iirimaa Säästva Energia Ameti veebileht: http://www.seai.ie/Renewables/Energy_Research_Portal/

Eestis on asunud osaliselt tuuleenergia ühistute abistamise rolli täitma Eesti Tuuleenergia Assotsiatsioon ning erinevad keskkonnaühendused tegelevad samuti keskkonnasõbraliku elektri tootmise küsimustega, kuid energiaühisuste laiemaks levikuks Eestis oleks kindlasti vajalik põhikirjalise eesmärgiga energiaühisusi toetavat asutust või isikut.

Arvestades ülaltoodud kriteeriume, on õigusliku analüüsi 7. punkti – energiaühisuse tugisüsteem – kokkuvõtlikud vastused järgmised:

Esimene küsimus: Milliseid tugiteenuseid peaks pakkuma riik, et soodustada energiaühisuste laiemat teket Eestis?

Vastus: Esmane vajadus on toetava poliitika kujundamise, koordineerimise, teadlikkuse tõstmise, eestvedamise ja kontaktvõrgustiku loomise järele. Riiklik või kohalik energiaagentuur (nt Kredex, maakonna arenduskeskused vmt) või muud keskkonnaühendus(ed) (Eesti Tuuleenergia Assotsiatsioon, Eesti Taastuvenergia Koda, Eesti Päikeseenergia Assotsiatsioon vmt) oleksid sobilikeks katusorganisatsioonideks energiaühisustele tegevuse alustamisel ja edasisel tegutsemisel abi pakkumiseks ja kogemuste vahendamiseks. Niisamuti võivad sobivateks katusorganisatsioonideks olla nn tarbijaid koondavad ühistud (nt Eesti Omanike Keskliit, Korteriühistute Liit vmt).

Teine küsimus: Milline võiks olla energiaühisuste katusorganisatsiooni õiguslik roll ning võimalikud funktsioonid?

Vastus: Katusorganisatsiooni kuulumine või selle teenuste kasutamine on enamuses riikides vabatahtlik. Erandina paistis silma Saksamaa, kus tuulekooperatiiv peab kuuluma taolisse organisatsiooni, kes on ühtlasi ka energiaühisuse audiitoriks. Katusorganisatsiooni õiguslik roll sõltubki sellest, kas tegemist on vabatahtliku isikute ühendusega (nt mittetulundusühing) või õigusaktist tuleneva kohustusliku kuuluvusega pädevust või finantsvõimekust tagavasse ühendusse. Kehtiv regulatsioon kõnealuses küsimuses puudub. Eeldusel, et energiaühisuse katusorganisatsioon on vabatahtlik, on organisatsiooni roll informatsiooni, kontaktide vahendamine ning eestkõnelemine.

8. KOKKUVÕTE

ITL seadis tervikliku ja efektiivselt toimiva energiaühistu mudeli kontseptsiooni põhilisteks eeldusteks, millele energiaühistu loodav mudel peab vastama ja mida õiguslikult tuli analüüsida, alljärgneva:

- energiaühistu eesmärk on tagada oma liikmetele kvaliteedinõuetele (varustuskindlus, pingekvaliteet) vastav ja keskkonnasõbralik (taastuvate energiaallikate kasutamine, tõhus koostootmine) elektrivarustus;
- energiaühistu on valdavalt jaotusvõrguga liituv nn „prosumer“ (tootja-tarbija) tüüpi ühistu, mis toodab energiat enda liikmete tarbeks. Kui jaotusvõrku ei ole võimalik kasutada, peab olema tagatud otseliinide ja tarbijapaigaldiste kaudu energiaühistu toimimine;
- liikmete energiatarbe vajadust ületav energiakogus ostetakse avatud tarnijalt juurde (võrgu või otseliini vahendusel) ja ülejääk müüakse avatud tarnijale (võrgu või otseliini vahendusel);
- energiaühistu eesmärk on majandusliku kasu teenimine oma liikmetele (kulude kokkuhoid elektrienergia tarbimisel, toodangu ülejäägi puhul tulu teenimine müügist, sh riiklike investeeringu- ja tegevustoetuste saamine). Energiaühistu põhieesmärgiks ei ole mitteliikmetele energiamüük;
- energiaühistu liikmelisus on vabatahtlik;
- energiaühistu loomine ja tegevus ei tohi olla takistatud territoriaalsete piirangutega (nt ühe kinnistu piirang).

Käesolev õiguslik analüüs käsitles energiaühisusi oma mitmekesisuses laiemalt pakkudes teiste riikide praktika ning teoreetiliste seisukohtade pinnalt välja:

- ITL kriteeriumitele vastava energiaühisuse definitsiooni,
- näidates ära, millises õiguslikus vormis võiks energiaühisusi Eestis moodustada,
- andes vastused energiaühisuste organisatsioonilistele küsimustele,
- selgitades, millistele tingimustele peaks energiaühisuste poolt elektrivarustuse pakkumine vastama, et see oleks keskkonnasõbralik ja vastaks kvaliteedinõuetele, sh oleks tagatud varustuskindlus,
- tuues välja energiaühisuste tulude ja kulude temaatika,
- avades energiaühisuste jaoks olulise taristu problemaatika ning
- selgitades energiaühisuste tekkimise ja tegutsemise jaoks olulisi tugifunktsioone.

Analüüsis on juhitud tähelepanu energiaühisuste moodustamist ja tegevuse elluviimist pärssivale õiguslikule regulatsioonile ning tehtud ettepanekuid takistuste ületamiseks. Esmalt on aga oluline paigutada energiaühisused üle-üldse Eesti energiamajanduse konteksti nii nagu on seda tehtud Taanis, Rootsis, Saksamaal ja mitmetes teistes riikides. Kuna praegu on käimas uue energiamajanduse arengukava koostamine, siis on sellise arutelu ja analüüsi jaoks just kõige õigem aeg. Loodetavasti on käesolev õiguslik analüüs heaks abimaterjaliks väljatöötamisel oleva uue energiamajanduse arengukava täiendamiseks.

Kuna Eestis on energiaühisuste teemakäsitlus veel algusjärgus, siis võib analüüsi pinnalt tuua välja kaks võimalust, kuidas õiguslikult energiaühisused Eesti õiguskorda lisada. Esimene võimalus on luua eraldi energiaühisusi käsitlev õigusakt (energiaühisuste seadus) nii nagu seda on tehtud tulundusühisuste, hooneühisuste, korteriühisuste puhul. Teine võimalus on integreerida vajalikud muudatused ja täiendused asjakohastesse seadustesse, eelkõige elektrituruseadusesse ja selle alamaktidesse, aga ka alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisiseadusesse ning ehitusseadusesse.

Sõltumata sellest, kumb variant valida, on põhimõttelised küsimused ja teemad, mis tuleb energiaühisuste laiemaks levikuks lahendada järgmised:

- **Energiaühisuse mõiste määratlemine**, millest sõltub, millises õiguslikus vormis energiaühisusi saab või tohib moodustada, milliste tegevustega energiaühisus saab või tohib tegeleda ning milline saab või võib olla energiaühisuse tegevuse geograafiline ulatus.

Kehtiv elektrituruseadus võimaldab elektritootjaks, elektrimüüjaks ja jaotusvõrguettevõtjaks olla osäühingul või aktsiaseltsil, välja arvatud mõned üksikud erandid (kinnistusisene elektri edastamine ja müük, mittetulundusühingu poolt oma liikmetele korteri, suvila, eramu või garaaži tarbeks elektri edastamine ja müük, alla 100 kW tootmiseseadmega elektri tootev ja müüv isik). Seega oleks ITL kriteeriumitele vastava energiaühisuse õiguslike vormidena elektri tootmisel ja müümisel lubatavad üksnes aktsiaselts ja osäühing, samas kui teistes riikides on samalevinud ka kooperatiividest tulundusühistud, kus kõigil liikmetel on võrdne hääleõigus. Õigusliku analüüsi koostajad ei näe põhjust, miks piirata läbi õiguslike vormide lubatavuse elektriettevõtlust.

Teiseks kitsaskohaks on energiaühisusele mikrovõrgu haldamise lubamine. Kehtiv õiguslik regulatsioon ei näe ette uute jaotusvõrguettevõtjate tekkimise võimalust elektriturule. Võrgu ehitamine ja selle kaudu võrguteenuste osutamine on reeglina lubatud võrguettevõtjale. Piiratud ulatuses võib võrku omada ja seda kasutada kinnistu omanik kinnistusiselselt, liinivaldaja otseliini puhul ning mittetulundusühing oma liikmele elektri edastades, kuid sellisel juhul on peetud silmas peamiselt füüsilisest isikust liikmeid, kuna elektri võib edastada korteri, suvila, garaaži ja eramu tarbeks ning mitte äriobjekti varustamiseks. Energiaühisustel oleks aga vaja täieliku efektiivsuse saavutamiseks võimalust elektri ise nii toota, edastada kui ma müüa.

- **Energiaühisuse kui uue turuosalise lisandumine elektriturule**, mis tähendab uue turuosalise õiguste, kohustuste ja vastutuse reguleerimist suhetes teiste turuosalistega ning riikliku järelevalvega. Energiaühisuse tegevusulatus võib olla üks kinnistu, üks asula või territooriumiga üldse piiramata põhinedes eesmärgipõhisel liikmeskonnal. Energiaühisus võib oma tegevuspiirkonnas osutada loomulikuks monopoliks, kes peab tagama olulisele vahendile ligipääsu nii liikmetele kui ka mitteliikmetele. Energiaühisus võib olla riigihanke kohuslane või riigiabi saaja jne. Õiguslik vorm, lubatud tegevusalad ja tegevused, tegevuslubade ja sellega seotud riigilõivude nõuded, kvaliteedinõuded, maksukohustused (elektriaktsiis, taastuenergia toetus), õigus subsidiumitele (investeeringu- ja tegevustoetused), võrgu ehitamine, kasutamine ja võrgule juurdepääs, riiklik järelevalve ning turuosaliste vaheline andmevahetus on küsimused, mis tuleks selle turuosalise puhul kindlasti reguleerida;
- **Mikrovõrgu regulatsiooni väljatöötamise vajalikkus**, mis tähendab mikrovõrgu definitsiooni määratlemist, mikrovõrgu geograafilise ulatuse käsitlemist, mis võimaldaks energiaühisuste paljusid erinevaid vorme (korteriühistu, tööstuspark, kooperatiivid, kohalik omavalitsus, üle-riigiline energiaühisus, virtuaalne energiaühisus jne), mikrovõrguettevõtjate, jaotusvõrguettevõtjate ja põhivõrguettevõtja omavaheliste ülesannete reguleerimist (bilansivastutus, varustuskindlus, võrku ühendamise ja võrgust lahutamise, süsteemide juhtimine jne) ning mikrovõrku kuuluvate turuosaliste õiguste ja kohustuste selgitamist.

Energiaühisuste kaudu odavama energia tagamine on raske, kui energiaühisusel ei ole võimalik mõjutada võrgutasusid, mis moodustavad suure osa elektriarvest. Võrgutasude mõjutamiseks on kaks moodust: luua energiaühisuste näol eraldi turuosaliste rühm, kellele kehtestada soodsam võrgutariif või kui selline võimalus ei leia aktsepteerimist, siis lubada energiaühisustel rajada mikrovõrke ning olla nende operaatoriks. Praegu võimalikud otseliinid jäävad kitsaks võimaluseks, kuna nende kaudu on lubatud varustada elektriga ainult ühte tarbijat, otseliini riigilõiv on kallis, selle ulatus võib piirduda ühe-kahe kinnistuga ning selle rajamist peab võrguettevõtja lubama.

Mikrovõrgu loomine ei pruugi alati tähendada vajadust uue võrgu ehitamise järele, põhimõtteliselt on võimalikud ka olemasoleva võrgu suhtes sõlmida võlaõiguslikke lepinguid (rent, frantsiis) võrgu omaniku (sh võrguettevõtja) kui mikrovõrku hallata sooviva energiaühisuse vahel, et vältida paralleelvõrkude ehitamist.

- **Energiaühisuste soodustamine ja toetamine** tähendab finants- ja fiskaalmeetmete väljapakkumist, mis motiveeriks või julgustaks isikuid energiaühisusi moodustama. Tavapäraselt luuakse energiaühisus selleks, et võtta kasutusele üks või mitu taastuenergia tehnoloogia eesmärgiga saavutada kas kohapealne kohalikke kaasav sõltumatu ja odavam energiavarustus ja/või saavutada energiasäästu ja/või elavdada kohalikku majandust. Energiaühisusi võib moodustada aga ka muul eesmärgil, näiteks tarbijateühistud ühiseks energiaostuks, energiasäästumeetmete kasutuselevõtu ühisprojektid, kohalikuks investeerimiseks mõeldud ühistegevused jne. Energiaühisuste levikuks tuleb luua vajalikud eeltingimused, mille hulgas olulisem on teadlikkuse tõstmine, ideede ja kogemuste levitamine, turu stiimulite loomine, barjääride kaotamine ning turuletuleku lihtsustamine. Katusorganisatsioonide ja infokeskuste olemasolu lihtsustaks kindlasti energiaühisuste moodustamist, teadmusbasi tekkimist, info ja kogemuste vahetamist ning kontaktide vahendamist.

9. LISAD

Õiguslikul analüüsil on üks lisa, milleks on kokkuvõtva tabelina energiaühisuseks sobivate äriühingute õiguslike vormide võrdlustabel.

